MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VIEŠOSIOS TEISĖS INSTITUTAS

INDRĖ RIMKUVIENĖ
(TEISĖ IR VALDYMAS)

ŽMOGAUS TEISĖ Į ORUMĄ IR JOS GYNIMO TEISINIS MECHANIZMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr.
Eglė Venckienė

Vilnius, 2017

TURINYS

ĮVADAS…… 3
1. ŽMOGAUS ORUMO IR TEISĖS Į ORUMĄ SAMPRATA…… 8
1.1. Žmogaus orumo samprata……... 8
1.2. Žmogaus teisės į orumą samprata…… 17
1.3. Teisės į orumą materialios garantijos Lietuvoje…….. 20
2. ŽMOGAUS TEISĖS Į ORUMĄ GYNIMAS IR JO VEIKSMINGUMAS……... 28
2.1. Žmogaus teisės į orumą gynimo įgyvendinimas…… 28
2.2. Žmogaus teisės į orumą gynimo veiksmingumas Lietuvoje……... 42
3. ASMENS TEISĖS Į ORUMĄ GYNIMO TEISINĖS PRIEMONĖS IR
JŲ VEIKSMINGUMAS…… 62
3.1. Asmens teisės į orumą gynimas privatinės teisės normomis……. 62
3.1.1. Asmens teisės į orumą gynimo sąlygos…….. 63
3.1.2. Neteisminis teisės į asmens orumą gynimo mechanizmas ir jo veiksmingumas… 69
3.1.3. Civilinio teisminio asmens teisės į orumą gynimo veiksmingumas……... 80
3.2. Asmens teisės į orumą gynimas viešosios teisės normomis…….…….. 91
3.2.1. Šmeižimo samprata…… 94
3.2.2. Asmens teisės į orumą gynimo baudžiamąja tvarka veiksmingumas……..... 98
IŠVADOS…… 110
PASIŪLYMAI……. 112
LITERATŪROS SĄRAŠAS…… 114
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS…….. 133
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA……... 134
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA…… 135
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ……. 136

ĮVADAS

Žmogaus teisė į orumą šiandien įtraukta į kiekvienos demokratinės valstybės pripažįstamų žmogaus teisių katalogą, dažnai iškeliant ją į svarbiausią poziciją kitų žmogaus teisių atžvilgiu, laikant ją visų kitų žmogaus teisių pagrindu ir šaltiniu. Šios teisės apsaugą skelbia ir Lietuvos Respublikos Konstitucija, įtvirtindama žmogaus asmens neliačiamumą, draudimą jį kankinti, žaloti, žeminti, žiauriai su juo elgtis ir nustatyti tokias bausmes. Žmogaus orumas yra ir viena iš Europos Sąjungą grindžiančių socialinių vertybių, išskirta Lisabonos sutartyje.

Nors žmogaus orumo idėją gvildeno jau ankstyvųjų antikos laikų filosofai, tačiau istorija byloja, kad žmogus ne visada buvo laikomas vertybe, o visi žmonės, nepaisant individualių savybių, pirmą kartą oficialiu tarptautiniu dokumentu pripažinti vienodai vertingi (lygūs savo orumu) tik 1948 m. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, nurodant, kad „visų žmonių giminės narių prigimtinio orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas," kad „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis."[1]

Žmogaus orumas tokiu būdu įtvirtinamas ne tik kaip pagrindinė ir neliečiama kiekvieno žmogaus konstitucinė teisė, visų teisių ir laisvių pamatas, bet ir kaip pačio žmogaus tapatybės ženklas. Žmogaus orumo neigimas prilygtų žmogaus esybės neigimui. Tai taikios visuomenės, valstybės, tarptautinės bendrijos pagrindas. Žmogaus orumo apsauga ir gynimas galimo pažeidimo atveju neapsiriboja tik pačio žmogaus pastangomis, tai visos visuomenės, valstybės bei tarptautinės bendruomenės interesas ir pareiga.

Tačiau už kiekvieno žmogaus slypi asmenybė. Su savo požiūriu, vertybėmis, gyvenimo būdu, pasiekimais, nuopoliais. Kiekvienam asmeniui svarbu jaustis oriai ne tik kaip žmogui apskritai, bet ir kaip asmenybei, savo elgesiu formuojančiai savo individualų orumą. Asmens orumas gali būti pažeistas paskleidus apie asmenį tikrovės neatitinkančią, žeminančią, šmeižikišką informaciją. Dėl kiekvieno asmens išskirtinumo tokios pat paskleistos neigiamos informacijos poveikis ir reakcija į ją negali būti vienodi. Todėl kiekvienas individas pats sau nusibrėžia savo orumo gynimo ribas, visų pirma, suvokimą, kada ši teisė buvo pažeista tokia apimtimi, kai būtina ją ginti. Valstybė šiuo atveju suteikia priemones asmens orumui apginti, jas nustatydama teisės aktuose. Lietuvos Respublikoje asmens orumo gynimas galimas civiline ir baudžiamąja tvarka. Tam tikras valstybines pareigas ir statusą turinčių asmenų orumas ginamas ir administracinės teisės normomis.

Tiriama problema. Ar Lietuvoje įtvirtintomis teisinėmis priemonėmis veiksmingai apginamas žmogaus orumas, ar teisės į žmogaus orumą gynimas paremtas žmogaus orumo koncepcijos dualizmu?

[1] "Visuotinė žmogaus teisių deklaracija," *Valstybės žinios* 68, 2497 (2006).

Temos aktualumas. Žmogaus orumas - žmogaus, kaip biologiškai ir dvasiškai integralios būtybės, unikalumo ir vertybiškumo išraiška. Jis neprarandamas, neatsiejamas nuo žmogaus ir jo interesų, tačiau gali būti pažeidžiamas. Žmogaus orumo sąvoka girdima įvairiuose kontekstuose: politikų kalbose ir politinių partijų programose, streikuojančių nedideles pajamas uždirbančių tam tikrų profesijos atstovų šūkiuose, smurtą patyrusių asmenų skunduose, pažeidžiamų socialinių grupių nusiskundimuose, įžeisto ar apšmeižto asmens pareiškimuose ir kt. Žvelgiant teisiniu požiūriu, kalbama apie dvilypę - žmogaus ir asmens - teisę į orumą. Tik suvokiant orumo, kaip teisinės koncepcijos, turinį ir sąvoką, gali tapti aiškios šios svarbios žmogaus teisės apsaugos ir gynimo galimybės bei veiksmingo orumo apgynimo samprata.

Europos Žmogaus Teisių Teisme (toliau – EŽTT) nagrinėjamų peticijų prieš Lietuvą, kuriuose skundžiamasi žmogaus orumo pažeidimais, skaičius, nemažėja. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovas EŽTT savo veiklos ataskaitose skelbia, kad 2013 m. šis teismas perdavė 6, 2014 m. – 14 peticijų, kuriose skundžiamasi žmogaus orumo pažeidimais įkalinimo įstaigose, o iš viso 2014 m. gruodžio 31 d. duomenimis nagrinėjimo laukė 23 tokio pobūdžio skundai.[2] Dar didesnį susirūpinimą kelia konstatuoti žmogaus orumo pažeidimai – 2015 m. EŽTT, vienoje byloje išnagrinėjęs 7 pareiškėjų peticijas dėl žmogaus orumo pažeidimo įkalinimo vietose, 4 pareiškėjų atžvilgiu konstatavo kankinančio, nežmoniško, žeminančio elgesio buvimą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 str. požiūriu.[3] Tai rodo, kad šalies vidaus teisinėmis priemonėmis ši teisė nebuvo veiksmingai apginta. Todėl būtina visapusiška žmogaus teisės į orumą gynimo teisinio mechanizmo analizė ir jo veiksmingumo įvertinimas.

Teisės į žmogaus ir asmens orumą skirtybė iššaukia būtinybę įvertinti ir orumo, kaip *asmens* subjektinės teisės, gynimo problematiką ir veiksmingumą Lietuvoje.

Temos aktualumas pasireiškia ir teisės į orumą gynimo veiksmingumo nustatymo mokslinės analizės stoka.

Temos naujumas ir ištyrimo lygis. Žmogaus orumas, kaip teisinė koncepcija, mokslininkų ir teisininkų nagrinėta ne kartą. Dažniausiai mokslinės analizės apima žmogaus orumo kilmės, sąvokos, prasmės, jos vietos kitų žmogaus teisių kontekste išaiškinimą. Mokslininkai ir teisininkai kone vieningai sutaria dėl orumo dvilypumo, skirdami jį į žmogaus ir asmens orumą. Vieni (E. Venckienė, A. Vlasov, S. Lipatova, A. Prusak, A. Kruglov) nagrinėja tiek žmogaus, tiek asmens orumo ir teisės į orumą sąvokas, kilmę, reikšmę (ypač didelis įdirbis

[2] "Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT 2013 m. veiklos ataskaita," LRV atstovas EŽTT, žiūrėta 2016 birželio 6 d., p. 20, http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Vyr_atstovo_EZTT_Ataskaita_uz_2013.pdf
"Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT 2014 m. veiklos ataskaita." LRV atstovas EŽTT, žiūrėta 2016 birželio 6 d., p. 4, http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Vyriausybes_atstovo_EZTT_Ataskaita_uz_2014.pdf
[3] "EŽTT nutarimai ir sprendimai pagal metus," LRV atstovas EŽTT, žiūrėta 2016 birželio 6 d., http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/eztt-nutarimai-ir-sprendimai-pagal-metus

šioje srityje dr. E. Venckienės). Kiti (A.Vaišvila, K. Jovaiša, M. Jablonski, M. Ossowska) savo darbuose daugiau dėmesio skiria asmens teisės į orumą sąvokos ir esmės analizei.

Moksliniai tyrimai, nagrinėjantys žmogaus orumo gynimo galimybes ir problematiką, pavieniai ir apima asmens teisės į orumą gynimo būdų analizę, palyginimą tarpusavyje ar su kitose šalyse veikiančiu šios teisės gynybos mechanizmu (pvz., D. Rancev, I. Umbrasaitė). Prigimtinės žmogaus teisės į orumą apsaugos ir gynimo aspektai analizuojami menkai ir paprastai paliečiami nagrinėjant žmogaus konstitucinių teisių katalogo turinį.

Kiekvieno žmogaus teisės į orumą ir atskiro asmens teisės į orumą gynimo mechanizmai skirtingi. Darbo naujumas pasireiškia teisės į žmogaus orumą gynimo mechanizmo veiksmingumo ištyrimu, be kita ko, atsižvelgiant į žmogaus orumo sąvokos dvilypumą. Iki šiol nenangrinėta, ar Lietuvos teisminės ir neteisminės institucijos, gindamos prigimtinę žmogaus teisę į orumą, laiko ją besąlygiška, nuo žmogaus elgesio nepriklausančia teise, kokia apimtimi žmogaus orumo gynimas paremtas EŽTT praktika, ar jis pakankamai veiksmingai apginamas šalyje. Neaptikta mokslinių tyrimų, ar ginant asmens subjektinę teisę į orumą atsižvelgiama į jo pastangomis susikurtą socialinį vertingumą.

Pabrėžtina, kad darbe nagrinėjama teisė į orumą susijusi tik su gimusiu žmogumi.

Darbo reikšmė. Tyrimo duomenys naudingi kiekvienam asmeniui, kaip potencialiam savo teisės į orumą, gynėjui jos pažeidimo atveju, tačiau ypač – praktikuojantiems advokatams, ginantiems savo klientų teisę į orumą. Tyrimo išvados taip pat gali būti naudingos teismams bei ikiteisminėms žmogaus teisę į orumą ginančioms institucijoms.

Tyrimo tikslas. Vadovaujantis moksle suformuluota dualistine žmogaus orumo ir žmogaus teisės į orumą samprata, atskleisti šios teisės gynimo teisinio mechanizmo veiksmingumą, išsiaiškinant, ar esamomis teisinėmis priemonėmis pakankamai užtikrinama reali jos gynyba.

Tyrimo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

- Išnagrinėti žmogaus orumo ir teisės į orumą sampratas.
- Išanalizuoti žmogaus teisės į orumą teisinį reglamentavimą.
- Atskleisti, kaip įgyvendinamas teisės į žmogaus orumą gynimas.
- Išanalizuoti *žmogaus* teisės į orumą gynimo veikimą ir problematiką Lietuvoje.
- Išanalizuoti *asmens* subjektinės teisės į orumą gynimo teisinio mechanizmo veikimą ir problematiką Lietuvoje.

Tyrimo metodai. Siekiant įgyvendinti išsikeltus uždavinius ir pasiekti užsibrėžtą tikslą darbe naudojami šie tyrimo metodai:

- *Sisteminės analizės* metodo pagalba į tyrimo objektą - žmogaus orumą žvelgiama ne tik kaip į vieną iš žmoagaus teisių, bet ir kaip visų žmogaus teisių pagrindą, išskiriant šią teisę į žmogaus ir asmens.
- *Lyginamasis metodas* taikytas nagrinėjant žmogaus orumo sampratas, teisės į orumą lygmenis, nustatant juos siejančius ir skiriančius bruožus. Šis metodas taip pat taikytas atskleidžiant teisės į žmogaus orumą apsaugos ir gynimo praktinį įgyvendinimą šalių konstituciniuose teismuose, tarptautinėse institucijose, taip pat analizuojant teisės į žmogaus ir asmens orumą gynimo mechanizmo veiksmingumą Lietuvoje.
- Pasitelkiant *kritinės analizės metodą* nagrinėjamas žmogaus teisės į orumą apsaugos įgyvendinimas valstybių konstitucinėje jurisprudencijoje, šios teisės gynimo problematika ir veiksmingumas Lietuvos ikiteisminėse ir teisminėse institucijose, taip pat subjektinės teisės į orumą įtvirtintų gynimo priemonių ypatumai, probleminiai aspektai, siekiant atskleisti jų veiksmingumą Lietuvoje. Taip pat apibendrinami neteisminių žmogaus teisės į orumą gynimo institucijų, šalies teismų statistiniai duomenys apie žmogaus teisės į orumą pažeidimus bei šios teisės gynimo rezultatus.
- *Dokumentų analizės metodo* pagalba surinkta ir analizuota tyrimui reikalinga informacija: nacionaliniai, Europos Sąjungos ir tarptautiniai teisės aktai, EŽTT, užsienio valstybių teismų, Lietuvos teismų praktika, ikiteisminių žmogaus teisės į orumą gynimo institucijų sprendimai, oficialios veiklos ataskaitos, statistiniai duomenys.
- *Loginis analitinis metodas* taikytas siekiant apibendrinti kitais metodais gautus rezultatus, juos sukonkretinti ir pateikti išvadas bei pasiūlymus.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados ir pasiūlymai. Pirmojoje dalyje atskleidžiamas žmogaus orumo bei teisės į žmogaus orumą sampratos, jų nevienareikšmiškumas, šios teisės teisinis reglamentavimas nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu. Antrojoje dalyje nagrinėjamas prigimtinės teisės į žmogaus orumą apsaugos ir gynimo įgyvendinimas šalių konstituciniuose teismuose, tarptautinėse institucijose, taip pat analizuojamas šios teisės gynimo veiksmingumas Lietuvoje, palyginant su EŽTT praktika, tarp jų - ir bylomis prieš Lietuvą. Trečiojoje dalyje atskleidžiamos asmens subjektinės teisės į orumą gynimo galimybės, jų ypatumai, analizuojama, ar teisę į orumą ginančiose Lietuvos institucijose ši teisė ginama atsižvelgiant į kiekvieno asmens individualumą. Darbe vadovautasi Lietuvos Respublikos ir tarptautiniais teisės aktais, Lietuvos ir užsienio teismų, tarptautinių žmogaus teisės į orumą gynimo institucijų jurisprudencija, naudotasi Lietuvos bei užsienio mokslininkų darbais.

Ginamieji teiginiai. Teisės į *žmogaus* orumą gynimas Lietuvoje paremtas kiekvieno žmogaus, kaip tokio, vertingumo pripažinimu, neatsižvelgiant į jo elgesį, tačiau nėra pakankamai veiksmingas dėl nustatyto pažeidimo įvertinimo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių

apsaugos konvencijos 3 straipsnio požiūriu bei ne visada adekvačios pažeidimui satisfakcijos priteisimo. Teisės į *asmens* orumą gynimas nėra pakankamai veiksmingas, nes neatsižvelgiama ar menkai atsižvelgiama į asmens pastangomis susikurtą individualų socialinį vertingumą.

1. ŽMOGAUS ORUMO IR TEISĖS Į ORUMĄ SAMPRATA

Žmogaus orumas šiandien neginčijamai pripažįstamas kaip viena iš pamatinių ir visuotinių vertybių. Tačiau iki šiol nėra vieningos, griežtai apibrėžtos žmogaus orumo sampratos, kuri panaikintų šios sąvokos reikšmių daugiaprasmiškumą. Nepaisant to, anot vieno žymiausių JAV teisės specialistų R. Dworkin, „kiekvienas, kuris ketina rimtai traktuoti žmogaus teises ir laisves, turi priimti nors ir miglotą, bet galingą žmogaus orumo idėją.“[4]

1.1. Žmogaus orumo samprata

Analizuodamas žmogaus orumo sąvokos koncepciją, žmogaus teisių ir lygybės teisės profesorius Christopher Mc. Crudden išskiria tris skirtingus aspektus (kryptis), per kuriuos atskleidžiama žmogaus orumo idėja ir esmė: religinį, filosofinį ir istorinį.[5] Išties, žvelgiant per istorijos prizmę, žmogaus orumo koncepcijos suvokimui didžiulę įtaką padarė religinės tiesos, filosofų pažiūros bei istorinių įvykių svarba.

Antikos mąstytojai Demokritas, Aristotelis žmogaus orumą tapatino su garbe, tiesa, protu - “Žmogaus orumas, kaip ir tiesa, mėgsta slėptis, bet negali likti nepastebėtas,”[6] “kilnūs ir veiklūs žmonės pasirenka garbę.”[7] Garbė, kaip socialinis orumo atspindys, Antikos mąstytojų darbuose siejama su užimama padėtimi ar atliekamomis funkcijomis, kas reiškia, kad žmogaus orumas nelaikytas neliečiamu ar nepažeidžiamu. Taigi, orumas suvoktas kaip asmeninis žmogaus nuopelnas, pasirinkimas, asmeninė dorybė.

Viduramžių mąstytojų darbuose žmogaus orumo sampratai didžiulę įtaką turėjo krikščionių tikėjimas. Buvo akcentuojama, kad žmogų kaip būtybę, sukūrė Dievas, paslaptimi ir žmogui nepažiniu reiškiniu laikant patį žmogaus sukūrimo būdą. Pagal T. Akviniečio mokymą, žmogaus orumas pasireiškia per dorybes, nulemiančias jo laikyseną, ir susijęs su Dievo garbe bei jo pažinimu.[8] A. Augustinas plėtojo mintį teigdamas, kad žmogaus orumas pasireiškia per meilę ir pagarbą kitam žmogui.[9] Iš esmės Viduramžių mąstytojai orumą apibūdina kaip vidinę ir įgimtą žmogaus savybę, būdingą visiems žmonijos nariams. Renesanso epochoje žmogaus orumo samprata papildoma žmogaus laisvės ir valios svarba, iš kurių ir kildinamas žmogaus orumas. P.

[4] Ronald Dworkin, *Taking Rights Seriously* (United States of America: Harvard University Press, 1977), 198.
[5] Christopher Mc.Crudden, “Human dignity and judicial interpretation of human rights”, *The European Journal of International Law* 19, 4 (2008):658, http://ejil.org/pdfs/19/4/1658.pdf
[6] Władysław Tatarkiewicz, *Filosofijos istorija/Senovės ir viduramžių filosofija* (Vilnius: Alma littera, 2001), 54.
[7] Aristotelis, *Rinktiniai raštai* (Vilnius: Mintis, 1990), 66.
[8] Bronius Genzelis, *Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai* (Vilnius: Mintis, 1980), 423.
[9] Lina Šulcienė ir Leonardas Lapašinskas, *Filosofijos chrestomatija* (Kaunas: KTU leidykla „Technologija“, 2001), 85-96.

d. Mirandola "Kalboje apie žmogaus orumą" žmogus, nors ir vaizduojamas kaip Dievo kūrinys, įkurdintas pasaulio centre, tačiau pabrėžiama, kad jo orumo šaknys glūdi žmogaus galimybėje pasirinkti vietą, išvaizdą, pareigas, kadangi žmogus, "būdamas laisvas ir pagarbos vertas kūrėjas pats sau gali suteikti tokią formą, kokios nori."[10] Taigi, šiuo atveju išryškinama laisvo ir valingai savo esybę – orumą, kuriančio žmogaus koncepcija.

XVIII a. filosofų darbuose akcentuojama asmenybės ugdymo svarba, nuo kurios neatsiejama orumo dorybė. I. Kanto nuomone, orumo esmę sudaro gerbtinas kiekvieno žmogaus būties savikritiškumas, žmogaus, kaip asmens, gebėjimas protingai apsispręsti, jo autonomija ir laisvė. Todėl žmogus kitam žmogui negali būti priemonė tikslui pasiekti, nes jis pats yra tikslas.[11] Ši I. Kanto suformuota žmogaus orumo esmės idėja tuo metu tapo labiausiai cituojama nereligine žmogaus orumą aiškinančia koncepcija. Kantizmo įtaka žmogaus orumo suvokimui iki šiol gyva jurisprudencijoje – teismai visame pasaulyje, aiškindami žmogaus orumo sąvoką, neretai naudojasi būtent šia koncepcija. Pvz., Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismas 2006 m. vasario 15 d. sprendime, kuriuo buvo pripažinta negaliojančia Aviacijos saugumo reguliavimo įstatymo nuostata, leidžianti federaliniam gynybos ministrui įsakyti nušauti užgrobtą keleivius skraidinantį lėktuvą, nurodė, kad tokiu atveju keleiviai taptų tik objektais ne tik užgrobėjų, bet ir valstybės ir valstybė naudotų bejėgius keleivius kaip priemones, siekiant išgelbėti kitus žmones.[12] Akivaizdu, kad I. Kanto suformuluota žmogaus orumo koncepcija įtakojo ir Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos kūrėjus – jos 1 straipsnis skelbia, kad visi žmonės gimsta lygūs savo orumu ir teisėmis ir kad jie vienas su kitu turi elgtis kaip broliai.[13] Pagal I. Kantą, žmogaus orumas ženklina žmogaus moralinę prigimtinę priklausomybę visai žmonijai, o pagarba konkrečiam žmogui išreiškiama pagarba žmogui apskritai ir visai žmonijai. Pažeidžiant savo ar kito žmogaus žmoniškumą, pažeidžiamas žmoniškumas apskritai.[14]

XIX a. istorinių, politinių įvykių, socialinių judėjimų kontekste žmogaus orumo koncepcija siejama su socialinėmis žmogaus garantijomis, pvz., su maistu ir pastoge. Europoje ir Lotynų Amerikoje orumas buvo siejamas su vergovės panaikinimu.[15] Garsus XIX - XX a. Prancūzijos Katalikų filosofas J. Maritain, prisidėjęs rengiant Jungtinių Tautų Chartiją bei

[10] Giovanni Pico della Mirandola, „Kalba apie žmogaus orumą," cituota iš: Bronius Genzelis, *Filosofijos istorijos chrestomatija. Renesansas*, (Vilnius: Mintis, 1984), 123-124.
[11] Imanuelis Kantas, *Dorovės metafizikos pagrindai* (Vilnius: Mintis,1980), 67-68.
[12] The judgment of the Federal Constitutional Court BvR 357/05 of 15 February 2006, Bundesverfassungsgericht. http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2006/02/rs20060215_1bvr035705en.html
[13] "Visuotinė žmogaus teisių deklaracija," supra note 1.
[14] Imanuleis Kantas, *Praktinio proto kritika* (Vilnius: Mintis, 1987), 107.
[15] Christopher Mc.Crudden, supra note 5, p. 661.

Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, žmogaus orumą matė ne tik žmogaus prigimties pagrindu, bet ir politinio gyvenimo bei žmogaus tarpusavio santykių pagrindu.[16]

Pagal krikščioniškąjį požiūrį, išlikusį iki šių dienų, žmogaus orumas yra suteiktas Dievo žmogui gimstant. Krikščioniškoje žmogaus orumo sampratoje orumo sąvoka aptariama kaip esminė vidinė asmens kokybė. Orumo sąvoka išreiškia kiekvieno žmogaus didybę (išskirtinumą) bei jam priderančią pagarbą vien dėl to, kad jis yra žmogus.[17] Krikščioniškoje sampratoje „žmogus yra imago Dei. Būtent čia susiduriame su absoliučiu žmogaus orumo pagrindu."[18] Katalikų Bažnyčios Katekizme taip pat pabrėžiama vienintelė žmogaus orumo priežastis – panašumas į savo kūrėją - Dievą, teigiant "kadangi žmogus sukurtas panašus į Dievą, jis yra orus kaip asmuo; jis nėra tik kažkoks daiktas, bet pats yra kažkas. Jis gali save pažinti, save valdyti, laisvai atsiduoti ir bendrauti su kitais asmenimis […]."[19] Taigi, pagal krikščioniškąjį požiūrį, žmogaus orumas yra prigimtinė duotybė ir niekaip nepriklauso nuo mūsų lyties, rasės, socialinio statuso, nei nuo mūsų tikėjimo ar netikėjimo, nuo mūsų elgesio - orumas yra dovana, o ne mūsų nuopelnas. Krikščioniškąjį požiūrį išreiškia ir daugelyje oficialių JAV susitikimų nuolat pakartojama šios šalies Prezidento J. F. Kenedžio inauguracinėje kalboje paminėta frazė, jog "teisės žmogui yra suteiktos ne iš valstybės dosnumo, bet kildinamos iš Dievo" (*„the belief that the rights of man come not from the generosity of the state, but from the hand of God"*).[20]

Paminėtina, kad islamo religijoje žmogaus orumas taip pat kildinamas iš žmogaus sukūrimo. Žmogaus orumas islame pripažįstamas Dievo dovana, suteikta be jokių apribojimų kiekvienam žmogui, todėl jis neatsiejamas nuo žmogaus kaip būtybės - "Kiekvienas ir visi žmonijos nariai, tarp jų – pamaldūs ir nusidėjėliai, yra apdovanoti orumu, kilnumu ir garbe […], orumas nėra uždirbamas už gerą elgesį, tai Dievo palankumo ir malonės išraiška. […] orumas tai kiekvieno žmogaus teisė, nepaisant spalvos, rasės ar religijos, […] pagal Koraną orumas būdingas kiekvienam individui, tad joks režimas, net galingas, negali jo atimti."[21] Taigi, islamas skelbia absoliutaus ir besąlygiško kiekvienam žmogui būdingo orumo idėją. Žmogaus orumas suvokiamas kaip neprarandama esminė žmogaus kaip būtybės savybė ir prigimtinė teisė.

---

[16] Christopher Mc.Crudden, supra note 5, p. 662.

[17] Vidas Balčius, "Bioetika ir bioetikos," paskaitos Lietuvos edukologijos universitete, krikščioniškosios antropologinės pedagogikos programoje, Vilnius, 2011, cituota iš: Rima Paškelevičienė, "Krikščioniška asmens orumo samprata ir pagarba kitam asmeniui kaip agresyvumo mokykloje prevencijos pamatas" (magistro darbas, Lietuvos edukologijos universitetas, 2012,), 12, http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20120806_141042-77032/DS.005.0.01.ETD

[18] Abelardo Lobato, *Žmogaus orumas ir likimas* (Vilnius: Logos, 2001), 192.

[19] *Katalikų Bažnyčios Katekizmas* (Kaunas: Tarpdiecezinės Katechetikos Komisijos leidykla,1996), § 357, http://katekizmas.lt/kbk1996p2003/N1163E.html

[20] Gerhard Peters, John T. Woolley, "Inaugural Address," The American Presidency Project, žiūrėta 2015 03 24, http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=8032

[21] Mohammad Hashim Kamali, *The dignity of man: an Islamic perspective* (Islamic Texts Society, 2002), p. 1-2, http://www.its.org.uk/wp-content/uploads/2015/12/Dignity-of-Man.pdf

Požiūrį apie žmogaus orumą, kaip prigimtinį ir besąlygišką, yra išdėstę ir šių dienų mokslininkai. Mokslininkas filosofas E. Peičius pateikė orumo, kaip asmenybės pripažinimo, koncepciją, teigdamas, kad be asmenybės sąvokos nebūtų pačios orumo sampratos ir atvirkščiai, pripažįstant asmens orumą jis pripažįstamas kaip asmenybė, su kuria reikia skaitytis ir elgtis pagarbiai.[22] Asmenybės sąvoka (kuri sietina su individualumu, išskirtinumu) sutapatinama su žmogaus kaip tokio suvokimu - „Nėra jokios galimybės padidinti savo orumą ar jį užsitarnauti, ar pasiekti, ar kitaip įsigyti tokiomis priemonėmis, kurios atimtų, paneigtų ar sumažintų kito asmens orumą. Todėl orumas laikomas bendražmogiškąja vertybe, kuri neretai tapatinama su paties žmogaus verte.“[23] E. Peičius orumą apibrėžia kaip etinę charakteristiką, kuria nusakomas kiekvieno asmens santykis su pasauliu, o taip pat ir su savimi pačiu.

Pagal teisės profesoriaus Waldron moderniąją žmogaus orumo koncepciją, “žmogaus orumas kaip aukščiausio rango statusas prilyginamas kilmingųjų rangui – tik dabar tas rangas priskirtas kiekvienam žmogui, visiems vienodai be diskriminacijos: orumas kaip kilnybė eiliniam žmogui.”[24] Taigi, praeities istorijoje gyvavusią orumo samparatos idėją, kai orumas buvo būdingas tik kilmingųjų luomui, mokslininkas integravo į šiuolaikinę demokratinę ir visuotine lygybe grindžiamos visuomenės santvarką.

Harvardo universiteto profesorius M. Rosen, nagrinėjęs orumo istoriją ir reikšmę, tiesioginiame radijo eteryje paklaustas apie orumo apibėžimą išskyrė kelias jo reikšmes, iš kurių vieną apibūdino kaip orumą pagal Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją – kažkas, ką žmogus besąlygiškai turi ir kas suteikia teises ir teisę į pagarbą. Kitos orumo kryptys pagal profesorių: orumas – tai statusas, kuris turi būti gerbiamas; orumą turi tie, kas elgiasi oriai, t. y. kontroliuoja save. Žvelgdamas į orumą kaip į savęs kontroliavimo kokybiškumą, profesorius pastebi, kad, žmonės, kaip “mirtingi tvariniai”, dažnai patiria fizinį stresą ir įtampą, trukdančius kontroliuoti save, arba moralinį stresą ir įtampą, kai sunku įvykdyti jiems nustatytas pareigas. Taip pat nurodo, kad ne kiekvienas gali turėti aukčiausią rangą visuomenėje, tačiau kiekvienas susiduria su šiuo moraliniu poreikiu, kaip ir su fizinių kančių galimybe ir tai priimama su savikontrole, be savęs gailėjimo, o rodant tam tikrą stoicizmą, kas ir yra orumo kokybė, ką mes galime pamatyti ir žavėtis.[25] Taigi, profesoriaus pateikiamoje orumo samparatoje skiriamos kelios jo reikšmės, jį suvokiant kaip prigimtinę ir besąlygišką žmogaus savybę, kaip žmogaus būtybei būdingą savikontrolės būseną bei individualų asmens kokybės rodiklį – statusą. Orumo tapatinimas su

[22] Eimantas Peičius, “Žmogaus orumo koncepcija kaip autonomijos reikalavimas,” Mintys posakiai, žiūrėta 2013 lapkričio 6 d., http://www.mintysposakiai.lt/?id=tema8

[23] Ibid.

[24] Jeremy Waldron, *Dignity, rank and rights* (University of California, Berekeley, 2009), 216, http://tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/w/Waldron_09.pdf

[25] Michael Rosen, “Dignity: it’s history and meaning,” The Diane Rehm Show, 2012 kovo 27 d., https://thedianerehmshow.org/shows/2012-03-27/michael-rosen-dignity-its-history-and-meaning

statusu (rangu) - senovės istorijos atspindys, kai gimimas kilmingoje šeimoje garantavo padėtį visuomenėje – orumą. Šiandien statusas – taip pat socialinio gerbūvio ir padėties visuomenėje rodmuo, tačiau, neskaitant tam tikrų išimčių, tai sietina su asmeniniais žmogaus pasiekimais ir paties susikurtu būviu ir tai yra neatskiriama asmens vertybiškumo išraiškos forma. Tai ne prigimtinis, o asmens sukauptas individualus orumas.

Šio laikmečio moksliniuose darbuose dominuoja požiūris, žmogaus orumą kildinantis iš visuomeninio santykio, kas reiškia, kad kiekvieno žmogaus orumas priklauso nuo savo paties elgesio visuomenėje, indėlio į savo socialinį vertingumą. Prof. A. Vaišvila kritiškai žvelgia į žmogaus orumo, kaip duotybės ar žmogaus savybės, samparatą, ir plėtoja orumo kildinimo iš socialinių santykių idėją. Pasak profesoriaus, teologinis ir biologinis požiūriai į žmogaus orumą atskiria jį nuo visuomenės ir paties asmens kultūrinio aktyvumo ir kvestionuoja socialinę šios sąvokos prigimtį.[26] Tendencija apibrėžti žmogaus orumą kaip "savęs vertinimą, kurį lemia visuomenės įvertinimas" (tokią poziciją yra išsakęs ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų (toliau – LAT) senatas[27]), A. Vaišvilos nuomone, „išreiškia idėją apie objektyvių ir subjektyvių orumo požymių buvimą, apie jų sąveiką, kurioje, matyt, ir reikėtų ieškoti žmogaus orumo tapatybės."[28] Pasak profesoriaus, orumas nėra savavališka savo vertės ambicija, asmuo vertingas dėl pareigų vykdymo, t. y. reikšmingų gėrių sau ir visuomenei kūrimo.[29] Pagal tokį požiūrį žmogus nėra vertingas – orus, pats savaime, jis vertingas, jei jį tokiu laiko kiti žmonės, visuomenė, kuriems šis žmogus naudingas dėl tinkamai vykdomų pareigų.

Teisininkas K. Jovaišas žmogaus orumą teisine prasme apibrėžia kaip paties individo savo gebėjimų, dvasinių bei dorovinių savybių, statuso ir savo asmenybės supančiame pasaulyje įvertinimą. Tačiau mokslininkas atkreipia dėmesį, kad kiekvienas asmuo save vertina subjektyviai, t.y. kaip jis mano esąs vertas, o ne yra iš tikrųjų.[30] Tokia K. Jovaišo pateikta orumo samprata yra dviprasmiška, kadangi netiesiogiai išskiriamas "įsivaizduojamas" ir "tikrasis" asmens vertingumas ir lieka neaišku, koks asmens vertingumas apibūdina asmens orumą. Visgi, mokslininko pastaba, kad išorinis asmens vertinimas gali skirtis nuo subjektyvaus savęs vertinimo, prilygsta pripažinimui, kad asmens orumas nėra tik vienašališkas asmens savęs vertinimas, o svarbus ir visuomenės įvertinimas, kuris laikytinas obejktyviu.

[26] Alfonsas Vaišvila „Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu (nuo statiškojo prie tampančiojo orumo sampratos)," *Jusiprudencija* 71, 63 (2005): 51.
[27] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas," *Teismų praktika*, 9 (1998).
[28] Alfonsas Vaišvila, op.cit., p. 52
[29] Ibid., p. 55
[30] Karolis Jovaišas, *Žmogaus teisių katekizmas* (Vilnius: K. Jovaišo personalinė įmonė, Teisės institutas, 2006), 164-166.

Iš esmės tokią pat orumo definiciją pateikia ir lenkų teisės teoretikas M. Jablonski, apibūdindamas jį kaip "asmenybės sferą, kuri konkretinasi su žmogaus savo vertingumo suvokimu ir pagarbos iš kitų žmonių laukimu."[31]

Lenkų mokslininkė M. Ossowska teigia esant dvejopai orumo sampratai: vienu požiūriu, orumas priklauso visiems žmonėms be išlygų dėl to, kad žmogus užima privilegijuotą padėtį gamtoje, kitu požiūriu - ne visi žmonės turi orumą. Pastarajam orumo suvokimui atskleisti mokslininkė ir skyrė daugiausia dėmesio. Šiai orumo sampratai apibrėžti ji pasitelkė konkrečius orumą žeminančius žmogaus elgesio pavyzdžius, kurie leidžia spręsti dėl orumo trūkumo. Prie orumą žeminančių bruožų ji priskiria meilikavimą, primygtinį piršimąsi į draugiją, oportunizmą, aklą paklusnumą, nesivaldymą, leidimąsi būti apgautu, žmogaus kaip prekės traktavimą, infantilizmą, kt.. Anot šios mokslininkės, "pripažinimo kaip asmenybės nusipelno vien tas žmogus, kuris suformavo savąjį „aš" pagal tam tikrą orientyrą, vadovaudamasis tam tikra vertybių sistema."[32] Pagal šią idėją, asmenybės pripažinimas yra pagarbos jai išraiška, o buvimas asmenybe, pripažinimą reiškiančia prasme, yra būtina žmogaus orumo turėjimo sąlyga, kurį papildo pasiruošimas ginti pripažintas vertybes.[33] M. Ossowska, orumą kildinanti iš socialinių santykių, iš esmės pripažįsta, kad kiekvienas asmuo yra savo vertingumo - orumo kūrėjas, o orumo išlaikymo orientyras yra visuotinai priimti standartai, nes jų laikydamasis asmuo naudingas ir tinkamas visuomenėje bei vertas pagarbos. Visgi mokslininkės tvirtinimas, kad kai kurie žmonės neturi orumo kritikuotinas - netinkamas elgesys mažina, menkina asmens orumą, tačiau jo nepanaikina visiškai. Teisine prasme, asmuo nepraranda teisės į orumą, nors ir sumenkintą dėl savo paties veiksmų, kas tik reiškia, kad jo gynimo atveju ir būtų ginamas tas menkesnis asmens orumas.

Lenkų teisės mokslų daktarės M. Soniewicka ir J. Holocher taip pat pabrėžia būtinybę skirti žmogaus orumą nuo asmens orumo. Pastarasis mokslininkių apibūdinamas kaip "išskirtinis vertingumas asmens, kuris yra vertas pagarbos dėl savo unikalių savybių (privalumų ir nuopelnų),[…] kaip savigarba, perispynusi su pripažinimu ir pagarba iš kitų."[34] Šis asmens orumo apibūdinimas iš esmės atspindi Lenkijos Aukščiausiojo Teismo pateiktą orumo definiciją – "Asmens orumas yra asmeninis tikėjimas savo doru nepriekaištingumu, lydimas lūkesčio sulaukti

[31] Mariusz Jablonski, "Pojęcie i ochrona godnosci czlowieka w orzecznictwie organow wladzy sądowniczej w Polsce," iš *Godnosc czelowieka jako kategorija prawa*: (*opracowania i materialy)*, Krystian Complak (Wroclaw: Centrum Handlu i Poligrafi, 2001), 295-296.
[32] Marija Osovska, "Dorovės normos, ginančios žmogaus orumą," iš *Gėrio kontūrai. Iš XX a. užsienio etikos,*Bronius Kuzmickas et al. (Vilnius: Mintis, 1989), 369-370.
[33] Ibid., p. 373-374.
[34] Marta Soniewska ir Justyna Holocher, "The concept of human dignity in Polish legal culture," Academia, p. 13, žiūrėta 2016 kovo 1 d., https://www.academia.edu/11015761/The_Concept_of_Human_Dignity_in_Polish_Legal_Culture_draft_version

iš kitų pagarbos, suprantamos kaip teigiamas kitų žmonių požiūris to asmens atžvilgiu."[35] Taigi, bendrąja prasme doras elgesys daro asmenį oriu, palaiko ir kelia jo vertybinį lygmenį, todėl pagarba iš kitų – teisėtas tokio asmens lūkestis. Jos nesant, kyla grėsmė orumui.

Žmogaus orumo sampratą gana plačiai ir visapusiškai gvildeno dr. E. Venckienė. Ji žmogaus orumą taip pat sieja su žmogaus vertingumu ir orumo sampratoje išskiria žmogaus orumą ir asmenybės orumą. Žmogaus orumas, pagal dr. E. Venckienę, - „tai žmogaus kaip biologinės rūšies vertingumas, kurios apsauga reiškia žmogaus fizinio ir moralinio integralumo išskirtinumo gamtos pasaulyje pripažinimą. Tai kiekvieno asmens teisinio subjektiškumo pagrindas, kurio demokratinėje visuomenėje atsisakyti neįmanoma ir jis neprarandamas dėl netinkamo elgesio." [36] O asmenybės orumas, kaip socialinis vertingumas, anot mokslininkės, yra kuriamas laikantis visų visuomenės socialinių normų, ir atskirų individų jis gali būti skirtingas dėl jų individualių savybių ir jų sugebėjimų.[37]

Tokio požiūrio į žmogaus orumo sampratą laikosi ir nemažai rusų mokslininkų. Pvz., Rusijos teisės mokslų daktaras, prof. A. Vlasov mano, kad orumas, kaip ir garbė, turi du aspektus – išorinį (objektyvų) ir vidinį (subjektyvų). Išorinė žmogaus orumo pusė išreiškiama žmogaus pripažinimu visuomenėje aukščiausia vertybe, o vidinė susijusi su žmogaus vidiniu pasauliu, su jo pasaulėžiūra ir įsitikinimais, sugebėjimu elgtis pagal visuomenėje priimtus moralinius reikalavimus ir normas.[38] S. Lipatova pritaria A. Vlasovo nuomonei, papildydama, kad subjektyvusis žmogaus orumas susijęs su savo moralinės vertės ir naudingumo visuomenei suvokimu.[39] A. Prusak, atsižvelgdamas į žmogaus nuolatinę sąveiką su kitais žmonėmis (su visuomene), daro išvadą, kad individo orumas turi dvilypę prigimtį ir realizuojamas kaip prieštaringa dviejų hipostazių vienybė: individo asmenybės orumo ir jo žmogiškojo orumo.[40] Asmenybės orumą A. Prusak apibūdina kaip individo suvokimą savo paties fizinių ir dvasinių savybių, savo galimybių realizuoti gyvenimiškus interesus. O žmogiškasis orumas – tai individo suvokimas, jog priklauso žmonių giminei, taip pat suvokimas savo padėties gyvojoje ir negyvojoje gamtoje, nepriklausomai nuo jo asmeninių charakteristikų.[41] Rašytojas A. Kruglov taip pat skiria orumą į žmogiškąjį ir asmenybės. Jo požiūriu, žmogiškasis orumas - „tai ta pati absoliučiausia

[35] Marta Soniewska ir Justyna Holocher, supra note 34, p.14.
[36] Eglė Venckienė, "Žmogaus orumas – probleminiai terminologijos aspektai," *Jurisprudencija*, 10 (112) (2008): 49-50.
[37] Ibid.
[38] Анатолий Александрович Власов, "Особенности судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации," iš *Дела судебные. Адвокаты делятся опытом. Выпуск 1*, Д. Коваленко (Maskva: Юрлитинформ, 2004), 32.
[39] Светлана Львовна Липатова, "Понятие чести и достоинства, его содержание и развитие в Российской правовой системе," Gendocs, žiūrėta 2013 m. lapkričio 6 d., http://do.gendocs.ru/docs/index-307730.html
[40] Андрей Иванович Прусак, "Достоинство личности в социологическом дискурсе," ЭСМ, žiūrėta 2015 m. vasario 6 d., p. 7-8, http://ecsocman.hse.ru/data/952/662/1216/prusak.pdf
[41] Ibid.

vertybė žmogaus kaipo tokio – visų pirma, kaip paprasčiausiai biologinės būtybės su visais jos poreikiais, būdingais visai žmonių giminei.“[42] Asmenybės orumą A. Kruglov sieja su autonomija – tai „absoliuti vertybė ne tik mūsų fizinės būties, reikalaujančios laisvės nuo bet kokios rūšies fizinės prievartos (tai savaime suprantama), bet ir mūsų unikalaus vidinio pasaulio, reikalaujančio vidinės laisvės nuo bet kokios rūšies moralinio smurto, šventovė.“[43]

Orumo sampratos aiškinime neginčytina teismų vaidmens svarba. Vienu reikšmingiausiu Lietuvos teismų jurisprudencijoje laikytinas LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1, kurio 5 punkte apibrėžta, kad „orumas – tai asmens savęs vertinimas, kurį lemia visuomenės vertinimas.“[44] Nepaisant to, kad pagal šią asmens orumo sampratą asmens savęs vertinimas yra kertinis asmens orumą nusakantis rodmuo, tačiau savęs vertinimo kriterijumi pripažįstamas visuomenės įvertinimas. Todėl vienpusis įsitikinimas savo orumu arba savęs laikymas oriu, jei visuomenės vertinimas yra priešingas, nėra teisinga ir objektyvi asmens vertingumo išraiška. Toks orumo apibrėžimas iš esmės atitinka daugumos mokslininkų suformuluotą aktyviojo asmens orumo sampratą, kadangi ji siejama su asmens pastangomis kuriant savo socialinį vertingumą visuomenėje.

Orumo sąvoka ne kartą buvo minėta ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – LR Konstitucinis Teismas) nutarimuose. Šio teismo jurisprudencijoje aptinkama dualistinė orumo samprata. 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime LR Konstitucinis Teismas išskyrė asmens ir žmogaus orumą. Nutarime skelbiama, kad „orumo samprata pirmiausia siejama su tuo, kaip pats žmogus vertina save, koks jo požiūris į save, o kartu – kaip reiškiasi jo santykiai su aplinkiniais. Orumas yra ne tik savikontrolės forma (kad nenukentėtų orumas), bet ir vienas iš būdų, kuriais žmogus įsisąmonina savo pareigą bei atsakomybę visuomenei. Orumas taip pat reguliuoja asmens ir visuomenės santykius, nes aplinkiniai turi pripažinti jo asmenį, jo teises. Taigi žmogaus orumas yra ne tik tai, kaip subjektas save vertina, bet ir visuma objektyvių savybių, kurios apibūdina šio asmens vertę visuomenėje. Tai gali būti žmogaus išsimokslinimas, jo gyvenimo būdas, dorovinės savybės, sugebėjimas bendrauti ir padėti kitiems ir pan.“[45] Ši asmens orumo samprata tapati minėtai LAT suformuotai asmens orumo definicijai. Apibūdindamas kiekvienam žmogui būdingą žmogiškąjį orumą, LR Konstitucinis Teismas jį prilygino pačiai žmogaus esmei, tuo pabrėždamas jo besąlygiškumą - “Nuteistojo orumo pažeminimas iš esmės kyla iš pačios

[42] Александр Круглов, “ Что такое достоинство?” Александр Круглов, žiūrėta 2013 lapkričio 6 d., http://alkruglov.narod.ru/dignity.html
[43] Ibid.
[44] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1,” supra note 27.
[45] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ LRKT, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta385/content

mirties bausmės žiaurumo. Žiaurumas pasireiškia tuo, kad įvykdžius mirties nuosprendį kartu yra paneigiama ir nusikaltėlio žmogiškoji esmė, jis netenka bet kokio žmogaus orumo, nes valstybė asmenį tuomet traktuoja tik kaip objektą, kuris turi būti eliminuotas iš žmonių bendrijos.“[46] 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime LR Konstitucinis Teismas, kalbėdamas apie prigimtinį žmogiškąjį orumą ir jo apsaugą, teigė, kad „orumas būdingas kiekvienam žmogui - nesvarbu, kaip jis pats save ar kiti žmonės jį vertina. [...] Valstybės pareiga užtikrinti žmogaus orumo apsaugą ir gynimą reiškia ir tai, jog valstybės institucijos ir pareigūnai negali nepagrįstai riboti žmogaus teisių ir laisvių, žmogaus traktuoti vien kaip subjekto, priklausančio tam tikrai socialinei, ekonominei, profesinei ar kitokiai kategorijai - kiekvienu atveju į žmogų turi būti žvelgiama kaip į laisvą asmenybę, kurios žmogiškasis orumas yra gerbtinas.“[47] Teismas, kaip ir daugelis mokslininkų, išskiria individualų asmens orumą ir kiekvienam žmogui būdingą ir visų vienodą prigimtinį žmogaus orumą. Visgi, LR Konstitucinio Teismo pateikiama orumo samparata stokoja aiškumo tuo aspektu, kad vienais atvejais orumas minimas kaip vertybė, kitu – kaip teisė. Štai minėtame 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime LR Konstitucinis Teismas pažymi, kad žmogaus gyvybė ir orumas tarptautinėje bendruomenėje yra išskirtinės prigimtinių teisių kataloge, o žmogaus orumas - svarbiausias žmogaus teisių šaltinis, tačiau tolimesnėje nutarimo dalyje teigia, kad “žmogaus gyvybė ir orumas vertinami kaip ypatingos vertybės.”[48] 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime LR Konstitucinis Teismas žmogaus orumą priskiria prie žmogaus teisių - “Saugant ir ginant žmogaus (ir apskritai asmens – ne tik fizinio, bet ir juridinio) teises ir laisves, *inter alia* žmogaus orumą, ypatinga svarba tenka žalos atlyginimo institutui.”[49] Tokį neapibrėžtumą galėjo sąlygoti tai, kad šiose ir kitose konstitucinės justicijos bylose iš esmės klausimas buvo kilęs ne dėl žmogaus teisės į orumą galimo pažeidimo, bet dėl kitų subjektinių žmogaus teisių (tokių kaip teisės į gyvybę, teisės į privatumą, teisės į žalos atlyginimą), o orumas buvo minimas siekiant pabrėžti pagarbą žmogui ir žmogaus prigimtinių teisių svarbą ir apsaugos būtinumą.

Apibendrinant, žmogaus orumo samprata istoriniu požiūriu nebuvo statiška. Šios koncepcijos sampratą įtakojo visuomeninių ir politinių įvykių aktualijos, religija, filosofų įžvalgos. Šių dienų teisės moksle ir jurisprudencijoje dominuoja žmogaus orumo, kaip dvilypės kategorijos,

---

[46] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas,“ supra note 45.

[47] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ LRKT, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content

[48] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas,” op. cit.

[49] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ LRKT, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta217/content

samprata, išskiriant žmogaus bei asmens orumą. Žmogaus orumas – tai žmogaus kaip tokio vertingumas, kurį žmogus įgyja gimdamas ir kuris nepriklauso nei nuo jo paties elgesio ir sugebėjimų, nei nuo visuomenės įvertinimo. Todėl gali būti vadinamas statiškuoju žmogaus vertingumu. Asmens orumas – tai žmogaus kaip konkretaus individo socialinis vertingumas, kurį jis susikuria savo elgesiu, gebėjimais, gyvenimo būdu, vidiniu pasauliu, asmeninėmis savybėmis. Tai dinaminis asmens socialinis vertingumas. Statiškasis vertingumas susijęs su teise į žmogaus orumą, dinaminis – su teise į asmens orumą. Toliau darbe nagrinėjant žmogaus teisės į orumą gynimo teisinį mechanizmą vadovaujamasi būtent tokia, dvilype, žmogaus orumo samprata.

1.2. Žmogaus teisės į orumą samprata

Žmogaus teisės į orumą sampratai atskleisti svarbi šios teisės kilmė, todėl tikslinga apibrėžti, kas žmogui ją suteikia. Istorija byloja, kad teisė į žmogaus orumą ne visada ir ne visiems žmonėms buvo pripažįstama. Vadinasi, teisei atsirasti reikalingas tam tikras susitarimas, leidimas. O tokį gali duoti tik visuomenė, kurioje žmogus gimsta ir gyvena. Gana plačiai žmogaus teisės į orumą klausimą nagrinėjęs prof. A. Vaišvila teigia, kad teisė gaunama „iš visuomenės, susiorganizavusios į valstybę, nes teisė egzistuoja tik visuomenėje, kurioje pripažintos vertybės visuotinai egzistuoja tam tikros visuomenės gyvenamoje teritorijoje. Šalia visuomenės nėra leidimų ir paliepimų, todėl nėra ir teisės.“[50] Taigi būtina sąlyga žmogaus teisei į orumą – visuomenė turi žmogaus orumą pripažinti ir gerbti, o tai įmanoma tik demokratinėje visuomenėje. Tai pabrėžia ir dr. E. Venckienė, teigdama, kad “teisė į žmogaus orumą atsiranda tik iš socialinio solidarumo – susitarimo laikyti kiekvieną žmogų vertingu, siekiant užtikrinti asmens laisvę ir pačios visuomenės saugumą.“[51] Tokia pozicija nereiškia, kad nedemokratinėje visuomenėje žmogus kaip toks yra ne orus, tiesiog tokioje visuomenėje žmogaus orumas nelaikomas teisės objektu, jam negalioja teisinė apsauga, nesuformuotas teisinis jo gynimo mechanizmas.

Rusų teisės mokslininkės M. Gaskarovos teigimu, „teisė į garbę ir orumą atsiranda, iš vienos pusės – kaip bendražmogiška vertybė, o iš kitos pusės – kaip viena iš pagrindinių žmogaus teisių, kurios gynimas turi du aspektus: a) garbės ir orumo gynimas nuo pasikėsinimų iš valstybės pusės kaip valstybės įsibrovimų į individo asmeninę sferą prevencija; b) garbės ir orumo gynimas kaip konstitucinis reikalavimas įsikišti valstybei, pažeidus asmens garbę ir orumą iš visuomenės

[50] Alfonsas Vaišvila, “Žmogaus orumas ir teisė į orumą” iš *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas,* Alfonsas Vaišvila et al. (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004), 42-45.
[51] Eglė Venckienė, supra note 36, p. 44.

pusės.“[52] Ši mokslininkė teisę į orumą taip pat kildina iš susitarimo visuomenėje, t. y. valstybėje, nes tik tokį pripažinimą išpažįstančioje visuomenėje galimas jos gynimas teisinėmis priemonėmis.

Žmogaus teisės į orumą objekto – orumo, samprata, kaip jau analizuota, nėra vienareikšmiška. Dominuoja dualistinė šios sąvokos interpretacija, skirstanti orumą į žmogaus ir asmens. Teisės į orumą sąvokai suprasti pasitelkiamas jos skirstymas į teisnumo ir subjektinės teisės lygmenis. Prof. A.Vaišvilos nuomone, toks konkretinimas būtinas siekiant atskleisti žmogaus orumo bei teisės į orumą sampratas. Teisnumo lygmens teisė į orumą - tai valstybės ar visuomenės asmeniui nuo jo gimimo suteiktas leidimas būti visuomenėje ir kurti savo socialinį vertingumą. Suteikdama tokį leidimą visuomenė kartu įsipareigoja saugoti asmens gyvybiškai svarbius interesus ir į juos nesikėsinti. A.Vaišvila pabrėžia, kad teisnumo lygmens teisę į orumą žmogus įgyja iš visuomenės, nededant jokių asmeninių pastangų ir nevykdant pareigų – ją asmeniui suteikia atitinkami tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai. Teisnumo lygmens teisė į orumą nepriklauso nuo asmens lyties, rasės, gyvenimo būdo ar socialinės padėties, nes suteikiamas ne pats orumas, o tik pripažįstamas formalus leidimas asmeniui orumą įsigyti – formuoti savo socialinį vertingumą. Tai reiškia, kad gimdamas demokratinėje visuomenėje asmuo iškart įgyja teisnumo lygmens teisę į orumą ir ši teisė negali būti nei prarandama, nei atimama, jos negalima atsisakyti. Subjektinės teisės lygmeniu atskirų asmenų teisė į orumą priklauso nuo jų pačių indėlio, t. y. nuo teisnumo lygmens teisės į orumą įgyvendinimo – nuo jų pačių susikurto socialinio vertingumo ir atitinkamos subjektinės teisės į jį. Kiekvieno asmens gyvenimo būdas kuria jo asmeninį orumą. Jei teisnumo lygmens teise į orumą visi žmonės yra lygūs, subjektine teise į orumą – ne. Teisnumo lygmens teisė į orumą teismuose ginama pagal daugumos principą (pagal tai, kas žeistų daugumą žmonių), o ginant subjektinę teisę į orumą atsižvelgtina tik į konkretų asmenį, atsakant, ar šis asmuo turėjo pagrindo įsižeisti. Teisnumo teisė į orumą negali būti atimama ar kaip nors ribojama, o subjektinę teisę į orumą galima riboti vykdant teisingumą. Tačiau pažeisti galima tiek teisnumo lygmens, tiek subjektinės teisės lygmens teisę į orumą. [53]

Dr. E. Venckienė, skirdama teisę į orumą į teisnumo ir subjektinės teisės lygmenis, atsižvelgia į dvejopą šios teisės objekto – orumo, sampratą, pagal kurią išskiriamas žmogaus ir asmens orumas. Teisę į *žmogaus* orumą mokslininkė apibrėžia kaip teisės reikalauti pagarbos fiziniam ir moraliniam integralumui bei savirealizacijos užtikrinimo, taip pat pareigos gerbti kitų žmonių tokią pat teisę. Pagarbos savo teisei į orumą iš kitų reikalavimas pagrįstas vien žmogaus egzistencija, todėl ši teisė absoliuti, besąlygiška ir neprarandama. Teisė į žmogaus orumą sutampa

[52] Маргарита Левиновна Гаскарова, “Правовая защита чести и достоинства личности: вопросы теории” (daktaro disertacija, Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, 1999), 10, http://www.dslib.net/teoria-prava/pravovaja-zawita-chesti-i-dostoinstva-lichnosti.html

[53] Alfonsas Vaišvila, supra note 50, p. 45-46.

teisnumo ir subjektinės teisės lygmeniu.[54] Kalbėdama apie *asmens* teisę į orumą, mosklininkė pripažįsta, kad kiekvienas asmuo turi vienodą galimybę kurti savo tinkamumą gyventi visuomenėje, taigi tesnumo lygmeniu - ir vienodą teisę į orumą.[55] Iš to seka, kad asmens teisė į orumą teisnumo lygmeniu yra absoliuti ir visiems vienoda. Tačiau dėl skirtingo kiekvieno asmens elgesio, kuris laikytinas asmens tinkamumo gyventi visuomenėje matu, asmens teisė į orumą subjektinės teisės lygmeniu nėra vienoda. Dr. E. Venckienė nurodo, kad "skirtingų gebėjimų asmenybės skirtingai naudojasi teisnumo lygmens teisėmis, todėl sukuria nuo kitų visuomenės narių skirtingą savo inividualų socialinį vertingumą."[56] Subjektinė teisė į asmens orumą, skirtingai nei teisnumo lygmens teisė į asmens orumą, gali būti apribota dėl teisingumo vykdymo. Pabrėžtina, kad skirtingas asmenų susikurtas socialinis vertingumas - individualus orumas - iššaukia ir kiekvieno asmens skirtingus lūkesčius dėl savo tapatybės vertinimo ir pagarbos, kas nubrėžia individualias ir kiekvienam skirtingas savo teisės į orumo gynimo ribas.

LAT teisėjų senatas *asmens* teisę į garbę ir orumą apibrėžia kaip „asmens teisę reikalauti, kad viešoji nuomonė apie jį būtų formuojama žinių, atitinkančių jo tikruosius nuopelnus, pagrindu ir moralinis vertinimas atitiktų tai, kaip jis tikrovėje vykdo įstatymų, bendražmogiškos moralės normų reikalavimus."[57] Taigi, LAT teisėjų senatas laikosi tos pačios, teisės moksle gajos pozicijos, kad iš esmės pats asmuo atsakingas už savo socialinį vertybiškumą ir išorinį moralinį vertinimą, tad asmens subjektinė teisė į orumą apima teisę į konkretų, savo pastangomis suformuotą, orumą.

Teisininko K. Jovaišo nuomone, tokia LAT pozicija apskritai yra pagrįsta, tik palieka atvirais daugelį klausimų, susijusių su tuo, jog vienas pastovių gyvenimo reiškinių yra žmogaus nepastovumas – keičiasi tiek jis pats ir jo poelgiai, veiksmai, tiek šių poelgių ir veiksmų socialinis vertinimas.[58] Tokia įžvalga pagrįsta, nes asmens orumas nėra statiškas, o tiesiogiai priklauso nuo asmens elgesio. Tai reiškia, kad kiekvienas asmuo savo orumą kuria visą savo gyvenimą, todėl, priklausomai nuo asmens elgesio, pasiekimų, gyvenimo būdo, skirtingu laikotarpiu skirtingai gali būti suvokiamas ir teisine prasme vertinamas šios teisės pažeidimas ar pasikėsinimas į ją. Visgi, pabrėžtina, kad "neinvestavimas" į savo orumą nereiškia, kad asmuo apskritai neturi teisės į jį. Šiuo aspektu svarbu atskirti skirtingo kokybinio lygmens teisę į orumą, kas lemia ir skirtingas jos gynimo ribas.

---

[54] Eglė Venckienė, „Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija" (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2008), 91-92, http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090120_141405-05051/DS.005.0.02.ETD

[55] Eglė Venckienė, supra note 54, p. 131.

[56] Ibid., p.134.

[57] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr.1," supra note 27.

[58] Karolis Jovaišas, "Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos," *Teisės problemos* 1 (43) (2004): 26.

Išsamus ir aiškus mokslininkų teisės į orumą sąvokos interpretavimas, skiriant žmogaus ir asmens orumą bei teisę į žmogaus ir asmens orumą, palengvina orumo, kaip teisinės kategorijos suvokimą, leidžia aiškiau nubrėžti jo gynimo ir apsaugos ribas, suformuoti ir perprasti gynimo teisinį mechanizmą. Visgi, daugelyje informacinių šaltinių, tarp jų ir teisiniuose tekstuose, sąvokų žodynuose, žmogaus ir asmens orumas vartojami kaip sinonimai. Tai galėjo lemti ir sąlyginai nesenas orumo, kaip teisinės kategorijos, įtraukimas į teisinę sistemą. Žmogaus orumo vaidmuo teisėje išsivystė tik XX a. Jo, kaip teisinės koncepcijos, reglamentavimo pradžia laikytinos pirmosios pasaulio valstybių konsitucijos (Meksikos (1917 m.), Veimaro Vokietijos (1919 m.), Suomijos (1919 m.), Portuglijos (1933 m.), Airijos (1937 m.), kt.). Po II Pasaulinio karo, per kurį masiškai buvo pasikėsinta į žmonių orumą, orumas, kaip saugotinas teisės objektas, buvo pripažintas ir įtrauktas į svarbiausius tarptautinius bei daugelio valstybių nacionalinius teisės aktus.

Apibendrinant, teisė į žmogaus orumą visų individų vienoda ir sutampa teisnumo bei subjektinės teisės lygmenimis, nes pats žmogiškumas būdingas išskirtinai kiekvienam individui. Ją privalo ginti ir valstybė, ir visuomenė, ji yra ir tarptautinės teisės gynimo objektas. Teisnumo lygmens teisė į asmens orumą taip pat visų vienoda, ji pasireiškia valstybės ar visuomenės suteiktu leidimu būti toje visuomenėje ir kurti savo individualų vertingumą – orumą. Tačiau subjektinės teisės lygmeniu skirtingų asmenų orumas yra skirtingas. Ginti tokį asmens orumą – kiekvieno asmens individualaus apsisprendimo reikalas.

1.3. Teisės į orumą materialios garantijos Lietuvoje

Bet kokios žmogaus teisės teisinė apsauga neįmanoma be jos teisinio reglamentavimo. Teisės į žmogaus orumą pripažinimą, apsaugą ir gynimą reglamentuojančios teisinės nuostatos yra teisinės materialios žmogaus teisės į orumą garantijos. Tai ne tik nacionaliniai, bet ir Europos Sąjungos bei ratifikuoti tarptautiniai dokumentai, esantys sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi.

Lietuva, būdama ne tik Europos Sąjungos, bet ir Europos Tarybos narė, yra iš esmės visų svarbiausių Europos Tarybos rėmuose sudarytų tarptautinių konvencijų dalyvė. Pagrindinis dokumentas, kuriame garantuojamos žmogaus teisės, o jų pažeidimai nagrinėjami EŽTT - *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencija* bei jos protokolai. Konvencijos 3 str. teigiama, kad „niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi, ar jis baudžiamas.“[59] Šiame straipsnyje nėra jokių

[59] “Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,” *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).

išlygų dėl paties žmogaus indėlio į jo orumą ar dėl visuomenės įvertinimo – garantuojama besąlygiška ir visiems vienoda teisė į žmogaus orumą.

Dar daugiau vietos žmogaus orumui skiriama *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (toliau – Chartija),* kuri tapo privaloma įsigaliojus Lisabonos sutarčiai. Jau Chartijos preambulėje pabrėžiama, kad Europos Sąjunga remiasi nedalomomis ir visuotinėmis vertybėmis: žmogaus orumu, laisve, lygybe ir solidarumu. Chartijos 1 str. taip pat besąlygiškai nustatyta, kad žmogaus orumas yra neliečiamas ir jį reikia gerbti ir saugoti, 4 str. įtvirtintas draudimas žmogų kankinti, nežmoniškai arba žeminančiai su juo elgtis ar taip jį bausti, 31 str. skelbia, kad kiekvienas darbuotojas turi teisę į saugias, jo sveikatą ir orumą atitinkančias darbo sąlygas.[60] Chartija deklaruoja besąlygiško kiekvienam žmogui priklausančio orumo apsaugą ir gerbimą. Tačiau jos 31 str. tekstinė analizė įgalina šią nuostatą traktuoti ir kaip individualios asmens teisės į orumą apsaugos garantą, kadangi oraus darbo suvokimas kiekvienam asmeniui gali skirtis dėl jo išsilavinimo, elgesio, vertybių sistemos ir pan. Visgi, ši nuostata paremta pagrindine idėja, kad darbo sąlygos kiekvienam žmogui turi būti žmogiškos, suderinamos su žmogaus orumu, todėl ja garantuojama teisės į žmogaus orumą apsauga.

Žmogaus orumo apsaugos profesinėje veikloje svarba pabrėžta ir *Europos socialinėje chartijoje.* Jos 26 str. įtvirtinta šalių pareiga skatinti jautrumą ir informuotumą, kurie padeda užkirsti kelią seksualiniam priekabiavimui darbe bei nuolatiniams smerktiniems ar akivaizdžiai neigiamiems ir įžeidžiamiems veiksmams prieš darbuotojus, bei imtis visų reikalingų priemonių, kad apsaugoti darbuotojus nuo tokio elgesio. [61]

Žmogaus orumo apsauga taip pat garantuojama *Konvencijoje dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje*. Šios konvencijos išskirtinumas iš kitų orumo apsaugos aspektu tas, kad jo preambulėje pabrėžiama būtinybė gerbti žmogų ir kaip individą, ir kaip žmogų, taigi skiriama žmogaus ir asmens teisė į orumą. Konvenciją pasirašiusios valstybės "įsitikinusios, kad būtina pagarba žmogui ir kaip individui, ir kaip žmonių giminės nariui, bei pripažindamos, kad svarbu užtikrinti žmogaus orumą." [62] 1 str. nustatyta, kad "Konvencijos šalys gina visų žmonių orumą bei tapatybę ir nediskriminuodamos kiekvienam užtikrina pagarbą jo neliečiamumui bei kitoms teisėms ir pagrindinėms laisvėms biologijos ir medicinos taikymo srityje," 2 str. apibrėžia žmogaus interesų ir jo gerovės viršenybę prieš išimtinius visuomenės ar mokslo interesus.[63] Besąlygiškos pagarbos kiekvienam žmogui deklaravimas bei jokios

[60] "Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija," EUR-Lex, žiūrėta 2013 lapkričio 30 d., http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:lt:PDF
[61] "Europos socialinė chartija," *Valstybės žinios* 49, 1704 (2001).
[62] "Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje," *Valstybės žinios* 97, 4258 (2002).
[63] Ibid.

visuomeninės naudos prieš žmogaus interesus nepateisinimas yra visiems žmonėms, kaip tokioms būtybėms, būdingo žmogaus orumo aspsaugos aspektai, todėl ir šiuo teisės aktu įtvirtinta teisės į žmogaus orumą apsauga.

Pagrindinis Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtas tarptautinis dokumentas, kuriame visi žmonės nuo gimimo be jokių išlygų pripažįstami lygūs savo orumu ir teisėmis, ir draudžiamas bet koks kankinimas, žiaurus, nežmoniškas, orumą žeminantis elgesys ar bausmės, yra 1948 m. gruodžio 10 d. priimta *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija* (1 str., 5 str.).[64] Deklaracija laikoma pirmuoju universaliu, kodifikuotu žmogaus teises garantuojančiu tarptautiniu dokumentu, turinčiu visuotinę svarbą ir išreiškiančiu pareigą tarptautinės bendrijos nariams. Lietuva įsipareigojo laikytis Deklaracijos 1991 m. kovo 12 d.[65]

Orumo apsaugos ir kitų žmogaus teisių apsaugos aspektu reikšmingas ir *Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas* (toliau – Paktas) bei jo fakultatyviniai protokolai, kurių dalyvė Lietuva yra nuo 1991 metų.[66] Pakto 7 str. reglamentuoja draudimą žmogų kankinti, elgtis su juo žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą arba tokiu būdu bausti, ypač draudžiant daryti medicinos ar mokslinius bandymus su asmeniu be jo laisvo sutikimo, 10 str. įtvirtina laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų teisė į orumą, skelbiant, kad „su visais asmenimis, kuriems atimta laisvė, nustatytas humaniškas elgesys, gerbiant prigimtinį žmogaus asmenybės orumą," 17 str. nustatyta, kad "niekas neturi patirti savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, jo būsto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą, neteisėto kėsinimosi į jo garbę ir orumą."[67] Pakto dalyvės, tarp jų ir Lietuva, įsipareigojo užtikrinti asmenims šias ir kitas Pakte įtvirtintas teises, o kiekvienam asmeniui taip pat garantuojama teisė pateikti individualią peticiją prieš valstybę Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetui dėl pažeistų teisių. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas nuolat akcentuoja prisiimtų pagal Paktą valstybės įsipareigojimų svarbą. Savo išvadoje dėl Lietuvos Respublikos piliečio K. Gelažausko pranešimo jis taip pat pabrėžė, jog „Pakto dalyvė privalo užtikrinti visiems jos jurisdikcijoje esantiems asmenims visas Pakte pripažįstamas teises."[68]

Ypatingas dėmesys žmogaus orumui skiriamas *Visuotinėje žmogaus genomo ir žmogaus teisių deklaracijoje*. Jos 1 str. teigiama, kad: „žmogaus genomas yra visos žmonijos narių principinės vienybės, o taip pat jų prigimtinio orumo bei skirtingumo pagrindas; simboline prasme

---

[64] "Visuotinė žmogaus teisių deklaracija," supra note 1.
[65] "LR Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. kovo 12 d. nutarimas Nr. I-1136 Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų," TAR, žiūrėta 2013 m. lapkričio 30 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6D939C208B5C
[66] Ibid.
[67] "Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas," *Valstybės žinios* 77, 3288 (2002).
[68] "Jungtinių tautų žmogaus teisių komiteto išvada (pranešimo Nr. 836/1998) K. Gelažauskas prieš Lietuvą, 2003 m. kovo 17 d," LRV EŽTT, §10, http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Gelazauskas_836-1998_JT_ZTK_isvada.pdf

– tai žmonijos paveldas.“[69] Deklaracijos 2 str. nustatyta, kad: „a) kiekvienas asmuo turi teisę į orumo bei teisių pagarbą, nepriklausomai nuo asmens genetinių charakteristikų; b) šis orumas reikalauja, jog individai nebūtų apibūdinami vien tik jų genetinėmis charakteristikomis, o būtų gerbiamas ir jų unikalumas bei skirtingumas.“[70] Žmogaus orumas čia suprantamas kaip žmogaus egzistencijos ir žmogaus teisių pagrindas, pažymint, kad kiekvienas žmogus turi vienodą pamatinę vertę. Pagarba žmogaus orumui bei pareiga jį saugoti įtvirtinta ir kituose šio teisės akto straipsniuose (6, 10, 11, 12, 15, 24 str.) – draudžiama diskriminacija dėl genetinių savybių, kuri pažeidžia ar kėsinasi pažeisti žmogaus teises, pagrindines laisves ir žmogaus orumą; draudžiama žmogaus orumui priešinga praktika, tokia kaip reprodukcinis žmoniškųjų būtybių klonavimas; draudžiami žmogaus genomo tyrimai nesuderinami su pagarba žmogaus teisėms, pagrindinėms laisvėms ir žmogaus orumui; kaip viena iš Tarptautinio bioetikos komiteto veiklos sričių įvardintas rekomendacijų teikimas identifikuojant žmogaus orumui priešingą praktiką, tokią kaip intervencija į gemalą.[71] Tai, kad žmogaus orumo apsauga numatyta šalia žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių įrodo, kad jam suteiktas išskirtinis, kitų žmogaus teisių ir laisvių atžvilgiu viršesnis vaidmuo, jis laikomas žmogaus egzistencijos pagrindu.

Lietuva, būdama iš esmės visų pagrindinių tarptautinių dokumentų žmogaus teisės į orumą apsaugos srityje dalyvė, įsipareigojo gerbti šią teisę bei garantuoti jos apsaugą ir gynimą nacionalinėje teisėje.

Žmogaus orumo apsauga nacionalinėje teisėje yra įtvirtinta pagrindiniame šalies įstatyme – *Lietuvos Respublikos Konstitucijoje* (toliau – LR Konstitucija). Preambulėje deklaruojama, kad teisingos visuomenės bei teisinės valstybės kūrimas ir egzistavimas neįsivaizduojamas be pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms, taigi ir be pagarbos teisei į orumą. LR Konstitucijos 18 str. principinės nuostatos, skelbiančios, kad žmogaus teisės ir laisvės (taigi ir teisė į orumą) yra prigimtinės, kartu išreiškia Lietuvos pritarimą Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos principams. 21 str. skelbia: „Žmogaus asmuo neliečiamas; žmogaus orumą gina įstatymas; draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes; su žmogumi, be jo žinios ir laisvo sutikimo, negali būti atliekami moksliniai ar medicinos bandymai.“[72] Šiame kontekste žmogaus orumas – tai kiekvieno asmens žmogiškosios esybės vientisumo išraiška, jis apibrėžiamas kaip besąlygiškai priklausantis kiekvienam žmogui, kuriam numatyta teisinė valstybės apsauga ir deklaruojamas draudimas jį pažeisti. LR Konstitucijos 18, 19 (teisė į gyvybę) ir 21 str. galima laikyti žmogaus orumo visuomenėje bei pagarbos žmogui

[69]“Visuotinė žmogaus genomo ir žmogaus teisių deklaracija,” UNESCO, žiūrėta 2013 lapkričio 30 d. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13177&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
[70] Ibid.
[71] “Visuotinė žmogaus genomo ir žmogaus teisių deklaracija,” supra note 69.
[72] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).

pagrindais. Žmogaus orumo konstitucinė samprata ir svarba bei santykis su žmogaus prigimtinėmis teisėmis atskleidžiama ir plėtojama LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Joje pabrėžiamas orumo besąlyginis priklausymas kiekvienam žmogui, kaip didžiausiai socialinei vertybei, akcentuojama, kad įstatymo leidėjo pareiga, reguliuojant su žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimu susijusius santykius, garantuoti tinkamą jų apsaugą yra žmogaus orumo užtikrinimo prielaida,[73] o prigimtinės žmogaus teisės - tai asmens prigimtinės galimybės, užtikrinančios jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse.[74] Žmogaus teisių ir laisvių pažeidimais kenkiama ir žmogaus orumui, kuris neatsiejamas nuo pačio žmogaus, todėl teisė į žmogaus orumą laikytina esmine prigimtine žmogaus teise, visų žmogaus teisių pagrindu.

Iškirtina LR Konstitucijoje įtvirtinta teisė į privatų gyvenimą, kadangi šios teisės pažeidimo atveju grėsmė pažeisti ir teisę į asmens orumą kaip savarankišką subjektinę teisę labai tikėtina. 22 str. numatytas draudimas savavališkai ir neteisėtai kištis į žmogaus asmeninį ir šeimyninį gyvenimą bei kėsintis į jo garbę ir orumą. Neatsiejamą žmogaus privatumo ir orumo ryšį dar 1999 m. pabrėžė ir LR Konstitucinis Teismas, teigdamas, kad „savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatų gyvenimą kartu yra kėsinamasi į jo garbę bei orumą.“[75] Praktikoje dažna šių dviejų asmens teisių gynimo sutaptis - gindami teisę į privatumą, asmenys reiškia reikalavimą ginti ir pažeistą teisę į orumą.

Kalbant apie LR Konstitucijos 31 str. įtvirtintas procesines garantijas baudžiamojoje teisėje ir jų ryšį su žmogaus orumo apsauga, išskirtina LR Konstitucinio Teismo pozicija nekaltumo prezumpcijos atžvilgiu. Nekaltumo prezumpciją įtvirtinančią konstitucinę nuostatą Teismas laiko pamatiniu teisingumo vykdymo baudžiamajame procese principu, svarbia žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo, apsaugos ir pagarbos joms garantija bei pabrėžia, kad asmens įvardijimas nusikaltėliu, nesant apkaltinamojo nuosprendžio, gali sąlygoti žmogaus orumo pažeidimą bei pakenkti kitoms teisėms ir laisvėms.[76] Taigi, žmogaus orumo apsaugos būtinumas pabrėžiamas ir baudžiamųjų teisinių santykių plotmėje.

Pagarba žmogaus orumui ir bei jos apsaugos garantavimas įtvirtintas kone visose demokratinių valstybių konstitucijose. Pvz., Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio Įstatymo 1 str. nustatyta, kad „žmogaus orumas neliečiamas. Jį gerbti ir ginti yra visų valstybės valdžių pareiga.“[77] Suomijos Respublikos Konstitucijoje 1 str. 2 d. išdėstyta, kad „Konstitucija

---

[73] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas,“ supra note 47.
[74] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas, supra note 45.
[75]“Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ LRKT, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta363/content
[76] “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas,” supra note 47.
[77] *Užsienio šalių konstitucijos* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004), 40.

garantuoja žmogaus orumo nepažeidžiamumą ir asmenines laisves ir teises, remia teisingumą visuomenėje.“[78] 7 str. 2 d. sukonkretinta, kad „nieko negalima nuteisti mirties bausme, kankinti ar kitu būdu žeminti jo orumą.“[79] Didžiosios Britanijos Konstitucijos 3 d. 3 paragrafe teigiama, kad „visi žmonės iš prigimties yra lygūs savo orumu bei teisėmis, todėl jie privalo vadovautis sąžine ir gyventi broliškai.“[80] Lenkijos Respublikos ir Rusijos Federacijos Konstitucijose žmogaus orumo apsauga įtvirtinta atitinkamai 30 ir 21 str., Latvijos Respublikos –95 str.[81]

Nurodytomis LR Konstitucijos, kaip ir tarptautinių teisės aktų, deklaratyviomis nuostatomis skelbiama kiekvieno žmogaus prigimtinės teisės į orumą pripažinimas, apsaugos garantija bei draudimas jį pažeisti. Tai yra tiesiogiai taikomas teisės aktas, todėl juo vadovaujantis galimas kiekvienos juo garantuotos teisės, tarp jų ir teisės į orumą, gynimas. Tačiau *asmens* teisės į orumą gynimo praktinis mechanizmas įtvirtintas Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Pagrindiniai jų – *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas* (toliau – Civilinis kodeksas) ir *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas* (toliau – Baudžiamasis kodeksas). Civilinio kodekso 2.24 straipsnyje nustatyta, kad „asmuo turi teisę reikalauti teismo tvarka paneigti paskleistus duomenis, žeminančius jo garbę ir orumą ir neatitinkančius tikrovės, taip pat atlyginti tokių duomenų paskleidimu jam padarytą turtinę ir neturtinę žalą.”[82] Šio straipsnio nuostatos reglamentuoja konkretaus asmens, o ne visiems žmonėms būdingo ir vienodo, orumo gynimą, nes būtinos sąlygos - paskelbti duomenys turi neatitikti tikrovės, t. y. turi būti nenusipelnyti savo paties elgesiu, bei būti žeminantys to asmens atžvilgiu. Kaip nusikaltimas asmens garbei ir orumui Baudžiamojo kodekso 154 straipsnyje nustatytas šmeižimas - paskleidimas apie kitą žmogų tikrovės neatitinkančios informacijos, galinčios paniekinti ar pažeminti tą asmenį arba pakirsti pasitikėjimą juo.[83] Taigi, šiuo atveju būtinas konkretaus asmens atžvilgiu tikrovės neatitinkančios ir žeminantį, niekinantį pobūdį turinčios informacijos paskleidimo faktas.

Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 507 str. įtvirtinta valstybės politikų, pareigūnų ir tarnautojų, viešojo administravimo funkcijas atliekančių asmenų, 508 str. – statutinių valstybės tarnautojų, karo policijos ar žvalgybos pareigūnų garbės ir orumo apsaugą, numatant administracinę atsakomybę už minėtas pareigas einančių asmenų garbės ir orumo pažeminimą.[84] Pažeidimas garbei ir orumui gali būti padaromas įvairia forma - raštu, žodžiu,

[78] *Užsienio šalių konstitucijos*, supra note 77, p. 129.
[79] Ibid., p. 130.
[80] Ibid, p. 106.
[81] Ibid, p. 217, 293, 209.
[82] “Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas,” TAR, žiūrėta 2017 m. sausio 2 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/XmJgbEJJPg
[83] “Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas,” TAR, žiūrėta 2017 m. sausio 2 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/xEUhPgLmWt
[84] “Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas,” TAR, žiūrėta 2017 m. sausio 2 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b

gestais, ižeidžiu, įžūliu, provokuojančiu ar kitokiu elgesiu. Šiomis normomis iš esmės įtvirtinamas pagarbos reikalavimas ne tik šių viešų asmenų, bet ir visos valstybės sistemos atžvilgiu, siekiant užtikrinti tinkamą jiems pavestų funkcijų vykdymą.

Atsižvelgiant į dažną asmens orumo pažeidimą visuomenės informavimo priemonėse, svarbus teisinis pagrindas asmens orumui ginti yra *Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas*. Šiame įstatyme vartojama sąvoka "žmogaus orumas", tačiau iš esmės įstatymo nuostatos taikomos ginant pažeistą asmens orumą. Jo 3 str. 4 d. nustatyta, kad „naudojimasis informacijos laisve gali būti saistomas tokių reikalavimų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kuriuos nustato įstatymai ir kurie demokratinėje visuomenėje būtini […], siekiant apsaugoti žmonių sveikatą bei dorovę, taip pat jų privatų gyvenimą, orumą ir kitas teises.“ [85] 4 str. 1 d. įtvirtinta laisvė rinkti, gauti ir skleisti informaciją, kuri gali būti ribojama tik įstatymu, kai būtina apsaugoti konstitucinę santvarką, žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę.[86] Detalios asmens orumo apsaugą ir gynimą nustatančios nuostatos išdėstytos kituose šio įstatymo straipsniuose (pvz,, 13, 15, 19 str.).

Taigi, žmogaus teisė į orumą, kaip esminė žmogaus teisė, deklaruojama tarptautiniu ir nacionaliniu teisiniu lygiu ir yra įtvirtinta pagrindiniuose tarptautiniuose, Europos Sąjungos bei nacionaliniuose įstatymuose. Lietuvos Respublikos konstitucinėje doktrinoje šiai teisei suteiktas išskirtinis statusas kitų žmogaus teisių atžvilgiu, ją laikant aukščiausia konstitucine vertybe, kuri neatskiriama nuo pačios žmogiškosios esmės, bei esmine prigimtine žmogaus teise, į kurią kėsinamasi kitų žmogaus teisių pažeidimais. Konkretaus *asmens* teisė į orumą pagal Lietuvos Respublikos įstatymus gali būti pažeista paskleidus tikrovės neatitinkančius ir garbę bei orumą žeminančius duomenis, apšmeižus asmenį. Įstatymais numatytos civilinės, baudžiamosios ir administracinės teisės priemones šiai asmens teisei apginti. Taigi, teisės aktuose įtvirtinta žmogaus ir asmens orumo apsauga.

Teisės į orumą skyrimas į žmogaus ir asmens orumą lemia skirtingą žmogaus ir asmens orumo gynimo mechanizmą. Prigimtinė žmogaus teisė į orumą visų žmonių vienoda, jos gynimas paremtas žmogaus, kaip tokios būtybės apskritai, pripažinimu bei pagarba ir nepriklauso nuo žmogaus elgesio. Tačiau kiekvienas asmuo ne tik žmogiškajai gyvastis apskritai, bet ir asmenybė su savo išskirtiniu orumu. Todėl ginant subjektinę asmens teisę į orumą turi būti atsižvelgiama į konkretų asmenį, į jo susikurtą socialinį vertingumą. Tai principinės nuostatos, kurių laikantis teisės į orumą gynimas gali būti veiksmingas. Teisės į žmogaus orumą gynimas nėra tik asmeninis žmogaus interesas, tai – valstybės, vidaus ir tarptautinės teisės uždavinys. Jos apsaugą ir gynimą

[85] „Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas,“ TAR, žiūrėta 2017 m. vasario 2 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/XhVVkCWwuc
[86] Ibid.

reglamentuoja svarbiausi vidaus ir tarptautiniai teisės aktai. Kadangi žmogaus orumas daugumoje teisės šaltinių laikomas pagrindine žmogaus prigimtine teise, kitų žmogaus teisių šaltiniu, todėl pažeidus bet kurią kitą žmogaus teisę, pažeidžiama ir teisė į žmogaus orumą, o ginant bet kurią asmens teisę, tuo pačiu ginama ir prigimtinė teisė į žmogaus orumą. Galima teigti, kad šiuo aspektu, teisės į žmogaus orumą gynimo ribos peržengia deklaratyvių teisės aktų nuostatų, draudžiančių žmogų kankinti ir žeminti, rėmus ir netiesiogiai tampa papildomu gynimo objektu kitos konkrečios subjektinės teisės gynimo atveju. Teisės į orumą kaip savarankiškos konkretaus asmens subjektinės teisės gynimas yra kiekvieno žmogaus asmeninis apsisprendimas.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta 1 skyriuje, galima daryti išvadas:

- Žmogaus orumo samprata yra nevienareikšmiška ir išskirtina į žmogaus bei asmens orumą. Žmogaus orumas – tai žmogaus kaip būtybės vertingumas, kurį žmogus įgyja gimdamas demokratinėje visuomenėje ir kuris nepriklauso nei nuo jo paties elgesio, nei nuo visuomenės įvertinimo. Asmens orumas – tai žmogaus kaip konkretaus individo socialinis vertingumas, kurį jis susikuria savo elgesiu, vidiniu pasauliu, asmeninėmis savybėmis, sugebėjimais, gyvenimo būdu.
- Teisė į orumą, kaip ir kiekviena kita teisė, išskirtina teisnumo ir subjektinės teisės požiūriu. Kiekvieno asmens teisnumo lygmens teisė į orumą visų vienoda ir pasireiškia valstybės ar visuomenės suteiktu leidimu būti toje visuomenėje ir kurti savo individualų vertingumą - orumą. Subjektinės teisės lygmeniu kiekvieno asmens teisė į orumą yra skirtinga. Ginti asmens orumą – kiekvieno asmens individualaus apsisprendimo reikalas. Teisė į žmogiškąjį orumą visų žmonių yra vienoda ir teisnumo bei subjektinės teisės lygmenimis sutampa. Ginti ją – ne tik žmogaus, bet ir valstybės, vidaus bei tarptautinės bendruomenės pareiga.
- Žmogaus orumas, kaip teisės objektas, imtas saugoti tiek nacionaliniu, tiek tarptautinės teisės lygiu XX a.
- Žmogaus teisės į orumą apsauga įtvirtinta LR Konstitucijoje, Europos Sąjungos dokumentuose bei pagrindiniuose tarptautiniuose teisės aktuose, prie kurių prisijungusi ir Lietuva. Kiekvieno asmens pažeista teisė į orumą gali būti ginama pagal Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatytą tvarką. Juose numatyta galimybė asmens orumą ginti civilinėmis ir baudžiamosios teisės priemonėmis. Tam tikras valstybines pareigas einančių asmenų orumo gynimas numatytas ir administracinės teisės normomis.

2. ŽMOGAUS TEISĖS Į ORUMĄ GYNIMAS IR JO VEIKSMINGUMAS

"Abstrakčiai mylėdamas žmoniją,
beveik visada myli save patį."
F. Dostojevskis.

2.1. Žmogaus teisės į orumą gynimo įgyvendinimas

Žmogaus orumo esmė slypi žmogaus, kaip biologinės ir dvasinės būtybės, išskirtinume. Tad prigimtinė žmogaus teisė į orumą visų žmonių vienoda, o jos gynimas paremtas žmogaus, kaip tokios būtybės apskritai, pripažinimu bei pagarba ir nepriklauso nuo žmogaus elgesio. Žmogaus teisė į orumą laikoma visų žmogaus teisių pagrindu, todėl jos gynimo ypatybė pasižymi ir tuo, kad pažeidus bet kurią kitą žmogaus teisę, pažeidžiama ir teisė į žmogaus orumą, o ginant bet kurią asmens teisę, tuo pačiu ginama ir prigimtinė teisė į žmogaus orumą. Teisės į žmogaus orumą gynimas nėra tik asmeninis žmogaus interesas, tai – valstybės, vidaus ir tarptautinės teisės uždavinys. Šis uždavinys deklaruojamas pagrindiniuose tarptautiniuose, Europos Sąjungos teisės aktuose, šalių konstitucijose. Žmogaus orumo apsaugos deklaratyvaus pobūžio nuostatos įgauna realų poveikį žmogaus orumo apsaugai, jei jis apginamas teismuose. Žmogaus orumas ginamas šalių neteisminėse institucijose (pvz., Lietuvos Respublikos seimo kontrolieriaus institucija), bendrosios ar specialiosios kompetencijos teismuose, ginant kitas asmens teises ar skundžiant tam tikrus valstybės institucijų veiksmus. Aukščiausiu teisiniu lygiu žmogaus orumas ginamas nacionaliniuose konstituciniuose teismuose, tarptautiniu mąstu - EŽTT. Šios institucijos laikytinos svarbiausiais žmogaus teisių globėjais teisinėje plotmėje, beje, dažnai atsakingos už tam tikros teisinės koncepcjos, tame tarpe ir žmogaus orumo, sąvokos ir jos taikymo apimties nustatymą.

Teisės į žmogaus orumą pažeidimo identifikavimas, tuo pačiu ir neabejotina jos gynimo sąlyga gali būti laikoma taip vadinamoji objekto formulė, kuri atsirado Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jusrisprudencijoje dar 1950 metais. Pagal šį metodą, žmogaus orumas yra pažeidžiamas, jei su žmogumi elgiamasi tik kaip su objektu (t. y. žmogus yra žeminamas). Ilgainiui teismo jurisprudencijoje ši formulė buvo modifikuota, nustatant, kad retkarčiais žmonės yra teisės aktų (teisės) objektais. Todėl tokia elgesio savybė kaip "žeminantis" laikoma kaip papildomas aspektas, būtinas konstatuoti žmogaus orumo pažeidimą, o ne savybė, charakterizuojanti kiekvieną žmogaus elgesio kaip su objektu atvejį. Pagal modifikuotą objekto formulę, taikomą Vokietijos Federalinio Konstitucinio teismo, žmogaus orumo pažeidimu laikomas bet koks viešosios valdžios institucijų elgesys, kuriuo parodoma abejonė žmogaus kaip asmens statusu, negerbiant jo orumo - savybės, kurį jis turi tiesiog dėl buvimo žmogumi.[87]

[87] Ariel L. Bendor, Michael Sachs, "The constitutional status of human dignity in Germany and Israel," *Israel Law Review* 44, 1-2 (2011):43, žiūrėta 2015 m. birželio 2 d., http://law.huji.ac.il/upload/ILR44BendorSachsCRC.pdf

Žmogaus orumo absoliutumą, viršenybę prieš bet kokius kitus interesus bei teisės į žmogaus orumą gynimą bet kokiomis aplinkybėmis Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas įtvirtino 2006 m. vasario 15 d. srendime, kuriame, be kita ko, paskelbė prieštaraujančiu Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniam įstatymui Aviacijos saugumo reguliavimo įstatymo 14.3 straipsnį.[88] Šiuo įstatymo straipsniu Federalniui gynybos ministrui buvo suteikta teisė įsakyti nušauti užgrobtą lėktuvą tokiomis aplinkybėmis, kurios suponavo išvadą, kad lėktuvas gali būti panaudotas kaip skraidanti bomba nužudyti žmonėms, ir jei lėktuvo nušovimas yra vienintelė priemonė išvengti tokios grėsmės. Piliečiai kreipėsi į Vokietijos Federalinį Konstitucinį teismą, nurodydami, kad toks teisinis reguliavimas yra tiesioginė rizika jų gyvybėms, nes jie dažnai skraido lėktuvais. Teismas vieningai nusprendė, kad įstatymo nuostata žeidžia žmogaus teises į gyvybę ir orumą. Teismas grindė savo sprendimą santykiu tarp teisės į gyvybę ir teisės į žmogaus orumą. Jis konstatavo, kad žmogaus teisė į gyvybę yra vitališkasis žmogaus orumo pagrindas, pabrėždamas, kad ginčijama įstatymo norma lėktuve esančius žmones "paverčia tik valstybės veikmų objektais", nes "jų vertingumas ir gyvenimo išsaugojimas paliekamas Federalinio gynybos ministro diskrecijai, atsižvelgiant į kiekybinius aspektus ir į jų numatomą gyvenimo trukmę "pagal aplinkybes."[89] Teismo įsitikinimu, pavojaus atveju juos ketinama paaukoti ir tyčia nužudyti, jei ministras, turimos informacijos pagrindu, daro prielaidą, kad jų gyvenimas truks trumpą laiką ir, kad, palyginti su nuostoliais, kurių kitokiu būdu neįmanoma išvengiami, jie nebėra vertingi arba bent jau sumažėjusio vertingumo", "valstybė negali apsaugoti daugumos savo piliečių nužudydami mažumą – šioje byloje lėktuvą įgulos narius ir keleivius […]," "valstybė negali žudyti žmonių vien dėl to, kad jų kiekis mažesnis už tuos, kurių gyvybes tikimasi apsaugoti kitų žmonių nužudymu."[90] Kalbėdamas apie keleivių teisę į gyvybę, teismas taip pat nurodė, kad ji negali būti grindžiama argumentu, kad keleiviai laikomi dalimi ginklo, kuriuo tapo užgrobtas lėktuvas ir "kiekvienas taip teigdamas paverčia juos tik valstybės veiksmų objektais ir atima iš jų jų kokybiškumą ir orumą."[91] Teismas pabrėžė, kad kiekvienas asmuo turi neatimamą orumą, nepriklausantį nuo asmens fizinės ar psichinės būklės, kaip ir nuo būsimo gyvenimo trukmės, ir pagarba žmogaus orumui turi išlikti net po žmogaus mirties. Taip pat akcentavo, kad Pagrindinis Įstatymas saugo žmones nuo pažeminimo, stigmatizavimo, persekiojimo, neteisėtų ir kitokių panašių veiksmų ne tik nuo trečiųjų asmenų, bet ir nuo pačios valstybės ir absoliučiai draudžiamas bet koks valdžios institucijų egesys, kuriuo iš esmės kvestionuojamas žmogaus kokybė, vertingumas, kurį kiekvienas žmogus turi savaime, dėl pačios ypatybės būti žmogumi. Teismo

[88] "Judgment of the Federal Constitutional Court BvR 357/05 of 15 February 2006," supra note 12.
[89] Ibid.
[90] Ibid.
[91] Ibid.

nuomone, nušaunant lėktuvą, jame esantys lėktuvo keleiviai ir įgulos nariai taptų tik objektais ne tik dėl užgrobėjų veiksmų, bet ir dėl valstybės, nes ji juos naudotų kaip įrankius siekiant išsaugoti kitų žmonių gyvybes. Taigi, bejėgiškoje padėtyje atsidūrusių nekaltų žmonių nušovimas valstybės įsakymu, teismo įsitikinimu, reikštų jų orumo ir kitų teisių atėmimą. Visgi teismas nurodė, kad nušovimas lėktuvo, jei jame būtų tik užgrobėjai, galėtų būtų pateisinamas, siekiant išgelbėti ant žemės esančius žmones, jei tiksliai būtų žinoma, kad lėktuvas bus naudojamas žmonėms žudyti ir jei užgrobėjai laikosi šio plano žinodami ir suvokdami, kad yra grėsmė jų pačių gyvybėms. Teismo nuomone, "tai sumažintų pasikėsinimo į jų fundamentalias teises sunkumą."[92] Šiuo aspektu, teismas netiesiogiai pripažino, kad užgrobėjai tokioje situacijoje valstybės valdžios būtų laikomi tik objektais, ir tai galėtų būti pateisinama. Taigi žmogaus teisės į orumą absoliutumas ir besąlygiška apsauga išskirtiniais atvejais visgi galėtų būti kvestionuojami.

Tokią pat poziciją dėl žmogaus teisių į orumą ir gyvybę gynimo, esant tokiai ekstremaliai situacijai kaip lėktuvo užgrobimas, išsakė ir Lenkijos Konstitucinis Tribunolas savo 2008 m. rugsėjo 30 d. sprendime, kuriame įvertino Lenkijos Respublikos oro erdvės įstatymo 122A str., leidžiančio nušauti užgrobtą civilinį lėktuvą su keleiviais ir įgula, atitiktį Konstitucijai.[93] Teismo nuomone, nušauti lėktuvą su jame esančiais keleiviais ir įgula reikštų jų laikymą tik objektais ir jų orumo atėmimą. Minėta įstatymo nuostata, pasak Teismo, "nekeltų tiek konstitucinių abejonių", jei ji leistų nušauti lėktuvą, kuriame yra tik užgrobėjai, kadangi jie patys pasirinko ir sukėlė tokią situaciją, tai buvo jų noras numirti, įtraukiant nekaltų žmonių gyvybes į pavojų – "Jei jie bus nušauti, jie mirs kovoje, kurią patys įtakojo. Todėl negalima sakyti, kad su jais būtų elgiamasi kaip su objektais."[94] Teismo įsitikinimu, tokios ekstremalios teisinės priemonės kaip lėktuvo nušovimas lėktuvo keleivių ir įgulos atžvilgiu yra nukreiptos prieš jų žmogiškąjį orumą. "Žmonės tampa tik gelbėjimo veiksmų objektais, skirti užkirsti kelią hipotetiniams ir tolimesniems nuostoliams, kuriuos suplanuotas teroro aktas gali sukelti ir tai negali būti pateisinama. Netiesiogiai tai yra valstybės pralaimėjimo, realizuojant savo tiesiogines apsaugos pareigas, požymis."[95] Tame pačiame sprendime Teismas pabrėžė žmogaus teisės į orumą ir teisės į gyvybę sąsają, teigdamas, kad šios dvi vertybės korealiuoja tarpusavyje tiesiogiai, taip pat akcentuodamas, kad demokratinė valstybė yra paremta žmogaus pagarba, ir ypač, orumo ir gyvybės pagarba ir apsauga. Sprendime taip pat buvo konstatuota, kad "įtvirtinimas neliečiamo žmogaus orumo ir kaip konstitucinio principo, ir kaip kiekvieno žmogaus teisės – nepriklausomai nuo jo/jos kvalifikacijos ar psicho–fizinės būklės ir faktinio gyvenimo situacijos – sudaro pagrindą pripažinti

[92] "Judgment of the Federal Constitutional Court BvR 357/05 of 15 February 2006," supra note 12.
[93] "Judgment of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland of 30th September 2008, case Ref. No. K44/07," Trybunał Konstytucyjny, http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/K_44_07_GB.pdf
[94] Ibid.
[95] Ibid.

žmogaus nedaiktiškumą. Ši nuostata pažymi tam tikrą elgesio būdą, kurio turi laikytis valdžios organai, įskaitant leidžiamuosius, ir vykdomuosius organus. Su žmogumi turi būti elgiamasi kaip su laisva, autonomiška būtybe, galinčia plėtoti savo asmenybę ir kurti savo gyvenimo būdą."[96]

Žmogaus orumas ginamas ir kituose Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo sprendimuose, kuriuose, be kita ko, pateikiama žmogaus orumo samprata, santykis su kitomis konstitucinėmis žmogaus teisėmis. Pirmiausia pažymėtina tai, kad Konstitucinis Tribunolas išskiria žmogaus ir asmens orumą ir tai minima ne viename sprendime. Pavyzdžiui, 2003 m. kovo 5 d. sprendime Nr. K7/01 teismas apibrėžė du orumo aspektus: orumas – kaip prigimtinė ir neliačiama vertybė, ir orumas kaip "asmenybės teisė", apimanti kiekvieno asmens gyvenimo vertybes bei vertybes, nustatančias kiekvieno asmens subjektyvią poziciją visuomenėje, kuri turi būti gerbiama.[97] Teismas sprendime pažymėjo, kad tiek žmogaus orumas, kurį teismas vadino transcendentaliu, tiek asmens orumas patenka į Lenkijos Respublikos Konstitucijos 30 str. apsaugą. Šiame sprendime teismas taip pat atskleidė teisės į privatų gyvenimą bei teisės į orumą pažeidimų santykį, konstatuodamas, kad "ne kiekvienas teisės į privatų gyvenimą pažeidimo požymis yra lygus žmogaus orumo pažeidimui ar, dar tiksliau, teisėms, kylančioms iš žmogaus orumo. Teisė į privataus gyvenimo apsaugą, kaip ir kiekviena kita asmens laisvė ar teisė yra akciologinėje konsolidacijoje su žmogaus orumu, visgi, kiekvienos teisės ar laisvės pažeidimo sutapatinimas su žmogaus orumo pažeidimu, eliminuotų Konstitucijos 30 str. įtvirtintą garantiją individualaus taikymo plotmėje."[98] Nors teismas pabrėžė žmogaus ir asmens orumo skirtybę, visgi, tolimesniame aiškinime, kaip matyti iš pateikto privataus gyvenimo ir orumo santykio aiškinimo, orumas įvardijamas žmogiškuoju, kas gali sukelti neaiškumą, ar kalbėta apie visiems žmonėms priklausantį vienodą orumą ar individualų orumą. Visgi, vertinant sistemiškai, pagrįsta manyti, kad mintyje turėtas konkretaus asmens orumas, kadangi teisės doktrinoje visuotinai pripažinta, kad bet kurios teisės gynimo atveju ginamas ir žmogiškasis orumas, todėl bendrąja prasme žmogaus orumo sugretinimas su kitomis teisėmis neišvengiamas.

2007 m. kovo 7 d. sprendime Nr. K28/05 Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas, spręsdamas turinčių psichinę negalią asmenų procesines teises reglamentuojančių teisinių nuostatų konstitucingumą, akcentavo, kad orumo pažeidimas negali būti pateisinamas siekiu apsaugoti kitus interesus. Pasak teismo, žmogaus orumas išlieka bet kokiomis sąlygomis, skirtingai nei

[96]" Judgment of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland of 30th September 2008, case Ref. No. K44/07," supra note 93.
[97] "Judgment of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland of 5th March 2003, case Ref. No. K7/0," cituota iš: „Judgment of the Constitutional Tribunal of 7 th March 2007, case Ref. No. K28/05," Trybunał Konstytucyjny, http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/K_28_05_GB.pdf
[98] Ibid.

orumas, kaip asmens teisė, kuri gali būti pažeista kitų asmenų veiksmais ar teisės aktais.[99] Šiuo atveju, išsakyta mintis, kad žmogaus orumas niekada nėra prarandamas, nes jis susijęs su pačio žmogaus esybe, nors jo pažeidimo atveju jis yra menkinamas.

Kaip matyti iš Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolo sprendimų, žmogaus orumui suteikiamas ypatingas apsaugos statusas, visgi teismo jurisprudencijoje esamas žmogiškojo orumo skirtingas įvardijamas (kaip teisė, konstitucinis principas, vertybė) teisiniu požiūriu sąlygoja painesnį koncepcijos ir jos gynimo suvokimą.

Žmogaus orumo pažeidimas gali būti sąlygojamas ne tik žiauraus fizinio elgesio su žmogumi, kuris yra akivaizdžiai žeminantis ir nehumaniškas. Ne tokie akivaizdžiai žeminantys veiksmai taip pat gali pažeisti žmogaus orumą. To pavyzdys gali būti 2011 m. spalio 26 d. Slovėnijos Konstitucinio Teismo sprendimas.[100] Byla pradėta, kai grupė pareiškėjų kreipėsi į Konstitucinį Teismą, teigdami, kad jų teisė į žmogaus orumą buvo pažeista savivaldybės potvarkiu pavadinant gatvę buvusios Socialistinės Federalinės Jugoslavijos Respublikos Prezidento Josip Broz Tito vardu. Pareiškėjai savo reikalavimą įvertinti potvarkio konstitucingumą, be kita ko, grindė tokiais argumentais, kaip nurodymu, kad minimas Prezidentas asmeniškai prižiūrėjo ir vadovavo komunistinio režimo plėtrai, buvo diktatorius, tad istoriniu požiūriu - neigiama asmenybė, todėl pavadinimas gatvės jo vardu apima tam tikros rūšies neapykantos ir smurto kurstymą, taip pat, kad ginčijamas potvarkis žemina tuos, kurie buvo nepagrįstai atstumti buvusio režimo dėl savo politinių įsitikinimų. Teismas savo sprendime pažymėjo, kad "pagarba žmogaus orumui yra teisinis – etinis pagrindas šiuolaikinių valstybių, kurios remiasi konstitucine demokratijos koncepcija, t. y. prezumpcija, kad valdžios institucijos turi būti ribojamos tam tikrų žmogaus teisių ir laisvių, kurias žmonės turi dėl jiems būdingo vertingumo."[101] Žmogaus orumas, pasak teismo, yra pagrindinė vertybė, kuri persmelkia visą teisinę tvarką, todėl įtakoja visus valdžios veiksmus. Žmogaus orumas teismo sprendime įvardijamas ir kaip prezumcija, kad kiekvienas žmogus turi vienodą ir absoliučią vidinę vertę tik todėl, kad yra žmogus. Todėl pagarba žmogaus orumui reiškia žmogui būdingo vertingumo apsaugą nuo neteisėto kėsinimosi ir neteisėtų valdžios ir visuomenės reikalavimų. Teismas nenurodė konkrečių veiksmų, žeidžiančių žmogaus orumą, kurie turėtų būti draužiami valdžios institucijoms, kadangi tai neįmanoma dėl pačios žmogaus orumo koncepcijos atvirumo. Tačiau nurodė, kad valdžios institucijos reguliavimas ar kiti veiksmai, turintys simbolinę reikšmę, yra nekonstituciniai tuo atveju, jei simbolis per valdžios galią išreiškia vertybes, kurios nesuderinamos su fundamentaliomis konstitucinėmis vertybėmis,

[99] "Judgment of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland of 7 th March 2007, case Ref. No. K28/05,"Trybunał Konstytucyjny, http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/K_28_05_GB.pdf
[100] "The decision of the Constitutional Court of Republic of Slovenia U-I-109/10 of 26 October 2011," Republic of Slovenia Constitutional Court, http://odlocitve.us-rs.si/en/odlocitev/AN03530
[101] Ibid.

tokiomis kaip žmogaus orumas, laisvė, demokratija, teisinė valstybė. Prezidentas Josip Broz Tito yra simbolis pokarinio totalitarinio režimo, kuris buvo paženklintas plačiais ir šiurkščiais žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pažeidimais, todėl dėl simbolikos, su kuria asocijuojasi Tito vardas, toks gatvės pavadinimas objektyviai gali būti suprastas kaip pripažinimas ir garbinimas buvusio nedemokratinio režimo, kuriam jis vadovavo. Teismas nusprendė, kad ginčijamas viešosios valdžios potvarkio atitinkamas straipsnis prieštarauja žmogaus orumo pagarbos principui, todėl yra nekonstitucinis ir naikinamas.[102] Tai buvo pirmas kartas, kai teisiškai buvo įvertinta Josip Broz Tito vardo simbolika. Tikėtina, ir pirmas kartas visoje šiuolaikinio pasaulio jurisprudencijoje, kai asmens vardo simbolinė reikšmė nagrinėjama tokiu aukštu teisiniu lygmeniu, be to, nustatant jos neigiamą įtaką žmogiškajam orumui. Slovėnijos Konstitucinis Teismas sprendimą grindė objektyviuoju, visiems žmonėms vienodu, žmogaus orumu, nors akivaizdu, kad gatvės pavadinimas aptarto tipažo asmens vardu tiesiogiai žeidžia būtent asmenų, nukentėjusių nuo tokio asmens vadovaujamo režimo orumą ar jų įpėdinių orumą, sukelia neigiamus išgyvenimus, kenkiančius jų vidiniam vertingumui. Todėl šiuo aspektu, sprendime minimas kiekvienam žmogui būdingas žmogiškasis orumas korreliuoja su individualiu minėtų asmenų orumu.

Slovėnijos konstitucinėje jurisprudencijoje įtvirtinta absoliuti žmogaus orumo apsauga. Pripažinus teisinę normą žeidžiančia žmogaus orumą, ji pripažįstama prieštaraujančia Konstitucijai.

Žmogaus orumo apsaugos garantija deklaruojama ir Turkijos konstitucinėje teisėje, ilgainiui joje įtvirtinant platesnės orumo apsaugos ribas. 1961 m. Turkijos Respublikos Konstitucijos 14 str. buvo įtvirtina kiekvieno žmogaus teisė siekti tobulinti save materialiai ir dvasiškai bei naudotis asmenine laisve, draudžiant šių teisių ir laisvės ribojimo, išskyrus atvejus, nustatytus įstatymų ir neprieštaraujančius teismo sprendimams atvejais, taip pat numatyta, kad „nei vieno asmens negalima žeminti ar jį kankinti; jokia bausmė, nesuderinama su žmogaus orumu, negali būti nustatyta.“[103] 1961 m. Turkijos Respublikos Konstituciją pakeitusioje 1981 m. Konstitucijoje, su pakeitimais galiojančioje iki šiol, pateikta žmogaus orumo koncepcija apėmė ne tik žmogaus orumą žeminančių bausmių, kankinimo draudimą, bet įgijo platesnę reikšmę. Jos 17 str. nustatyta, kad „Kiekvienas turi teisę į gyvybę ir teisę saugoti ir plėtoti savo materialią ir dvasinę esybę. Fizinis žmogaus integralumas negali būti pažeidžiamas, išskyrus medicininio būtinumo ir įstatymų nustatytais atvejais; negali būti taikomi moksliniai ar medicininiai bandymai be žmogaus sutikimo. Niekas negali būti kankinamas ar žeminimas; niekam negali būti taikomos bausmės ar

[102] “The decision of the Constitutional Court of Republic of Slovenia U-I-109/10 of 26 October 2011,“ supra note 100.
[103] “Constitution of the Turkish Republic,“(Ankara, 1961), http://www.anayasa.gen.tr/1961constitution-text.pdf

elgesys, nesuderinamas su žmogaus orumu."[104] Kaip matyti, žmogaus orumas pateikiamas kaip besąlygiškai būdingas kiekvienam žmogui, materialiai ir dvasiškai integraliai būtybei. Konstitucijose kalbama apie žmogiškosios būtybės orumą, tačiau įtvirtinta teisė plėtoti savo materialų ir dvasinį integralumą gali būti interpretuojama kaip teisė kiekvienam kurti savo orumą, savo socialinį vertingumą.

Pirmą kartą Turkijos Respublikos Konstitucinis Teismas žmogaus orumo koncepciją apibrėžė dar1965 m. gruodžio 12 d. sprendime: „Žmogaus orumo koncepcija reiškia pripažinimą ir pagarbą - bet kokiomis aplinkybėmis ir sąlygomis – vertybės būti tiesiog žmogumi. Tai tokia elgesio riba, kurią peržengus elgesys reikštų esąs nežmoniškas, žeminantis tų asmenų, į kuriuos jis nukreiptas, atžvilgiu."[105] Taigi, orumas siejamas su besąlygišku žmogaus, kaip tokio, vertinimu, o apsauga – pagarbos iš aplinkinių reikalavimu. Tuo pačiu netiesiogiai nurodoma, kad pažeidimo grėsmės žmogiškajam orumui iš pačio žmogaus nėra, ji gali kilti tik iš išorės. Kitaip tariant, pats žmogus negali sumažinti ar atsisakyti savo žmogiškojo orumo.

Kaip žmogaus orumo apsaugos garantijos realizavimo ir žmogaus orumo apgynimo pavyzdys gali būti laikomas 2005 m. lapkričio 25 d. Turkijos Respublikos Konstitucinio teismo sprendimas Nr: 2005/91 dėl Karinio baudžiamojo kodekso 35 str. atitikties Konstitucijai.[106] Ginčijama nuostata nustatė rango netekimą kaip drausminę bausmę karininkams už tam tikrus pažeidimus. Ieškovų manymu, rango panaikinimas nuteistojo kareivio dalinio akivaizdoje yra nesuderinama su žmogaus orumu. Teismas pareiškė, kad Konstitucijos 17 str. nustato draudimą bet kokios bausmės ar elgesio, kuris žemina asmenį kitų akivaizdoje ar savo paties požiūriu ir kuris yra nesuderinamas su žmogaus orumu. O žmogaus orumo koncepcija reiškia "pripažinti vertybes, kylančias tiesiog iš pačio buvimo žmogumi, ir gerbti šias vertybes bet kokiomis aplinkybėmis."[107] Teismas nustatė, kad toks viešas drausminės bausmės įvykdymas, net armijoje, yra nesuderinamas su žmogaus orumu ir su šiuolaikiniu baudžiamosios teisės suvokimu, kurios tikslas yra nubausto asmens reabilitacija. Minėta įstatymo nuostata pripažinta prieštaraujanti Konstitucijos 17 str. ir neteko galios.[108]

Taigi, Turkijos konstitucinėje jurisprudencijoje žmogaus orumas taip pat pripažįstamas be išlygų absoliučia vertybe, jį saugant ir ginant netaikoma interesų pusiausvyra, o teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu žmogaus orumui suponuoja jo antikonstitucingumą.

---

[104] "Constitution of the Republic of Turkey," Wikisource, žiūrėta 2015 rugpjūčio 6 d. https://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Republic_of_Turkey#17

[105] "Judgment of the Constitutional Court of the Republic of Turkey of 12, December 1965," cituota iš: Bahadir Kilinç, „The concept of Human Dignity in Law and Practise of Turkish Constitutional Court," *A summer school on Comparative Interpretation of European Constitutional Jurisprudence*, 2 (2007):3, http://www.jus.unitn.it/cocoa/papers/PAPERS%202nd%20PDF/Dignity/Turkey-dignity.pdf

[106] "Judgment of the Constitutional Court of the Republic of Turkey No. 2005/91 of 25 November 2005,"Ibid., p. 7.

[107] Ibid.

[108] Ibid.

LR Konstitucinio Teismo praktika, nagrinėjant, ar tam tikras teisinis reguliavimas galėjo sąlygoti žmogaus orumo pažeidimą Konstitucijos 21 str. prasme, nėra gausi. 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimu buvo apginta žmogaus teisė į gyvybę ir orumą, pripažįstant, kad mirties bausmės taikymas yra nekonstitucinis.[109] Teismas pažymėjo šių konstitucinių vertybių svarbą ir neatsiejamą sąsają – "Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą. Gyvybė ir orumas yra neatimamos žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai." […] žmogaus gyvybė ir orumas, kaip išreiškiantys žmogaus vientisumą ir jo nepaprastą esmę, yra aukščiau įstatymo." Pabrėždamas visuotinai įteisinto ir pripažinto žiauraus elgesio ir kankinimo žmogaus atžvilgiu draudimą, Teismas nurodė, kad nuteistojo orumo pažeminimas atsiranda iš pačios mirties bausmės žiaurumo, kurią įvykdžius "kartu paneigiama nusikaltėlio žmogiškoji esmė, jis netenka bet kokio žmogaus orumo, nes valstybė asmenį tuomet traktuoja tik kaip objektą, kuris turi būti eliminuotas iš žmonių bendrijos."[110] Nagrinėjamoje situacijoje pagrįstai iškyla dilema, ar nusikaltėlio gyvybė ir orumas yra vertingesnis nei jo nužudytosios aukos, ar pastarosios žmogiškojo vertingumo paneigimas nėra pakankamas pagrindas eliminuoti ir nusikaltėlio orumą, jį nužudant? Teismas konkrečiai šių klausimų vertybiniu lygmeniu neanalizuoja, tačiau sutinka, kad tokiais atvejais susiduria du žiaurumo atvejai – nusikaltimo žiaurumas ir bausmės žiaurumas ir nusikaltimo žiaurumas savaime neatsveria mirties bausmės žiaurumo. Teismas pažymėjo, kad kankinančio, žiauraus elgesio draudimas, visų pirma, siejamas su valstybės institucijų draudimu kankinti, žaloti, žeminti žmogaus orumą, kurį turi ir geriausi, ir blogiausi žmonės, o valstybės pareiga – žmogaus orumo pagarba ir apsauga. Teismas atkreipė dėmesį ir į tai, kad galutinis sprendimas dėl mirties bausmės priklauso ne tik nuo įstatymo, bet ir nuo subjektyvių aplinkybių, tokių kaip teisėjo psichologinė būsena, gynybos ar kaltinimo profesionalumas ar aktyvumas, taip pat neatmetė teismo klaidos galimybės, todėl aukščiausios žmogaus teisės – teisė į gyvybę ir orumą, teismo nuomone, negali būti nulemtos tokiu būdu.[111] Kalbant apie nusikaltėlio ir aukos žmogiškojo orumo palyginimą, tai yra neįmanoma - kadangi žmogaus orumas kaip vertybė nepamatuojamas, ir beprasmiška - kadangi kiekvienas žmogus, kaip toks, turi žmogiškąjį orumą *ipso facto*, kuris yra visų vienodas ir nepriklausomas nuo žmogaus elgesio, o jį saugoti ir ginti įsipareigojo ir pati valstybė.

Kitoje konstitucinės justicijos byloje LR Konstitucinis Teismas, spręsdamas dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo priemonių teisinio įtvirtinimo ir atitikimo Konstitucijos 21 str., nepripažino teisinio reguliavimo nekonstituciniu ir žeidžiančiu žmogaus orumą, tačiau pabrėžė, kad "tai, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas su žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimu

[109] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 nutarimas," supra note 45.
[110] Ibid.
[111] Ibid.

susijusius santykius turi garantuoti deramą jų apsaugą, yra viena iš žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, užtikrinimo prielaidų."[112] Taigi, nepagrįstas žmogaus teisių ir laisvių ribojimas liudytų apie netinkamą žmogaus orumo apsaugą ir nepagarbą pačiam žmogui.

Kitos Konstitucinio Teismo bylos, kuriose, vienokia ar kitokia apimtimi paliestas galimo žmogaus orumo pažeidimo klausimas, susijusios su teise į privatumą. Konstitucinis Teismas garbę ir orumą laiko vienu iš privataus žmogaus gyvenimo aspektų, todėl teisines nuostatas, įtvirtinančias pertkelinius telekomunikacijų operatorių veiksmus, kuriais įsiterpiama į privatų žmogaus gyvenimą pripažinos antikonsitucinėmis.[113] Vadinasi, toks nepagrįstas įsiterpimas į žmogaus privatų gyvenimą yra ir kenkimas ir garbei bei orumui. Iš esmės tokią poziciją Konstitucinis Teismas yra išsakęs dar 1999 m. spalio 21 d. nutarime ("Savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatų gyvenimą kartu yra kėsinamasi į jo garbę ir orumą.").[114] Nuteistųjų korespondencijos cencūravimo teisinis reguliavimas, LR Konstitucinio Teismo įsitikinimu, taip pat sudarė prielaidas pažeisti konstitucinę teisę į susirašinėjimo slaptumą, todėl pripažintas antikonstituciniu.[115]

Taigi, Lietuvos Respublikos konstitucinėje jurisprudencijoje žmogaus orumas laikomas išskirtine, žmogaus esybę nusakančia vertybe bei prigimtine žmogaus teise, kuri neatsiejamai susieta su kitomis žmogaus teisėmis, kadangi jų pažeidimas gali sąlygoti žmogaus orumo pažeidimą.

Pateikti skirtingų valstybių Konstitucinių Teismų sprendimų pavyzdžiai parodo teisės į žmogaus orumą išskirtinumą ir svarbą, jos didelį pažeidimo pasireiškimo spektrą, o tuo pačiu ir apsaugos ribų platumą ir neapibrėžtumą.

EŽTT yra aukščiausia teisminė institucija, sprendžianti, ar valstybė nepažeidė Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konevcijoje (toliau – Konvencija) deklaruojamų žmogaus teisių. Teisę į žmogaus orumą garantuoja 3 Konvencijos str. ("Niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi, ar

[112]"Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas," supra note 47.
[113] "Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai," LRKT, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta309/content
[114] "Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas," supra note 75.
[115] "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 metų balandžio 24 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai," LRKT, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta281/content

jis baudžiamas".).[116] Žmogaus orumo gynimas EŽTT laikytinas efektyviu tuo aspektu, kad jį apgynus konkrečioje byloje, netiesiogiai sustiprėja ir visų toje valstybėje gyvenančių žmonių, net ir kitų šalių gyventojų žmogiškojo orumo apsaugos teisinis skydas, be to, teismas nusprendžia ir dėl tinkamos satisfakcijos pareiškėjui. Šiame teisme dažnai žmogaus orumas ginamas jį pažeidus laisvės suvaržymo įstaigose.

Byla *Varga ir kiti prieš Vengriją* [117] yra viena iš tų, kuriose buvo nagrinėjamas kalinių įkalinimo sąlygų atitiktis Konvencijos 3 str. ir kurioje pateiktos pagrindinės su tuo susijusios principinės nuostatos, Teismo įprastai kartojamos tokio pobūdžio bylose. Šioje byloje šeši pareiškėjai kreipėsi į Strasbūro teismą, skųsdamiesi jų orumą žeidžiančiomis įkalinimo sąlygomis. EŽTT pripažino Konvencijos 3 str. pažeidimą. Teismas šioje byloje pakartojo savo jurisprudencijoje suformuotą Konvencijos 3 str. esmę, nurodydamas, kad šis Konvencijos straipsnis įtvirtina vieną pagrindinių demokratinės visuomenės vertybių ir yra absoliučiai draudžiantis kankinimą, nežmonišką elgesį ar bausmę, nepriklausomai nuo aplinkybių ar aukos elgesio.[118] Nors šiame išaiškinime neminima žmogaus orumo sąvoka, aivaizdu, kad šiuo atveju EŽTT pateikė ne tik Konvencijos 3 str. turinio reikšmę, bet netiesiogiai nusakė ir pačios teisės į žmogaus orumą esmę, kaip besąlygiškai priklausančią bet kuriam žmogui, tarp jų ir nusikaltėliui. Teismas šioje byloje pateikė abstrakčius netinkamo elgesio, žeidžiančio žmogaus orumą, požymius, naudodamas tokias abstrakčias sąvokas kaip „minimalus sunkumo lygis,"„neišvengiamas kentėjimo lygis". Teismas ir pats pabrėžė, kad minimalaus sunkumo lygio įvertinimas yra releatyvus, priklausantis nuo visų bylos aplinkybių, tokių kaip tokio elgesio trukmė, jo fizinis ar psichinis poveikis, kai kuriais atvejais, lytis, amžius ir aukos sveikatos būklė."[119] EŽTT išskyrė du minimalaus sunkumo lygį pasiekusio ir į Konvencijos 3 str. draudimo sritį patenkančio netinkamo elgesio modelius: 1. Elgesys, apimantis realius fizinius sužalojimus ar stiprias fizines ar psichines kančias; 2. Elgesys, kuris neapima realių sužalojimų ir kančių, bet yra žeminantis ar menkinantis asmenį, demonstruojant pagarbos stoką ar mažinant jo orumą, ar sukeliantis tokius jausmus kaip baimę, sielvartą ar nepilnavertiškumą, galinčius sugriauti asmens moralinį ar fizinį atsparumą.[120] Akivaizdu, kad kentėjimas yra neišvengiamai susijęs su sulaikymo bausme. Todėl EŽTT pateikė neišvengiamo kentėjimo lygio samparatą, nurodydamas, kad „tam, kad kentėjimas ir pažeminimas laisvės suvaržymo atvejais patektų į 3 str. draudimo sritį, jie turi viršyti tą kentėjimo ir pažeminimo ribą, kuri neišvengiamai susijusi su pačiu sulaikymu. Valstybė

[116] "Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija," supra note 59.
[117] „Case of Varga and others v. Hungary of 10 March 2015," Eur.Ct. H.R, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152784
[118] Ibid, § 69.
[119] Ibid.
[120] Ibid, § 70.

privalo užtikrinti žmogaus orumo sąlygas atitinkantį sulaikymą, tokių bausmės vykdymo būdų ir metodų taikymą, kurie nekeltų sulaikytajam kančių ar sunkumų, savo intensyvumu viršijančių neišvengiamą sulaikymo atvejais būdingą kentėjimą, atsižvelgti į praktinius su įkalinimu susijusius poreikius, užtikrinti kalinių sveikatos ir gerovės apsaugą.“[121]

EŽTT nagrinėjamoje byloje pabrėžė, kad vertinant sulaikymo sąlygas turi būti atsižvelgiama į bendrą jų poveikį bei pareiškėjų nusiskundimus, atkreipdamas dėmesį į įkalinimo trukmės aplinkybę bei ypač pabrėždamas kaliniui tenkančio gyvenamojo ploto svarbą. Pasaroji aplinkybė yra vienas dažniausių kalinčiųjų pareiškimuose išsakomų nusiskundimų ir vienas svarbiausių požymių, galinčių lemti žmogaus orumo pažeidimą. EŽTT šiai aplinkybei atpažinti yra nustatęs standartą: sprendžiant, ar yra Konvencijos 3 str. pažeidimas dėl kalinio asmeninės erdvės trūkumo, turi būti atsižvelgiama į šiuos elementus:“(a) kiekvienas kalinys turi turėti individualią miegojimo vietą kameroje; (b) kiekvienam turi tekti bent 3 kvadratiniai metrai kameros grindų ploto ir (c) bendras kameros paviršiaus plotas turi būti toks, kad leistų kaliniams laisvai judėti tarp baldų. Bet kurio iš šių elementų nebuvimas sukuria rimtą prielaidą, kad sulaikymo sąlygos pasiekė žeminantį elgesį ir pažeidė 3 straipsnį.”[122] Visgi, šis standartas nėra absoliutus kiekvienam atvejui. EŽTT praktikoje netrūksta bylų, kuriose Konvencijos 3 str. pažeidimas konstatuotas nustačius tik vieną iš minėtų elementų – kaliniui tenkantį mažesnį nei 3 kvadratiniai metrai plotą, kadangi tokiais atvejais “perpildymas yra toks nepakeliamas, kad pats savaime pagrindžia išvadą, kad pažeistas 3 str.”[123] Tačiau yra ir tokių bylų, kuriose Konvencijos 3 str. pažeidimas nustatytas esant pakankamam kameros plotui, bet esant kitiems aplinkos faktoriams [124] Taigi, EŽTT ne kartą išsakyta pozicija, kad galutinę išvadą dėl žmogaus orumo pažeidimo nustatymo Konvencijos 3 str. aspektu lemia kalinimo sąlygų visuma, reiškia, kad kaliniui net ir turint pakankamo dydžio asmeninę erdvę, kiti faktoriai (pvz., ventiliacijos ir šviesos stoka, lauko pratybų trūkumas, prastos sanitarinės ir higienos sąlygos) gali sąlygoti nežmonišką elgesį.

Nagrinėjamoje *Varga* byloje EŽTT nustatė, kad ribotas gyvenamasis plotas, tenkantis besikreipusiems kaliniams, kaip esminis faktorius, apsunkintas kitų aktualių nepalankių aplinkybių (prasta ventiliacija, šviesos stoka, trumpas lauko pratyboms skirtas laikas, ribotas naudojimasis dušu, vabzdžių įsiveisimas kamerose, tualeto ir gyvenamosios patalpos atskyrimas tik užuolaidomis) reiškė žeminantį elgesį. Teismas konstatavo, kad “kančia ir vargas, kuriuos teko

[121] „Case of Varga and others v. Hungary of 10 March 2015,“ supra note 117, § 71.
[122] Ibid, § 74.
[123] Ibid, § 75.
[124] “Case of Longin v. Croatia of 6 November 2012,” Eur.Ct.H.R., § 60-61, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114247
“Case of Jirsák v. the Czech Republic of 5 April 2012,” Eur.Ct.H.R., § 64-73, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110249

išgyventi pareiškėjams, viršijo neišvengiamą kalinimui būdingą kentėjimo lygį, ir peržengė sunkumo ribą pagal 3 str."[125] Pareiškėjamas priteistos piniginės kompensacijos dėl žmogaus orumo pažeidimo.

Iš pateiktos bylos matyti, kad nėra vienos universalios formulės, kuri išspręstų klausimą, ar yra pažeistas kankinimą ir nežmonišką elgesį draudžiantis Konvencijos 3 str., nes kiekvienu konkrečiu atveju vis kitokių aplinkybių visumą ar net vienos aplinkybės mastas gali viršyti kalinimui būdingą kančių ribą ir lemti žmogaus orumo pažeidimą. Todėl net jei pagal byloje pateikto asmeninės erdvės nustatymo standartą žmogaus orumas ir nebus pažeistas, jis gali būti pažeistas kitomis kalinimo sąlygomis. Visgi, minėtas standartas yra svarbus rodiklis valstybių valdžioms, organizuojančioms kalėjimų sistemą. O užsitęsęs nesugebėjimas jų įvykdyti yra siganalas valstybei peržiūrėti bausmių skyrimo politiką.

Kitos EŽTT bylos, kurioje ginamas žmogaus orumas, pavyzdys – *Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* byla.[126] Jos pareiškėjai – taip pat kalintys asmenys, tik šiuo atveju žmogaus orumo pažeidimo grėsmė slypi ne fizinėse kalinimo sąlygose. Šioje byloje nagrinėta, ar įkalinimo iki gyvos galvos bausmė be galimybės būti paleistam į laisvę anksčiau laiko nežeidžia žmogaus orumo. Anglijoje ir Velse privaloma bausmė už nužudymą – įkalinimas iki gyvos galvos. Teismas, atsižvelgdamas į nusikaltimo sunkumą, turi nustatyti minimalų įkalinimo bausmės atlikimo laikotarpį, kuriam suėjus kalinys įgyja teisę kreiptis į Lygtinio Paleidimo Valdybą (*Parole Board*) dėl paleidimo anksčiau laiko. Tačiau jei nusikaltimas itin sunkus, teisėjas gali priimti "viso gyvenimo sprendimą" (*"whole life order"*), pagal kurį kalinys įprasta tvarka nebus paleidžiamas anksčiau laiko. Tokiais atvejais tik Valstybės Sekretorius turi įstatymu nustatytą diskreciją paleisti kalinį, jei kalinys nepagydomai serga arba turi rimtą neįgalumą.

Šioje byloje pareiškėjai buvo trys britai, kuriems įkalinimo iki gyvos galvo bausmės buvo paskirtos už itin žiaurius nužudymus. Jų manymu, paskirtos įkalinimo iki gyvos galvos bausmės, kurios nesuteikė galimybės būti paleistiems, išskyrus Valstybės Sekretoriaus diskrecijoje esančią išimtį, kurios taikymas galimas labai siauromis aplinkybėmis, pažeidė Konvencijos 3 str.

Nors pirmoje instancijoje sprendimas buvo palankus Jungtinei Karalystei, EŽTT Didžioji kolegija nusprendė priešingai. Teismo sprendimu įkalinimo iki gyvos galvos bausmė be galimybės kaliniui būti paleistam anksčiau laiko pažeidžia Konvencijos 3 str. EŽTT pabrėžė, kad įkalinimo iki gyvos galvos bausmė pati savaime neprieštarauja Konvencijai, tačiau tam, kad ji liktų suderinama su Konvencijos 3 str., turi būti tiek paleidimo perspektyva, tiek galimybė peržiūrėti

[125] "Case of Varga and others v. Hungary," supra note 121, § 92.
[126] „Case of Vinter and others v. United Kingdom of 9 July 2013," Eur.Ct. H.R, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664

bausmę.[127] Teismas akcentavo bausmės pagrįstumo svarbą, nurodydamas, kad, atsižvelgiant į kalinčiojo pasikeitimus, bausmės paskirtis po kurio laiko gali tapti nebeaktuali ir netikslinga, kas kas gali reikšti, kad jo įkalinimas nėra toliau teisiškai pagrįstas. „Jei kalinys laikomas nelaisvėje be jokios paleidimo perspektyvos ir be galimybės peržiūrėti jo bausmę, yra grėsmė, kad jis niekada negalės išpirkti savo kaltės: koks kalinio elgesys bebūtų kalėjime, kiek išskirtinis bebūtų jo reabilitacijos progresas, jo bausmė lieka fiksuota ir neperžiūrima.“[128] Teismas pripažino, kad neribota laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė gali ne tik nepasiekti bausmės tikslų, bet ji prieštarauja ir žmogaus orumui. Atskirojoje daugumai pritariančioje nuomonėje teisėjas Power – Forde pareiškė, kad 3 str. apima “teisę į viltį,” pažymėdamas, kad “tie, kurie įvykdė žiauriausius ir baisiausius veiksmus ir kurie privertė kitus patirti neapsakomas kančias, vistiek išlaiko savo pamatinį žmogiškumą ir turi savyje gebėjimą keistis. Draudimas turėti viltį reiškia paneigti jų žmogiškumą ir yra žeminantis.“ [129] Taigi, su Konvencijos 3 str. suderinama tik tokia laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, jei yra numatyta faktinė ir juridinė tokios bausmės peržiūrėjimo garantija. Nagrinėjamoje byloje Valstybės Sekretoriaus diskrecija peržiūrėti bausmę tik esant itin griežtoms aplinkybėms nesukūrė tinkamos išleidimo į laisvę garantijos, siekiant išvengti Konvencijos 3 str. pažeidimo, todėl šioje byloje Konvencijos 3 str. pažeidimas buvo konstatuotas.

Palyginant *Vinter* bylą su *Kafkaris prieš Kiprą,* pastarojoje EŽTT konstatavo, kad nors nebuvo garantijos, kad Kipro kalėjimo kaliniai, įskaitant ir tuos, kurie kalėjo iki gyvos galvos, bus paleisti lygtinai, Kipro Respublikos Prezidentas turėjo diskreciją, kurią ne kartą yra taikęs, sušvelninti, sustabdyti ar pakeisti bet kurią bausmę ar priimti įsakymą dėl paleidimo, atsižvelgamas į aplinkybes.[130] Taigi, egzistavo juridinis ir faktinis pagrindas būti paleistiems į laisvę anksčiau laiko ir Konvencijos 3 str. pažeidimo nebuvo nustatyta.

EŽTT sprendimai dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės suderinamumo su žmogaus orumu aktualūs kiekvienai valstybei, bausmių sistemoje įtvirtinusiai įkalinimo iki gyvos galvos bausmę, ir ypatingai toms, kuriose nenumatytas lygtinis paleidimas kalintiems iki gyvos galvos, kaip yra Lietuvoje. Problemos aktualumą Lietuvoje rodo pateiktų skundų skaičius - 2015 m. gruodžio 31 d. duomenimis 8 pareiškėjai yra pateikę peticijas EŽTT dėl bausmės iki gyvos galvos švelninimo galimybės nebuvimo.[131] Lietuvoje numatytos paleidimo į laisvę anksčiau laiko teisinės galimybės (Baudžiamojo kodekso 76 str. 2 d. nuostata, leidžianti atleisti kalinį nuo

[127] „Case of Vinter and others v. United Kingdom of 9 July 2013,“ supra note 126, § 106, 110.
[128] Ibid, §112.
[129] Concurring opinion of Judge Power – Forde, “Case Vinter and others v. United Kingdom,“ supra note 126.
[130] “Case of Kafkaris v. Cyprus of 12 February 2008,“ Eur.Ct. H.R., §103-105, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85019
[131] “Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2015 metų veiklos ataskaita,” LRV atstovas EŽTT, žiūrėta 2016 rugpjūčio 6 d., p. 5, http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Vyr_atstovo_EZTT_Ataskaita_uz_2015.pdf

tolimesnio bausmės atlikimo kalinio ligos atveju; LR Seimo teisė taikyti amnestiją; LR Prezidento teisė taikyti malonės prašymą) EŽTT požiūriu galėtų būti laikomos nepakankamos dėl itin siaurų taikymo aplinkybių (kalbant apie paleidimą į laisvę dėl ligos) bei itin reto taikymo. Pvz., amnestija nė karto nebuvo taikyta kalintiems iki gyvos galvos, o LR Prezidentas malonės prašymą sumažinti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę tenkino vienintelį kartą.[132]

Svarbus aspektas kalbant apie žmogas orumo pažeidimo konstatavimą ir jo apsaugą yra asmens, kurio atžvilgiu netinkamai elgiamasi, valia. Priimtina manyti, kad esant asmens sutikimui, jo teisės pažeidimas neatsiranda. Daugumoje teisinių santykių taip ir yra. Visgi, žmogiškojo orumo pažeidimo atveju sutikimas neturi galios eliminuoti žmogaus orumo pažeidimą. Štai Vokietijos Federalinis Administracinis Teismas panaikino licenciją teikti taip vadinamąsias *"peep show*" paslaugas, kai nuogos moterys po vieną uždarose stiklo kabinose šoka striptizą ir atlieka kitokius nepadorius veiksmus į jas žiūrintiems klubo lankytojams, nes Teismo nuomone, tai nesuderinama su žmogaus orumu, nepaisant to, kad pačios moterys sutiko ir pačios pasirinko tokį elgesį.[133] Iš esmės, Teismas šiame sprendime įtvirtino žmogaus orumo absoliutaus neliečiamumo garantiją. Ir net jei konkretaus asmens, šiuo atveju minėtas paslaugas teikiančių moterų, toks elgesys nežemino ir neįžeidė, grėsmė žmogiškajam orumui, kuri įsipareigojo ginti valstybė, egzistuoja ir jis šiuo atveju teismo buvo apsaugotas ir apgintas. Šiuo atveju galima teigti, kad asmens subjektyvi teisė į orumą nebuvo pažeista, tačiau teisė į žmogaus orumą pažeista. Šiuo pavyzdžiu įtvirtinta žmogaus teisės į orumą viršenybė kitų asmens subjekinių teisių atžvilgiu.

Kitas panašus pavyzdys – liliputų mėtymo (*"dwarf tossing"*) pramoga. *Manuel Wackenheim prieš Prancūziją* byloje (2002), kurioje išvadą pateikė Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (toliau – Komitetas) buvo nustatyta, jog pareiškėjas dėl savo mažo ūgio dalyvaudavo pramogų kompanijos organizuojamose liliputų supimo pramogose iki tol kol jos Prancūzijos miestų merai uždraudė.[134] Pareiškėjas kreipėsi į Versalio Administracinį Teismą dėl Morsang-sur-Orge mero įsakymo, draudžiančio žemaūgių mėtymą, panaikinimo bei į Marselio Administracinį Teismą dėl Aix-en-Provence mero analogiško įsakymo panaikinimo. Administraciniai teismai tenkino prašymus, nelaikę ginčijamas pramogas prieštaraujančias žmogaus orumui. Aix-en-Provence meras pateikė apeliaciją ir Valstybės Taryba panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą, nusprendę, kad liliputų mėtymas prieštarauja žmogaus

[132] "Lietuvos Respublikos Prezidento 2012 m. gegužės 9 d. dekretas Nr. 1K-1060 Dėl malonės suteikimo," TAR, žiūrėta 2015 m. sausio 2 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E68A45EF92B1

[133] "Decision of the Federal Administrative Court 64,274 (1981)," cituota iš: Tatjana Hörnle and Mordechai Kremnitzer, "Human dignity as a protected interest in criminal law," *Israel Law Review* 1-2, 44 (2011):148, žiūrėta 2015 m. birželio 6 d., http://law.huji.ac.il/upload/ILR44HoernleKremnitzerInterestCRC.pdf)

[134] "Views of the Human Right Committee of 26 July 2002 in case Mannuel Wackenheim v. France (Communication no. 854/1999)," OHCHR, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2f75%2fD%2f854%2f1999&Lang=en

orumui. Pareiškėjas kreipėsi į Komitetą, nurodydamas, kad draudimas jam dirbti turėjo neigiamą poveikį jo gyvenimui, pažeidė jo orumą, taip pat, nurodė, kad buvo pažeista jo teisė į laisvę, įdarbinimą, pažeista privataus gyvenimo pagarba bei teisė į nediskriminaciją – teisės ir laisvės, įtvirtintos Tarpautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte. Komitetas iš esmės sprendė dėl diskriminacijos fakto ir nenustatė diskriminacijos pažeidimo, nurodydamas, kad liliputų mėtymas buvo uždraustas ne diskriminuojant šią negalią turinčius asmenis, bet „dėl viešosios tvarkos užtikrinimo, kuri apima ir žmogaus orumo apsaugą, o tai atitinka Tarpautinio pilietinių ir politinių teisių pakto tikslus.“[135]

Kaip matyti iš teismų praktikos, žmogaus orumo pažeidimo grėsmė gali kilti įvairiomis, net visiškai skirtingomis aplinkybėmis, kurias visas jungia bendras aspektas – žmogaus, kaip tokios būtybės, negerbimas ir nevertinimas. Šis aspektas signalizuoja apie galimą grėsmę žmogiškajam orumui ir yra sąlyga pradėti žmogaus teisės į orumą gynimą. Aukščiausiu teisminiu lygiu ši teisė ginama nacionaliniuose konstituciniuose teismuose, EŽTT. Valstybių konstituciniai teismai žmogaus orumą įvardija kaip aukščiausią teisę, vertybę, konstitucinį principą, demokratinės valstybės pamatą. Toks sąvokos daugiareikšmiškumas, nors ir įneša painumo, tačiau, visų pirma, parodo, kokią svarbą žmogaus orumui suteikia teismai. Skirtingų valstybių konstituciniai teismai, nagrinėdami visiškai skirtingus galimo žmogaus orumo pažeidimo atvejus, vieningai sprendžia, kad teisė į žmogaus orumą besąlygiškai priklauso kiekvienam žmogui ir bet kokiomis aplinkybėmis negali būti kvestionuojama. Tokios pozicijos laikosi ir EŽTT, gindamas žmogų nuo jo orumą žeminančių, žiaurių, kankinančių veiksmų ar bausmių, net jei tas žmogus – žiauriausius nusikaltimus įvykdęs ir laisvės atėmimo bausmę atliekantis nusikaltėlis. Taigi, sprendimui konstatuoti ar nekonstatuoti *žmogaus* teisės į orumą pažeidimą negali įtakoti *asmens* būdas ar elgeys (net žmogaus valia negali pateisinti jo žeminimo), vienokį ar kitokį sprendimą turi iššaukti išorinių veiksnių (aplinkinių elgesio, fizinių sąlygų, aplinkybių, teisinio reguliavimo ir pan.) vertinimas. Tik laikantis šios pamatinės nuostatos žmogaus teisės į orumą gynimas gali būti veiksmingas.

2.2. Žmogaus teisės į orumą gynimo veiksmingumas Lietuvoje

Žmogus ar jų grupė, siekdami apginti pažeistą žmogiškąjį orumą, pirmiausia teisėtus lūkesčius dėl jo apgynimo sieja su gyvenamosios šalies vidaus teisine institucine sistema. Konvencijos 13 str. įtvirtina kiekvieno asmens teisę pasinaudoti efektyvia teisine gynyba

[135] “Views of the Human Right Committee of 26 July 2002 in case Mannuel Wackenheim v. France (Communication no. 854/1999),” supra note 134, § 7.4.

valstybiniuose organuose, jei jo teisės ir laivės, pripažįstamos Konvencijos, buvo pažeistos.[136] Taigi, teisinė gynyba valstybinėse struktūrose gali atlikti savo paskirtį tik tuo atveju, jei ji bus efektyvi. Prielaidos efektyviai teisinei gynybai, visų pirma, yra jos prieinamumas ir nagrinėjimo nešališkumas. Tačiau rezultatas (analizuojamu atveju – žmogiškojo orumo apgynimas) ir pasitenkinimas juo priklauso nuo daugelio aplinkybių: kokia gynimo priemone naudojamasi, ko siekiama kreipiantis dėl gynybos, kokios aplinkybės sąlygojo galimą žmogiškojo orumo pažeidimą ir pan. Bet kokiu atveju, veiksmingas žmogaus orumo apgynimas gali būti tik toks, kuris paremtas kiekvieno žmogaus, nepriklausomai nuo jo elgesio, pripažinimu ir pagarba. Tai veiksmingo žmogaus orumo apgynimo pamatas. Veiksmingai apgintas žmogiškasis orumas reabilituoja asmenį ar bent jau suteikia tokią galimybę, teikia pasitenkinimo ir stabilumo jausmą, sušvelnina patirtas kančias, be to, įgalina ne tik nukentėjusįjį, bet ir kitus žmones sustiprinti saugumo jausmą dėl žmogaus, kaip tokios būtybės, pripažinimo ir vertinimo.

Konvencijos 3 str. įtvirtintas žmogaus kankinimo, žiauraus, nežmoniško, žeminančio orumą elgesio ir baudimo draudimas dėl didesnės pažeidimo tikimybės (kylančios dėl asmens statuso specifikos, lemiančios neišvengiamą teisių ribojimą) tampa itin aktualiu teisėtais žmogaus laisvės suvaržymo atvejais – suėmimo metu ar atliekant laisvės atėmimo bausmę. Būtent skundai dėl nežmoniško, kankinančio ir žeminančio elgesio sulaikytų ar įkalintų asmenų atžvilgiu sudaro didelę dalį skundų, nagrinėjamų EŽTT, o Konvencijos 3 str. pažeidimas taip pat kone dažniausiai konstatuojamas dėl žmogaus teisių pažeidimo sulaikymo ar įkalinimo vietose. Iš 10 bylų prieš Lietuvą, kuriuose EŽTT konstatavo Konvencijos 3 str. pažeidimą, 8 jis buvo pažeistas sulaikymo ir įkalinimo vietose,[137] o pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT 2014 m. veiklos ataskaitą, 2014 m. LR Vyriausybei EŽTT perdavė 14 peticijų dėl žmogaus orumą žeminančių kalinimo sąlygų, o iš viso 2014 m. gruodžio 31 d. duomenimis nagrinėjimo laukė 23 tokios peticijos prieš Lietuvą.[138] Būtent tai paskatino žmogiškojo orumo gynymo veiksmingumą ir problematiką atskleisti per bylų dėl kalinimo sąlygų analizę. Be abejonės, tik sąlyginai nedidelė dalis tokių skundų pasiekia EŽTT. Didžioji dalis bylų galutinai išsprendžiamos vidaus teisinėmis priemonėmis: kreipimusi į sulaikymo ar įkalinimo įstaigos administraciją, LR Kalėjimų departamentą prie Teisingumo ministerijos, LR Seimo kontrolieriaus įstaigą, administracinius teismus. Viešai prieinamų pastarųjų dviejų institucijų skundų nagrinėjimo dokumentų analizė įgalina įžvelgti tam tikras sprendimų tendencijas, juos pagrindžiančius argumentus ir taikomas

[136] "Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija," supra note 59.
[137] "Bylos, kuriose EŽTT nustatė Konvencijos pažeidimą/us." LRV atstovas EŽTT, žiūrėta 2016 m. spalio 3 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_pazeidimai_2016-07-01.pdf
[138] "Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo EŽTT 2014 m. veiklos ataskaita," supra note 2, p. 4, 9.

nuostatas, juos palyginti su EŽTT suformuotais principais ir taisyklėmis ir tokiu būdu nustatyti šių institucijų veiksmingumą žmogaus orumo, pažeisto įkalinimo įstaigoje, apgynimo srityje.

Išanalizavus LR Seimo kontrolieriaus įstaigos 2012 – 2015 metų veiklos ataskaitas bei kitą šios įstaigos pateiktą informaciją, paaiškėjo, kad skundai iš nuteistųjų ir suimtųjų sudaro apie trečdalį visų įstaigos nagrinėtų skundų, tik 2014 m. šis skaičius buvo smukęs iki 10 proc. (žr. 1 lentelė). Tad šia įstaiga, kaip galimybe apginti laisvės suvaržymo metu pažeistas teises, pirmiausia teisę į žmogiškąjį orumą, aktyviai ir stabiliai naudojamasi. Skundų dėl LR Kalėjimo departamento ir jam pavaldžių laisvės suvaržymo įstaigų (kalėjimų, pataisos namų, tardymo izoliatorių) pareigūnų veiksmų pagrįstumas (žr. 1 lentelė), suponuoja išvadą, kad LR Seimo kontrolieriaus įstaigoje suteiktos kompetencijos ribose žmogaus orumas apginamas (pripažįstant pažeidimą) ne taip jau retai, o skundų pagrįstumas kasmet didėja. Tiesa, tai gali būti susiję su nuo 2013 m. aktyviau pradėtu taikyti Seimo kontrolieriaus tarpininkavimo institutu. Atsižvelgiant į skelbiamą informaciją, kad net daugiau nei 90 proc. visų Seimo kontrolieriaus rekomendacijų yra įgyvendinama,[139] prielaida teigti, kad ši institucija yra pakankamai veiksminga sprendžiant laisvės suvaržymo vietose esančių asmenų teisių, tokių kaip teisės į orumą, privatumą, pažeidimus, yra.

1 lentelė. LR Seimo kontrolieriaus įstaigos nagrinėti nuteistų, sulaikytų asmenų skundai ir jų pagrįstumas 2012 – 2015 m. [140]

	2012 m.	**2013 m.**	**2014 m.**	**2015 m.**
Skundai iš nuteistųjų ir suimtųjų (proc., nuo visų nagrinėtų skundų)	28	33,5	10	27
Skundų pagrįstumas (proc.)	23	12	35	34

Administraciniai teismai, kaip žmogiškojo orumo gynymo priemonė, pažeidžiamo žiaurių, kankinačių ar žeminančių kalinimo ar suėmimo sąlygų kontekste dėl plačios teismams būdingos kompetencijos, savaime suprantama, yra aukščiausia šios teisės apgynimo garantija nacionaliniu lygiu, kuria intensyviai naudojamasi. Nors, pasak administracinių teismų, juose nekaupiami duomenys, kiek kasmet išnagrinėjama bylų dėl kalinimo ar suėmimo sąlygų, pagal viešos Lietuvos teismų informacinės sistemos LITEKO sprendimų paieškos duomenis,

[139] "Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2014 metų veiklos ataskaita," LRSKI, žiūrėta 2015 balandžio 16 d., p. 26, http://www.lrski.lt/images/dokumentai/SK%20ataskaita%20LT%202014_galutin.pdf
"Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2015 metų veiklos ataskaita," LRSKI, žiūrėta 2016 spalio 1 d., p. 23. http://www.lrski.lt/images/Seimo_kontrolieriai_ataskaita_2015.pdf

[140] Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, "Veiklos ataskaita: duomenys," (nepublikuota informacija, 2016 m. spalio 7 d.).
"Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2012 metų veiklos ataskaita," LRSKI, žiūrėta 2015 balandžio 16 d., p. 17, http://www.lrski.lt/images/dokumentai/Seimo%20kontrolieriu%20ataskaita%202012.pdf
"Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2013 metų veiklos ataskaita," LRSKI, žiūrėta 2015 balandžio 16 d., p. 25, 34, http://www.lrski.lt/images/dokumentai/nuotraukos/SK%20ataskaita%20INT.pdf
"Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2015 metų veiklos ataskaita," supra note, p. 18.

preliminariai tokių bylų, nagrinėtų tiek apygardos administraciniuose teismuose, tiek Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme (toliau – LVAT) skaičius, vertinant 2012 - 2015 metus, augo.[141] Kalbant apie administracinių teismų veiksmingumą žmogiškąjį orumo gynimo bylose, kai ši teisė galimai pažeidžiama laikant asmenį netinkamomis, žiauriomis, kankinančiomis ar žeminančiomis sąlygomis, pabrėžtina, kad EŽTT skundus administraciniams teismams laiko pakankamai veiksminga teisinės gynybos priemone, gebančia atitaisyti žalą, susijusią su Konvencijos 3 str. pažeidimu dėl kardomojo kalinimo sąlygų.[142] Siekiant pagrįsti šią nuostatą, kuri ketinantiems kreiptis į administracinius teismus gali sukelti ar sustiprinti teisėtus lūkesčius dėl savo teisių, visų pirma – žmogiškojo orumo, apgynimo, tikslinga išsamiau paanalizuoti aptariamo pobūdžio bylų administracinių teismų sprendimus, jų taikomus principus ir argumentaciją konkrečiais atvejais, palyginant tai su EŽTT jurisprudencija. Dėl tokio pat tikslo (konkretesnio veiksmingumo įvertinimo) ir tokiu pat būdu (palyginant su LVAT, EŽTT praktika) tikslinga analizuoti ir Seimo kontrolierių sprendimus – pažymas, sprendžiant galimo žmogiškojo orumo pažeidimo atvejus laisvės suvaržymo atvejais.

Visų pirma, išskirtina bendroji kompleksinė EŽTT suformuota doktrininė nuostata, naudojama vertinant netinkamą elgesį Konvencijos 3 str. kontekste, pagal kurią:

- tam, kad kad ginčijamas elgesys patektų į Konvencijos 3 str. reguliavimo sritį, jis turi pasiekti minimalų žiaurumo lygį;
- minimalaus žiaurumo lygio vertinimas priklauso nuo visų bylos aplinkybių (tokių kaip elgesio trukmė, jo fizinis bei psichinis poveikis, tam tikrais atvejais nukentėjusio lytis, amžius, sveikata), todėl yra reliatyvus;
- be to, sprendžiant, ar elgesys pagal Konvencijos 3 str. yra „žeminantis orumą," atsižvelgiama į tai, ar jo tikslas yra pažeminti asmenį ir ar tai neigiamai paveikė asmenį su Konvencijos 3 str. nesuderinamu būdu. Tačiau net ir nesant minėto tikslo, Konvencijos 3 str. pažeidimo galimybė nėra galutinai eliminuojama.[143]

Tai galima laikyti bylų dėl netinkamo elgesio nagrinėjimo gairėmis šalių nacionaliniams teismams, kurių turėtų būti paisoma, siekiant teisingo ginčo išsprendimo, kas sąlygoja veiksmingą žmogiškojo orumo apgynimą jo pažeidimo atvejais. Nuo nurodytų aplinkybių visumos įvertinimo priklauso, ar netinkamas elgesys laikytinas nežmonišku, kankinančiu ar žeminančiu. Atvejai, kuomet toks elgesys gali pasireikšti, yra skirtingi. Tačiau galima išskirti tam tikras dominuojančias

[141] Paieška vykdyta pagal paieškos kriterijus: konkretų administracinį teismą, datą, bylos rūšį– "administracinė byla," paiešką tekste - "kalinimo sąlygos," LITEKO, žiūrėta 2016 spalio 1 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2

[142] "Case of Jelcovas v. Lithuania of 19 July 2011," Eur.Ct. H.R., §76, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105685

[143] "Case of Iacov Stanciu v. Romania of 24 July 2012," Eur.Ct. H.R., §165, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112420

kalinimo aplinkybes, kurios yra vienos dažniausių teismų praktikoje (tiek nacionalinių, tiek EŽTT), nagrinėjant galimus Konvencijos 3 str. pažeidimus laisvės suvaržymo įstaigose. Šių aplinkybių kontekste palyginant LR Seimo kontrolierių ir Lietuvos administracinių teismų žmogaus orumo gynimo praktiką su EŽTT praktika, siekiama įvertinti, ar veiksmingai žmogaus orumas ginamas Lietuvoje.

Kalinčiajam tenkantis gyvenamasis plotas. Analogišką Konvencijos 3 str. prasmę turintis Bausmių vykdymo kodekso 7 str. 1 d. įtvirtintas bausmės humanizmo principas, reiškiantis, kad vykdant bausmę, nesiekiama žmogaus kankinti, žiauriai su juo elgtis arba žeminti jo orumą,[144] pagal LVAT praktiką apima valstybės pareigą sudaryti kalintiems asmenims saugią sveikatai gyvenamąją aplinką.[145] LVAT šiame kontekste nedetalizuoja „sveikatos“ sąvokos, todėl pagrįsta manyti, kad ji apima tiek psichinę, tiek fizinę žmogaus sveikatą. Saugios sveikatai aplinkos sudarymas, visų pirma, sietinas su pakankamo gyvenamojo ploto, tenkančio sulaikytam ar kalinčiam asmeniui, suteikimu.

Seimo kontrolieriai, vertindami kalinčiam asmeniui tenkančio gyvenamojo ploto pakankamumą, atsižvelgia į specialiais laisvės atėmimo vietų įstaigų veiklą reglamentuojančiais teisės aktais nustatytas ploto normų minimalias ribas. Pvz., Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 11 p.[1] nustatyta, kad iki Laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2009 – 2017 m. metų plane, patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 1248 (Žin., 2009, Nr. 121-5216), numatytų priemonių įgyvendinimo vienam asmeniui tenkantis minimalus gyvenamųjų patalpų plotas pataisos įstaigų kamerų tipo patalpose negali būti mažesnis kaip 3,6 kv. m.[146] Nepakankamo gyvenamojo ploto nustatymas Seimo kontrolierių pripažįstamas kalinio teises žeidžiančiu ir humanizmo principui prieštaraujančiu veiksniu, todėl tokie kalinčiųjų skundai pripažįstami pagrįstais,[147] kas iš esmės atitinka EŽTT ir LVAT praktiką.

---

[144] „Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas,“ TAR, žiūrėta 2017 m. vasario 20 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A0A0CCC6B997/pFPvxpcgVN

[145] “Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-1463/2013,“ TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/879731a05d9211e693cf945f20391699

[146] „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymas Nr. 194 Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo,“ LRS, žiūrėta 2015 m. vasario 2 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.370963

[147] “LR Seimo kontrolieriaus 2015 m. kovo 31 d. pažyma Nr. 4D-2015/1-97 prieš Marijampolės pataisos namus,” LRSKI, http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9332-pazyma-del-skundo-pries-marijampoles-pataisos-namus.html

“LR Seimo kontrolieriaus 2016 m. sausio 9 d. pažyma Nr. 4D-2013/1-642 dėl skundo prieš Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato Visagino policijos komisariatą ir Lukiškių tardymo izoliatorių – kalėjimą.” LRSKI, http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9148-pazyma-del-skundo-pries-utenos-apskrities-vyriausiojo-policijos-komisariato-visagino-policijos-komisariata-ir-lukiskiu-tardymo-izoliatoriu-kalejima.html

EŽTT ne kartą yra pabrėžęs, kad gyvenamosios erdvės trūkumas yra labai reikšmingas faktorius, sprendžiant, ar kalinimo sąlygos yra nežmoniškos ir žeminančios Konvencijos 3 str. prasme, o tam tikrais atvejais gali net savaime suponuoti Konvencijos 3 str. pažeidimą.[148] Taigi, tam tikrais atvejais kitos, paprastai tokiose bylose nustatinėjamos aplinkybės, gali neturėti svarios reikšmės konstatuojant Konvencijos 3 str. pažeidimą. EŽTT bylos *Karalevičius prieš Lietuvą,*[149] *Savenkovas prieš Lietuvą,*[150] kuriose EŽTT pripažino Konvencijos 3 str. pažeidimą dėl gyvenamosios erdvės trūkumo įrodo, jog LVAT, priešingai nei EŽTT, šių aspektų nelaikė žmogiškojo orumo žeminimu ar žiauriu elgesiu, dėl ko turėtų būti priteisiama neturtinė žala, tačiau vėlesnė, besitęsianti iki šių dienų, LVAT praktika gyvenamosios erdvės ploto įkalinimo įstaigose vertinimo bylose daugumoje atvejų yra paremta EŽTT doktrina, suteikiančia gyvenamojo ploto trūkumui esminę reikšmę, vertinant kalinimo sąlygas kaip žeminančias ir nežmoniškas ir sprendžiant neturtinės žalos priteisimo klausimą. Pvz., LVAT pripažino Konvencijos 3 str. pažeidimą dėl gyvenamojo ploto normos neatitikimo, besitęsiančio daugiau nei 3 kalinimo metus,[151] kitoje byloje kameros ploto neatitikimas 72 dienas buvo laikomas viršijančiu neišvengiamas kalinimui būdingas sąlygas,[152] kitu atveju teismas taip pat nusprendė, kad dėl erdvės trūkumo, trukusio 138 dienas, kalinamasis patyrė išgyvenimus, kurių intensyvumas viršija neišvengiamai kalinimui būdingą kentėjimo lygį ir yra nesuderinamas su Konvencijos 3 str.[153] Analogiškas sprendimas priimtas ir kitoje byloje, kurioje LVAT konstatavo, kad "pareiškėjas 1 metus 3 mėnesius ir 3 dienas Lukiškių TI-K buvo laikomas žmogaus orumą žeminančiomis, t. y. pažeidžiančiomis Konvencijos 3 straipsnį, sąlygomis, nepaisant to, kad per šį laikotarpį 9 dienas (jų dalis) vienam asmeniui tenkantis minimalus plotas kameroje atitiko ne mažesnio kaip 3,6 m^2 ploto reikalavimą."[154] Žeminantį kalinimo per mažoje kameroje aspektą šioje byloje sustiprino įvertinimas to, kad ir taip per maža kamera buvo apstatyta baldais, daiktais, joje įrengtas tualetas, kriauklė, todėl kalinamieji beveik neturėjo laisvos vietos judėti. Net nustačius sąlyginai neilgą – 38 dienų kalėjimą per mažo ploto kameroje, LVAT sprendė, kad tai peržengė Konvencijos 3 str.

[148] "Case of Sulejmanovic v. Italy of 16 July 2009," Eur.Ct. H.R., §51, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93563 „Case of Lautaru v. Romania of 18 October 2011," Eur.Ct. H.R., §99, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107028 „Case of Dmitriy Sazonov v. Russia of 1 March 2012," Eur.Ct. H.R., §31-32, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109326

[149] „Byla Karalevičius prieš Lietuvą, 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas," LRV atstovas EŽTT, §39, http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/KARALEVICIUS_2005_sprendimas.pdf

[150] „Byla Savenkovas prieš Lietuvą, 2008 m. lapkričio 18 d. sprendimas," LRV atstovas EŽTT, §82, http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/SAVENKOVAS_2008_sprendimas.pdf

[151] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-667-442/2015," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.91A8A632F3A1

[152] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-401-858/2015," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.093AE846D139

[153] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{858}-1493/2014," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.42BABEDDCCE7

[154] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{261}-1798/2013," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ce121f201c5911e69e24a0d5d821547a

draudžiamo elgesio ribą.[155] Taigi, nors tiek LVAT, tiek EŽTT, spręsdami, ar kalinimas buvo žeminantis ir nežmoniškas Konvencijos 3 str. prasme, laikosi pozicijos nustatyti visų kalinimo sąlygų visumą, tačiau neretai nustačius vienintelę – žymaus perpildymo – sąlygą, kitų sąlygų nustatinėjimas ir vertinimas gali ir netekti svarbos konstatuojant žeminančio, nežmoniško elgesio buvimą. Visgi, itin svarbia laikoma suteikiamos judėjimo laisvės už kameros ribų galimybė. Ši sąlyga EŽTT ir LVAT pripažįstama kaip galinti kompensuoti per mažą gyvenamosios patalpos plotą, dėl ko žeminantis ir nežmoniškas kalinimo sąlygų pobūdis Konvencijos 3 str. prasme dėl erdvės trūkumo gali būti nepripažįstamas.[156]

Visgi LVAT praktika tokiose bylose nevienoda. Nustačius gyvenamojo ploto trūkumą, esant panašiam pažeidimo mastui ir trukmei, teismas vertina skirtingai, ne retai konstatuodamas ne Konvencijos 3 str. pažeidimą, bet „teisės kalėti tinkamo ploto patalpoje“ pažeidimą, „minamalaus ploto normos neužtikrinimą“, „kalinimo pažeidžiant teisės aktų reikalavimus nustatymą“ ir pan.[157] Tad tvirtai negalima teigti, kad pažeidimo trukmė ir mastas vienareikšmiškai yra aplinkybės, lemiančios netinkamo elgesio traktavimą kaip prieštaraujantį arba ne Konvencijos 3 str. Ne retai panašus būna ir kitų privalomų nustatyti aplinkybių įvertinimas (tikslo pažeminti nenustatoma, paprstai nepakankamai didelė dvasinė skriauda, nenustatoma neigiamo liekamojo poveikio sveikatai), tad panašu, kad netinkamo elgesio teisinį įvertinimą gali nulemti ir tokios papildomos aplinkybės, kaip kreipimosi su skundais į įkalinimo įstaigos administraciją faktas, laiko tarpas nuo bausmės atlikimo iki kreipimosi į teismą.

Tačiau, tiek konstatavus gyvenamojojo ploto dydį reglamentuojančių lokalinių teisės normų pažeidimus, tiek Konvencijos 3 str. pažeidimą, LVAT absoliučioje daugumoje atvejų manė esant reikalinga priteisti neturtinę žalą pinigais. Beje, Konvencijos 3 str. pažeidimo konstatavimas nereiškė, kad priteisiamos neturtinės žalos suma bus didesnė nei konstatavus teisės būti kalinamam teisės aktų reikalavimus atitinkančio ploto kameroje pažeidimą. Pažymėtina, kad judėjimo laisvės faktorius svarbus ne tik formuluojant pažeidimą, bet ir spredžiant dėl kompensacinės priemonės

---

[155] “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[520]-790/2013,” TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/552fc53077b811e5b7eba10a9b5a9c5f

[156] “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[756]-2221/2013,” TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a0b0c4e05cc911e68827af6e444cca37
“Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. vasario 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[146]-170/2013,” TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/fb653b1004c611e6a238c18f7a3f1736
„Byla Savenkovas prieš Lietuvą,“ supra note 150, §83.
„Case of Mironovas and others v. Lithuania of 8 December 2015,“ LRV atstovas EŽTT, §134, http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/MIRONOVAS_AND_OTHERS_2015_judgment.pdf

[157] „Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[822]-1466/2013,“ TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/fb82ff805e5b11e68abac33170fc3720
„Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[756]-1028/2013,“ TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/bcecd0e0479311e6bd3bfefc575ccac4

parinkimo. Neretai, nustačius plačios judėjimo laisvės faktą, ir nenustačius kalinimo sąlygų nulemtų sveikatos sutrikimų, byloje parenkama pažeidimo pripažinimo satisfakcija.[158]

Kitos fizinės kalinimo sąlygos. EŽTT praktikoje ne kartą buvo konstatuota, kad tokios kalinimo sąlygos kaip tinkamų baldų trūkumas; prasti sanitariniai įrengimai, tokie kaip mažas tualetų ir kriauklių skaičius dideliam sulaikytųjų skaičiui; tualetai be vandens tiekimo; tik šalto vandens tiekimas kamerose, ribotas priėjimas prie dušų su karštu vandeniu; bendros prastos sanitarinės sąlygos, įskaitant graužikų, vabalų buvimą; susidėvėję čiužiniai ir patalynė; prastos kokybės maistas kelia klausimą dėl atitikimo Konvencijos 3 str.[159] Kiekvienu konkrečiu atveju privalu nustatyti ir vertinti aplinkybių visumą, tačiau, pvz., tokia aplinkybė kaip miegojimo vietos nesuteikimas gali pati savaime lemti žeminančio ir kankinančio elgesio buvimą Konvencijos 3 str. prasme.

EŽTT yra pripažinęs, kad asmeninės miegojimo vietos nesuteikimas yra vienas iš elemenų, patvirtinančių asmeninės erdvės trūkumą ir tokia aplinkybė jau pati savaime sukuria rimtą prielaidą konstatuoti Konvencijos 3 str. pažeidimą.[160] Seimo kontrolieriai miegui būtino inventoriaus – lovos nesuteikimą visais atvejais laiko nesuderinamu su bausmės humanizmo principu ir tokius kalinčiųjų skundus pripažįsta pagrįstais.[161] LVAT, taip pat laikosi šio požiūrio. Kalinimas patalpoje 37 paras, kurioje, be kita ko, nebuvo lovų pripažintas žeminančiu Konvencijos 3 str. prasme ir pagrindu priteisti 500 Eur (1726,40 Lt) neturtinę žalą.[162] Kitoje byloje LVAT pritarė pirmosios instancijos teismui, kuris sąlygas, kai sulaikytajam 4 paras teko praleisti per mažo ploto kameroje ir miegoti ant grindų patiesto medinio gulto įvardijo kaip „sukėlusias sunkumus, kurių intensyvumas viršija neišvengiamai kalinimui būdingą kentėjimo laipsnį“, o tai iš esmės atitinka Konvencijos 3 str. įtvirtintą draudžiamą elgesį.[163] Šioje byloje priteista 200 Lt neturtinė žala.

---

[158] „Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. balandžio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[143]-642/2013,“ TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e4507c00154711e6a23dfca0984f2ff9
„Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2590-492/2015,“ TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1b656460b3cf11e598c4c7724bda031b
„Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1801-575/2015,“ TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/0eff38608e1611e5a6f4e928c954d72b

[159] “Case of Geanopol v. Romania of 5 March 2013,” Eur.Ct. H.R., §61, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116973

[160] “Case of Shkarupa v. Russia of 15 January 2015,” Eur.Ct. H.R., §55, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150320

[161] “LR Seimo kontrolieriaus 2015 m. kovo 23 d. pažyma Nr. 4D-2015/1-111 dėl skundo prieš Marijampolės pataisos namus,” LRSKI, http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9320-pazyma-del-skundo-pries-marijampoles-pataisos-namus.html
“LR Seimo kontrolieriaus 2015 m. kovo 31 d. pažyma Nr. 4D-2015/1-97 dėl skundo prieš Marijampolės pataisos namus,” supra note 147.

[162] “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-678-442/2015,“ TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.902726D8A9F4

[163] “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. sausio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[858]-105/2013,“ TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/083788501ac711e69e24a0d5d821547a

Seimo kontrolieriai taip pat pripažįsta pagrįstais skundus, kuriuos nagrinėjant nustatoma, kad teisės aktų reikalavimų neatitinka tokios fizinės kalinimo sąlygos kaip apšvietimas, oro temperatūra. Pažymoje dėl skundo prieš Marijampolės pataisos namus konstatuota, kad "higienos normų, susijusių su tinkamu kalinimo patalpos įrengimu, pažeidimai gali būti veiksniai, prisidedantys prie kalinimo sąlygų bloginimo."[164] Nagrinėjamu atveju kalinys skundėsi šalta oro temperatura kameroje, kadangi langas buvo be stiklo, o tik su grotomis, todėl kaliniai jį pridengdavo minkštu inventoriumi. Pabrėžtina, kad Seimo kontrolieriai šiuo atveju konstatavo ir galimą šviesos trūkumą bei netinkamo inventoriaus buvimą kameroje (sulaužytos tualeto durys, stalo stalviršis nepritvirtintas), taigi nusprendė ir dėl kitų kalinimo sąlygas įtakojančių veiksnių, dėl kurių kalinys nesiskundė, tuo savo iniciatyva išplėsdamas skundo ribas.

LVAT, nustatęs prastas fizines kalinimo sąlygas, nesant gyvenamojo ploto trūkumui, paprastai jų neįvardija kaip žmogaus orumą žeminančias ir nežmoniškomis pagal Konvencijos 3 str. Pvz., pažeidimai dėl temperatūros vertinami kaip teisės į saugios sveikatai aplinką ar teisės į tinkamas bausmės atlikimo sąlygas pažeidimas, bet ne Konvencijos 3 str. pažeidimas.[165] Žeminančiu, kankinančiu elgesiu Konvencijos 3 str. prasme nepripažintas kalinimas netinkamos temperatūros ir pelėsio paveiktoje kameroje.[166] Tapačiai vertinamos ir prastos fizinės kalinimo sąlygos, kurias apsunkino ir gyvenamojo ploto trūkumas.[167] Taigi, panašu, kad ne pažeidimo pobūdis (prastos buitinės sąlygos, esant pakankamai privačiai erdvei ar jos trūkstant) yra lemiamas veiksnys jas vertinant kaip žiaurias ar ne Konvencijos 3 str. prasme. LVAT savo sprendimus grindžia pažeidimo masto, trukmės, neigiamo poveikio kalinčiajam įvertinimu. Visų sąlygų poveikio įvertinimu paremta ir EŽTT praktika, tačiau dėl jų vertinimo reliatyvumo lieka neaišku, koks žiaurumo lygis LVAT būtų pagrindas pripažinti Konvencijos 3 str. pažeidimą.

Nepaisan to, kad tokiose bylose LVAT nesprendžia esant Konvencijos 3 str. pažeidimui, absoliučioje daugumoje jų mano esant pagrindo priteisti neturtinę žalą pinigais, kas rodo, kad prastos fizinės kalinimo sąlygos pripažįstamos rimtais neigiamas pasekmes keliančiais veiksniais,

---

[164] "LR Seimo kontrolieriaus 2015 m. sausio 20 d. pažyma Nr. 4D-2015/1-4 dėl skundo prieš Marijampolės pataisos namus," LRSKI, http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/send/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9144-pazyma-del-skundo-pries-marijampoles-pataisos-namus.html

[165] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. balandžio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{602}-608/2013," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/12171810161011e6a23dfca0984f2ff9
"Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{556}-73/2013," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/203913b02b4811e69c3d99cd9039168e

[166] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. sausio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{602}-369/2013," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/0c56af4077bd11e5b7eba10a9b5a9c5f

[167] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{556} - 1906/2012," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ad238040026b11e6b9699b2946305ca6
"Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{552} - 733/2013," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1ce815b0332411e69cf5d89a5fdd27cc
"Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A- 1913-146/2016," LITEKO, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=72410f83-1a70-4594-8d78-5ef3e15993e7

kurių ne visada įmanoma kompensuoti pažeidimo pripažinimu. Satisfakcijos parinkimas priklauso nuo visų bylos aplinkybių, tačiau parinkus pažeidimo pripažinimo satisfakciją, visada išlieka tikimybė nepakankamai kompensuoti patirtą nukentėjusiojo skriaudą, taigi ir neužtikrinti veiksmingo žmogaus orumo apgynimo. Taip nutiko ir LVAT nagrinėtoje *Ivanenkov* byloje,[168] kai teismas sprendė, kad beveik dvejus metus trukęs kalinimas sveikatos ir higienos normų neatitinkančiomis sąlygomis (nepakankamas plotas, neužtikrinimas minimalaus kiekio tualetų, praustuvų įrangos, baldų išdėstymo nesilaikymas), turint pakankamą judėjimo laisvę, sukėlė nepatogumus, kuriuos gali kompensuoti pažeidimo pripažinimas. Teismas savo sprendimą motyvavo ne tik judėjimo laisvės galimybe, bet ir ankstesnių nukentėjusiojo skundų nebuvimu bei sąmoningo siekio žeminti nenustatymu. EŽTT, vertindamas pareiškėjo Ivanenkov kalinimo sąlygas, pabrėžė, kad mažesnis nei 3 kv. m. gyvenamojo ploto trūkumas sunkiai gali būti kompensuojamas kitomis aplinkybėmis (nors toje pačioje byloje, vertindamas kito pareiškėjo kalinimo sąlygas, nusprendė, kad mažesnį nei 3 kv. m. gyvenamąjį plotą kompensavo būtent judėjimo laisvė – *autoriaus pastaba*) ir ypatingai akcentavo kitas kalinimo sąlygas, kuriomis net du metus buvo laikomas pareiškėjas ir kurios buvo tiek prastos (baldų, tualeto įrangos trūkumas, šviesos stygius, kiti higienos standartų pažeidimai), kad viršijo neišvengiamą kentėjimo lygį, nors dėl judėjimo laisvės kameroje nuteistasis praleisdavo tik naktis. Siekio pažeminti nebuvimą EŽTT įvardijo kaip aplinkybę, „į kurią turi būti atsižvelgta, bet kuri įtikinamai nepaneigia Konvencijos 3 str. pažeidimo“, o ankstesnių skundų nebuvimo apskritai nevertino.[169] EŽTT skriaudai kompensuoti pareiškėjui priteisė 10 000 Eur. Ilgas laikotarpis, praleistas netinkamomis sąlygomis, neabejotinai sustiprina patiriamą sunkumo lygį. Žinant, kad EŽTT (ir pats LVAT) ir sąlyginai neilgą kalinimo laiką prastomis sąlygomis ne kartą yra pripažinę prieštaraujančiomis Konvencijos 3 str., belieka konstatuoti, kad šiuo atveju LVAT nepagrįstai visiškai neatsižvelgė į laiko faktorių, per didelį kompensacinį svorį suteikdamas judėjimo laisvei.

Nors, kaip buvo minėta, EŽTT pateikia platų buitinių kalinimo sąlygų spektrą, kurios gali būti pripažintos žeminančios, nežmoniškos ir kankinančios net ir nesant gyvenamojo ploto trūkumui, tačiau iš jų išskirtini tam tikri kalinimo sąlygų aspektai, kuriuos nustačius EŽTT tendencingai pripažįsta viršijus minimalų žiaurumo lygį ir priteisia neturtinę žalą pinigais. Tai pasakytina apie sanitarinių įrenginių įrengimo sąlygas. Būtent tualeto įrenginio nebuvimas kameroje, naudojant vietoj jo tarą, kartais ir kito kalinamojo akivaizdoje, bei ventiliacijos nebuvimas buvo svarbiausi aspektai, dėl ko trumpas (7 dienų) laisvės suvaržymas buvo pripažintas

[168] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[556] - 1906/2012," supra note 167.
[169] „Case of Mironovas and others v. Lithuania," supra note 156, §130,131,134.

kaip nežmoniškas ir žeminantis bei menkinantis orumą byloje *Kasperovičius prieš Lietuvą.*[170] LVAT, vertindamas Kasperovičiaus kalinimo sąlygas, pačius pareiškėjo nusiskundimus nelaikė itin svarbiais, teigdamas, kad pareiškėjas nurodė "tik keletą nusiskundimų dėl laikymo sąlygų" (tualeto, praustuvo, ventiliacijos nebuvimo ir nepakankamo apšvietimo – *autoriaus pastaba*), ypač akcentavo kalinimo trukmę, atsižvelgė į sąmoningo siekio žeminti nebuvimą, kitas aplinkybes, nenustatė neigiamo poveikio sveikatai, todėl nusprendė, kad kalinimo sąlygos "priartėjo prie Konvencijos 3 str. ribos, bet jos neperžengė", tad pažeidimo pripažinimą sprendė esant pakankama satisfakcija pareiškėjui.[171] EŽTT *Kasperovičius prieš Lietuvą* byloje laiko faktoriaus apskritai neakcentavo, taip pat neteikė svarbos sąmoningo siekio žeminti nebuvimui, tačiau šiame kontekste valstybės neveikimą pagerinti kalinimo sąlygas įvardijo kaip "nepagarbą pareiškėjui", o neigiamą kalinimo sąlygų įtaką pareiškėjui pripažino kaip savaime suprantamą faktą, nenustatinėjant, koks konkrečiai poveikis kalinamojo sveikatai padarytas, be to, pabrėžė tik minimalios (1 val. trukmės per parą) judėjimo laisvės buvimą, ko LVAT visai neakcentavo.[172] Taigi, LVAT ir šiuo atveju nepateisino veiksmingos teisinės gynybos priemonės statuso žmogaus orumo, pažeisto įkalinimo įstaigoje, apgynimo kontekste. Tačiau norisi pabrėžti, kad, tikėtina, po *Kasperovičiaus* bylos LVAT ne vienoje byloje netinkamas kalinimo sąlygas, tarp kurių – sanitarinių įrenginių nebuvimas ar netinkamas jų atskyrimas, laikė Konvencijos 3 str. pažeidimu, dėl ko priteista neturtinė žala pinigais.[173]

Taigi, kalinimo sąlygų vertinimas yra reliatyvus ir priklauso nuo visų bylos aplinkybių. LVAT praktikoje prastos kalinimo sąlygos dažnai netraktuojamos kaip žeminančios, kankinančios ar nežmoniškos Konvencijos 3 str. prasme. Išimtimis laikytinos miegojimo vietos ir sanitarinių mazgų (tualeto) įrengimo sąlygos, kurios laikytinos vienos esminių žmoniškos aplinkos rodikliais, o jų nustatymas pastarųjų kelerių metų LVAT praktikoje pripažįstamas Konvencijos 3 str. pažeidimu. Tačiau tiek pripažinus Konvencijos 3 str. pažeidimą, tiek nepripažinus, netinkamų fizinių kalinimo sąlygų nustatymas absoliučioje daugumoje atvejų yra pagrindas neturtinei žalai pinigais priteisti. Pažeidimo pripažinimas gali būti nepakankama satisfakcija pareiškėjui, juolab, jei pažeidimas truko ilgą laiką.

---

[170] "Byla Kasperovičius prieš Lietuvą, 2012 m. lapkričio 20 d. sprendimas," LRV atstovas EŽTT, §38, http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/KASPEROVOCIUS_2012_sprendimas.pdf

[171] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. liepos 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[63]-1343/2008," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/54380651628166/A-63-1343-08

[172] "Byla Kasperovičius prieš Lietuvą," supra note 170, §39, 42,43.

[173] "Lietuvos Vyriasiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[261]-1802/2013," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/cb3405701c5911e69e24a0d5d821547a, "Lietuvos Vyriasiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[442]-1840/2013," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/8963869561515/A-442-1840-13?word=A-442-1840/2013, "Lietuvos Vyriasiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A678-442/2015," supra note 162.

Medicininės pagalbos suteikimas. EŽTT, pabrėždamas visų kalinčiųjų teisę į tokias kalinimo sąlygas, kurios yra suderinamos su pagarba žmogaus orumui, akcentuoja būtinybę tinkamai apsaugoti jų sveikatą ir gerovę, be kita ko, teikiant reikiamą medicinos pagalbą.[174] Taigi, galimybė gauti reikiamą medicinos pagalbą glaudžiai susijusi su žmogiškojo orumo pagarba ir apsauga, o tokios galimybės nesuteikimas sukuria prielaidą pripažinti Konvencijos 3 str. pažeidimą. EŽTT, nagrinėdamas atvejį, kuomet reikiama specializuota medicinos pagalba buvo suteikta po daugiau nei dviejų metų ir tik tada, kai sveikatos būklė drastiškai pablogėjo, pažymėjo, kad faktas, jog sulaikytajam reikėjo medicinos pagalbos ir jis jos prašė, bet ji buvo nepasiekiama, tam tikromis aplinkybėmis yra pakankamas konstatuoti, kad toks elgesys buvo žeminantis Konvencijos 3 str. prasme.[175]

LR Seimo kontrolieriai, nagrinėdami tokio pobūdžio skundus ir nustatę panašias aplinkybes, juos pripažįsta pagrįstais. Seimo kontrolierius yra nusprendęs, kad laukimas planinės konsultacijos 15 mėn. yra nepagrįstai ilgas laiko tarpas ir tai yra netoleruotina, be to, atėjus suplanuotai datai, konsultacija neįvyko, nes nuteistasis nebuvo pristatytas į Laisvės atėmimo vietos ligoninę, todėl konsultacija buvo paskirta dar po trijų mėnesių.[176] Kitoje pažymoje konstatuotas nuteistojo skundo pagrįstumas dėl laiku nesuteiktų odontologo paslaugų, kai jos buvo reikalingos dėl skaudančio danties.[177] Tokios objektyvios aplinkybės kaip stomatologinės įrangos gedimas bei gydytojo atostogos, lėmusios konsultacijos įvykdymą tik po beveik dviejų mėnesių, nebuvo pripažintos reikšmingomis, kadangi Lukiškių tardymo izoliatoriaus – kalėjimo administracija tokiu atveju turėjo galimybę siųsti nuteistąjį į kitą gydymo įstaigą dėl reikiamos pagalbos suteikimo. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, spręsdami skundus dėl medicininės pagalbos suteikimo laisvės atėmimo vietose, Seimo kontrolieriai iš esmės pasisako dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo, o ne dėl jau suteiktų asmens sveikatos priežiūros paslaugų kokybės ar tinkamumo (pastarieji klausimai sprendžiami pagal Lietuvos Respublikos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymą). Pateikti Seimo kontrolieriaus sprendimai įrodo, kad asmens sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo klausimas šioje įstaigoje nesprendžiamas formaliai, t. y. apsiribojant medicininės pagalbos suteikimo fakto nustatymu, o atsižvelgiama ir į jos suteikimo savalaikiškumą, nes tik tokia medicininė pagalba laikytina efektyvia. Seimo

[174] "Case of Veretco v. The Republic of Moldova of 7 April 2015," Eur.Ct. H.R., §37, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153472
[175] " Case of Davtyan v. Armenia of 31 March 2015," Eur.Ct. H.R., §88, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153350
[176] "LR Seimo kontrolieriaus 2015 m. kovo 16 d. pažyma Nr. 4D-2014/1-1746 dėl skundo prieš Laisvės atėmimo vietų ligoninę," LRSKI, http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/send/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9304-pazyma-del-skundo-pries-laisves-atemimo-vietu-ligonine.html
[177] "LR Seimo kontrolieriaus 2015 m. vasario 23 d. pažyma Nr. 4D-2014/1-5 dėl skundo prieš Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą," LRSKI, http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/send/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9254-pazyma-del-skundo-pries-lukiskiu-izoliatoriu-kalejima.html

kontrolieriai nenagarinėja medicinos pagalbos reikalingumo ligos diagnozės sunkumo ir jos galimų negydymo pasekmių vertinimo aspektu, kas paprastai atliekama EŽTT praktikoje siekiant nustatyti, ar nesuteiktas gydymas laikytinas prieštaraujančiu Konvencijos 3 str.[178] Tačiau iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad Seimo kontrolieriai atsižvelgė į medicinos pagalbos reikalingumą įrodančius veiksnius (planinė konsultacija turėjo būti atlikta pagal raštu užfiksuotą gydytojo rekomendaciją; danties skausmą įrodo keli nuteistojo kreipimaisi į gydytoją odontologą ir vaistų nuo skausmo paskyrimas), todėl toks nagrinėjimas neprieštarauja EŽTT praktikai.

EŽTT *Veretco* byloje yra nubrėžęs esminių nustatytinų aplinkybių gaires tokio pobūdžio bylose, kuomet turi būti nustatyta: 1) ar pareiškėjui reikėjo gydymo, 2) ar jis nebuvo suteiktas, 3) jei taip, ar tai atitiko elgesį, prieštrauajantį Konvencijos 3 straipsniui.[179] Taigi, net ir nustačius, kad gydymas buvo reikalingas ir jis laiku nebuvo suteiktas, toks elgesys gali neprieštarauti Konvencijos 3 str. Minėtomis gairėmis paremtos bylų nagrinėjimo praktikos iš esmės laikosi ir Lietuvos administraciniai teismai, tačiau argumentacija panašiomis aplinkybėmis nėra vieninga. Kauno apygardos administracinis teismas, spręsdamas, ar skubios medicinos pagalbos nesuteikimas dėl skaudančio danties galėjo būti neteisėtas ir žeminantis orumą, pirmiausia laikė būtina išsiaiškinti, ar skubi neatidėliotina medicininė pagalba apskritai buvo būtina, o būtinumo nenustatęs ir atsižvelgęs į aplinkybes, kad medicininė pagalba buvo suteikta laikantis teisėtų reikalavimų, nelaikė tokio elgesio žeminančiu orumą, todėl skundas buvo atmestas kaip nepagrįstas, nepriteisiant reikalaujamos neturtinės žalos (apeliacinis procesas byloje buvo nutrauktas, pareiškėjui atsisakius nuo apeliacinio skundo).[180] Kitoje byloje, nors ir nustačius, kad gydytojo odotologo paslaugos dėl skaudančio danties turėjo būti suteiktos neatidėliotinai, LVAT jų suteikimą tik po beveik dviejų mėnesių dėl gydytojo atostogų ir didelio pacientų srauto nelaikė žeminančiu, nežmonišku ar kankinančiu, atsižvelgdamas į tai, kad nekilo sunkių pasekmių, dantis vistiek buvo sugydytas, skausmo "nepakeliamumas" neįrodytas, o kalinamasis dar iki patekimo į laisvės atėmimo vietą nesirūpino dantų būkle. Visgi dėl patirto fizinio skausmo ir nepatogumų priteista neturtinė žala.[181] LVAT ne tik laikosi EŽTT pateiktų aplinkybių tokiose bylose nustatinėjimo eigos, bet taip pat, kaip ir EŽTT, pasisako ir dėl medicinos pagalbos reikalingumo ligos diagnozės sunkumo ir jos galimų negydymo pasekmių vertinimo aspektu. Pvz., sprendžiant įkalinimo įstaigos veiksmų teisėtumo klausimą, kai įkalinimo įstaigoje pareiškėjo atžvilgiu buvo nutrauktas ilgas ligos nuo priklausomybės gydymas metadonu, vietoj to paskiriant kitus vaistus,

[178] „Case of Veretco v. The Republic of Moldova," supra note 174, §46.
[179] Ibid, §38.
[180] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[822]-2634/2012, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/627264f01c5911e69e24a0d5d821547a
[181] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[756]-1888/2012, TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7e0da7e001a311e6b9699b2946305ca6

kas, pasak pareiškėjo, sukėlė nepakeliamas kančias ir prilygo žiauriam elgesiui ir kankinimui, teismas vertino gydymo nurodytais vaistais nutraukimo sveikatai poveikį.[182]

Bylos dėl medicininės pagalbos įkalinimo įstaigose LVAT nagrinėjamos laikantis EŽTT tokių bylų nagrinėjimo standartų, tačiau pastebima procesinių nesklandumų tendencija – ne retas atvejis, kai klausimai dėl medicininės pagalbos teikimo įkalinimo įstaigose išsprendžiami pirmosios instancijos teismuose, tačiau, dėl nepasinaudojimo išankstine neteismine ginčo sprendimo tvarka Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo komisijoje, paliekami nenagrinėti LVAT.[183] Aiškios takoskyros nebuvimo tarp medicininės pagalbos prieinamumo ir jau suteiktos meidicininės pagalbos kokybės klausimų sąlygoja situacijas, kuomet panašūs ar net identiški klausimai vienose bylose išsprendžiami be kreipimosi į Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo komisiją, o kitose paliekami nenegrinėti.[184] Šie procesiniai aspektai ir nevienoda teismų pozicija apsunkina žmogiškojo orumo gynimo procesą, menkindami jo veiksmingumą. Iš esmės, žmogui, kurio laisvė suvaržyta, siekiant savo žmogiškojo orumo apgynimo ir dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų, ir dėl kitų įkalinimo sąlygų, tenka inicijuoti du skirtingus teisminius procesus. Šių klausimų nagrinėjimas vienoje byloje, jei ir būtų įmanomas, gali būti sudėtingas ir ne toks veiksmingas tuo aspektu, kad kreipimusi į Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo komisiją atitolinamas kreipimasis į teismą, o laiko veiksnys teisme gali įtakoti dvasinių kančių ir skriaudos dėl įkalinimo sąlygų vertinimą jų sumažinimo prasme, kas turi tiesioginę įtaką sprendžiant dėl tinkamos satisfakcijos parinkimo, patirtos žalos dydžio nustatymo.

Kaip matyti iš LVAT, EŽTT praktikos žiaurumo lygio įvertinimas, kurio minimumas yra pagrindas konstatuoti su žmogiškuoju orumu nesuderinamą elgesį, yra lemiamas daugelio aplinkybių. Visgi, iš EŽTT suformuotų ir Lietuvos teismų praktikoje taikomų būtinų žiaurumo lygiui nustatyti aplinkybių, pažeidimo pobūdis, jo mastas (intensyvumas), trukmė bei tikslo žeminti nebuvimas laikytinos pamatinėmis konstatuojant galimo žmogiškojo orumo pažeidimo

---

[182]"Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. balandžio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[822]-974/2013, TAR https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6c637010161111e6a23dfca0984f2ff9

[183] "Lietuvos Vyriausiojo adminitstracinio teismo 2014 m. gegužės 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[858]-338/2015," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.34B1A14FA641,
"Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. spalio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A4-1625/2006," (nepublikuotas dokumentas, 2006 m. spalio 20 d.).
"Lietuvos Vyriausiojo adminitsracinio teismo 2015 m. vasario 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-403-575/2015," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.124798234764

[184]"Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-822-2477/2012," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/218365016643111/A-822-2477-12,
"Lietuvos Vyriausiojo adminitstracinio teismo 2012 m. rugsėjo 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-2634/2012," supra note 180.
"Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[756]-1888/2012," supra note 181.
"Lietuvos Vyriausiojo adminitstracinio teismo 2015 m. vasario 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-403-575/2015," supra note 183.

faktą. Kadangi būtent jos nešališkai atspindi tik nepatogios, nemalonios ar jau nežmoniškos ir žmogiškąjį orumą menkinančios aplinkos buvimo ar nebuvimo faktą. Tai yra aplinkos, kuri bet kuriam žmogui, kaip tokiam, būtų kankinanti ir žeminanti. Konkretus neigiamas poveikis, kaip dar viena nustatinėjama aplinkybė, yra nulemta konkretaus žmogaus stiprybės ir atsparumo, todėl šiuo aspektu visiems vienodo žmogiškojo orumo gynimas įgauna individualumo pobūdį ir supanašėja su asmens orumo gynimu. Tai neišvengiama, kadangi tame pačiame gynybos procese sprendžiamas konkretaus žmogaus satisfakcijos parinkimo klausimas. Neigiamo poveikio sveikatai nustatymas ir yra labiau aktualus sprendžiant satisfakcijos parinkimo klausimą, o ne konstatuojant patį nežmoniškos, kankinančios ar žeminančios aplinkos buvimo faktą, nes kitaip faktinio neigiamo poveikio konkrečiam asmeniui nenustatymas (neįrodymas) galėtų įtakoti net ir nežmoniškų sąlygų traktavimą kaip suderinamą su Konvencijos 3 str. Vistik plonos linijos tarp nustatymo to, kas nepatogu, ir to, kas žemina, neretai iššaukia poreikį teismams atsižvelgti į konkrečias neigiamas pasekmes ne tik dėl tinkamos satisfakcijos parinkimo, bet ir vertinant sąlygas Konvencijos 3 str. požiūriu, kurias nustačius (kitaip nei nenustačius) jokios rizikos nepakankamai veiksmingai apginti žmogiškąjį orumą nekiltų, atvirkčiai, sutvirtintų žmogiškojo orumo pažeidimo konstatavimo faktą, nepaliekant jokių abejonių. Nors neigiamo poveikio nustatymas, kaip aplinkybė, ir yra individualaus pobūdžio, tačiau jo pasireiškimas nėra tiesiogiai nulemtas individo sąmoningo elgesio (iš esmės nulemtas individo sveikatos būklės). Faktas, kad tarp žiaurumo lygio vertinimo aplinkybių tiek LVAT, tiek EŽTT jurisprudencijoje nėra pareiškėjo elgesio įvertinimo rodo, jog dėl netinkamų aplinkos sąlygų laisvės suvaržymo vietose yra ginamas jokiais požymiais tarp asmenų nediferencijuojamas prigimtinis žmogaus orumas ir apskritai žmogaus, kaip tokio subjekto, egzistencinė vertė ir kokybė.

Teismų praktikos analizė parodė, kad LVAT, vertindamas kalinimo sąlygas ne visada jas įvertina Konvencijos 3 str. požiūriu, t. y. ne visais atvejais apskritai pasisako dėl esamo ar nesamo Konvencijos 3 str. pažeidimo ar žeminančio, nežmoniško, kankinančio kalinimo sąlygų aspekto, nors pareiškėjai tuo ir grindžia savo reikalavimus. Nors EŽTT to tiesiogiai neįvardija kaip aspekto, mažinančio gynimo veiksmingumą, tačiau tarp principų, pagal kuriuos sprendžiama, ar pareiškėjus, galima laikyti aukomis, yra nurodęs, kad nacionalnių teismų „pareiškėjams palankūs sprendimai ar priemonės nėra iš esmės pakankami atimti iš jų „aukos“ statusą, nebent nacionalinės valdžios institucijos aiškiai ar iš esmės pripažino Konvencijos pažeidimą ir atlygino žalą.“[185] Manyčiau, kad Lietuvos teismai visais atvejais (net jei pareiškėjas tiesiogiai negrindžia savo reikalavaimų Konvencijos 3 straipsniu), kuomet sprendžiamas klausimas dėl laisvės suvaržymo sąlygų tinkamumo, turėtų išreikšti savo poziciją ir įvertinti jas Konvencijos 3 str. kontekste. Taip

[185] „Case of Mironovas and others v. Lithuania,“ supra note 156, §84(b).

būtų ne tik suteikiama didesnė (galbūt tam tikrais atvejais, pakankama) satisfakcija pareiškėjui, pabrėžiamas žmogiškojo orumo išskirtinumas, pačio žmogaus kaip tokio vertybiškumas, bet taip pat būtų teigiamas aspektas pačiai teismų praktikai dėl galimybės suformuoti aiškesnę ir vienodesnę žmogiškojo orumo sampratą ir jo apsaugos ribas ir gynymo standartus Konvencijos 3 str. kontekste. Be to, pačiam pareiškėjui būtų suteikiamas aiškumas, galintis įtakoti apsisprendimą dėl tolimesnės pažeisto žmogiškojo orumo teisinės gynybos.

EŽTT *Mironovas ir kiti* byloje pareiškė, kad tais atvejais, kai šalies teismas išnagrinėja bylą pareiškėjo naudai, pareiškėjo galimybė vadintis auka priklauso nuo to, kokia žalos atlyginimo priemonė jam buvo priteista.[186] Lietuvos teismai, pripažinę, kad kalinimo sąlygos buvo netinkamos ir pažeidė nustatytus normatyvus ar pažeidė Konvencijos 3 str., dažnai nusprendžia, kad tinkama kompensacinė priemonė neturtinei žalai atlyginti yra jos atlyginimas pinigais. Pvz., penkiems iš septynių bylos *Mironovas ir kiti* pareiškėjams LVAT buvo priteisęs neturtinę žalą. EŽTT tokią Lietuvos teismų praktiką įvertino palankiai, pridurdamas, kad Lietuvos teismai, spręsdami dėl neturtinės žalos dydžio, taikė kriterijų netinkamoms kalinimo sąlygoms nustatyti visumą ir kartu atsižvelgė į specifines kiekvieno pareiškėjo situacijos aplinkybes.[187] Lietuvos administraciniai teismai priteisiamą neturtinės žalos dydį paprastai grindžia pažeidimo pobūdžiu, mastu, intensyvumu, trukme, Lietuvos ekonomine situacija ir pragyvenimo lygiu, poveikio sveikatai pasireiškimu, neretai nurodomas ir siekio žeminti nebuvimas, ankstesnių skundų nebuvimas, kai kada laiko tarpas nuo pažeidimo iki ieškinio padavimo. LVAT argumentas, kad patirta kančia bėgant laikui sumažėjo, į kurį buvo atsižvelgta parenkant neturtinės žalos dydį pareiškėjams Petrulevičiui ir Zeleniakui, EŽTT neįtikino.[188] EŽTT atkreipė dėmesį ir į siekio žeminti nebuvimo aplinkybę, LVAT paminėtą pareiškėjų Ivanenkov ir Zeleniako bylose, pabrėždamas, kad tai nelengvina valstybės atsakomybės, kaip ir aukštas nusikalstamumo lygis, prasta finansinė padėtis ar kitos struktūrinės problemos ir neeliminuoja galimybės pripažinti Konvencijos 3 str. pažeidimą.[189] Galima teigti, kad iš esmės valdžios neaktyvumas, kad kalinimo sąlygos būtų pagerintos, turi žeminantį aspektą. Šalies ekonominės situacijos įvertinimui, kaip aplinkybei Lietuvos teismuose įtakojusiai pareiškėjų neturtinės žalos dydį, atvirkščiai, EŽTT kritikos neturėjo, konstatuodamas, kad į tai turi būti atsižvelgta ir nepagrįsta būtų priteisti dideles

[186] „Case of Mironovas and others v. Lithuania,“ supra note 156, §84(c).
[187] Ibid., §74, 86.
[188] “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-146-320-12, Eteismai, http://eteismai.lt/byla/83807945035015/A-146-320-12?word=A146-320/2012
“Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-520-790-13, supra note 155.
“Case of Mironovas and others v. Lithuania,” op. cit., §91.
[189] “Case of Mironovas and others v. Lithuania,” Ibid, §91, 131.

sumas, palyginant su Lietuvos ekonominiais rodikliais ir iš darbo santykių gaunamomis vidutinėmis pajamomis ir tai netgi galėtų paskatinti žmones tyčia daryti nusikaltimus.[190]

Visgi EŽTT nurodė, kad priteisiamos sumos neturėtų būti itin neadekvačios, lyginant su EŽTT priteisiamomis panašiose bylose. Todėl EŽTT požiūriu LVAT priteistos sumos keturiems pareiškėjamas buvo nepalyginamai mažos (Mironovui - 580 Eur; Trakniui – 725 Eur; Zeleniakui – 60 Eur; Klintovič – 290 Eur;), „iš tikrųjų jos net nepriartėjo prie sumų, kurias Teismas paprastai priteisia panašiomis aplinkybėmis, siekiant tinkamo žalos atlyginimo, tokiu būdu atitinkant veiksmingos teisinės gynybos priemonės kriterijų.“[191] Šiame kontekste svarbu paminėti, kad dviems pareiškėjams (Ivanenkov ir Gaskai) LVAT apskritai nepriteisė neturtinės žalos, o tik konstatavo pažeidimą. EŽTT, įvertinęs pareiškėjų kalinimo sąlygas ir keturių pareiškėjų atveju konstatavęs Konvencijos 3 str. pažeidimus, ypatingą dėmesį skirdamas kalinimo trukmei, jų patirtą žalą įvertino tokiomis sumomis: Mironovui, 92 dienas praleidusiam Laisvės atėmimo vietų ligoninėje, veikusioje be higienos leidimo, kurioje tualetai, dušai netinkamai valomi, o praustis teko kartu su atvira tuberkulioze sergančiais ar psichinių sutrikimų turinčiais nuteistaisiais, be to esant ploto trūkumui – 6 500 Eur; Trakniui, 608 dienas kalėjusiam itin mažo ploto kameroje, iš jų 201 dieną su anksčiau laisvės atėmimo bausmes atlikusiais asmenimis, 99 dienas – su rūkančiais, nors pats nerūko – 8 000 Eur; Zeleniakui, 308 dienas kalėjusiam apleistose kamerose, nors plotas reikalavimų neatitiko tik 38 dienas – 6 500 Eur; Ivanenkov, beveik du metus praleidusiam per mažo ploto kameroje, prastomis higieninėmis ir buitinėmis sąlygomis, nors ir turint judėjimo laisvę – 10 000 Eur. Taigi, šių pareiškėjų atžvilgiu žmogaus orumas nebuvo veiksmingai apgintas Lietuvos teismuose iš esmės dėl per mažų priteistų sumų ir netinkamos satisfakcijos parinkimo (Ivenenkov atveju), kadangi EŽTT priekaištų dėl pačios bylos nagrinėjimo nebūta, atvirkščiai, ne kartą akcentuota, kad Lietuvos teismai bylas išnagrinėjo nuosekliai ir kruopščiai, taikydami EŽTT jurisprudencijoje įtvirtintus principus.

Pareiškėjų Klintovičiaus bei Gaskos kalinimo sąlygos EŽTT požiūriu neviršijo kentėjimo lygio pagal Konvencijos 3 str., tad satisfakcija, nustatyta Lietuvos teismuose, liko nepakitusi: Klintovičiui 290 Eur, Gaskai – pažeidimo pripažinimas. Atsižvelgiant į EŽTT išsakytą požiūrį, kad šešių iš septynių bylos pareiškėjų atžvilgiu parinktos kompensacinės priemonės yra aiškiai nepakankamos, į tai, kad jie buvo pripažinti išlaikę „aukos“ statusą,[192] į laiko trukmę, kaip pagrindinį faktorių, sprendžiant dėl patirtos žalos dydžio asmenims, kurių kalinimas baigėsi, ir atsižvelgiant į šių asmenų kalinimo trukmę netinkamomis sąlygomis (atitinkamai daugiau kaip 4 m. ir 1,4 m.), galima pagrįstai abejoti Klintovičiaus ir Gaskos žmogiškojo orumo apgynimo

[190] „Case of Mironovas and others v. Lithuania,“ supra note 156, §77.
[191] Ibid., §93, 99.
[192] Ibid., §100.

veiksmingumu Lietuvos teismuose net jei kalinimo sąlygos nebuvo žiaurios Konvencijos 3 str. požiūriu.

LVAT priteistos neturtinės žalos dydis, 2 300 Eur, kitam aptariamos bylos pareiškėjui - p. Petrulevičiui, buvo pagrindinis faktorius pripažinti, kad jis nebegali būti laikomas auka Konvencijos 3 str. požiūriu. Nors ši suma vistiek neprilygsta sumoms, priteisiamoms EŽTT pagal Konevnciją, tačiau EŽTT laikė ją esant pakankama, atsižvelgdamas į nacionalinio teisminio proceso greitumą, šalies pragyvenimo lygį bei tai, kad Lietuvos teismai šią bylą išnagrinėjo krupščiai ir taikydami EŽTT suformuotus standartus tokiose bylose.[193]

Žalos atlyginimo požiūriu problema įžvelgiama ir nevienodoje Lietuvos teismų praktikoje. Neretai itin panašiose bylose priteisiamos ženkliai skirtingos piniginės sumos, arba vienodos sumos priteisiamos esant skirtingoms aplinkybėms. Pvz., vienoje byloje 38 dienos, praleistos per mažo ploto kameroje pripažintos Konvencijos 3 str. pažeidimu ir priteista 60 Eur, kitu atveju už 39 dienų praleidimą per mažoje kameroje priteista penkis kartus didesnė suma - 1 050 Lt (304 Eur), nelaikant to Konevncijos 3 str. pažeidimu, kai nustatytos abiejų bylų aplinkybės labai panašios (pažeidimo mastas, trukmė, kalinimo režimas, ankstesnių skundų nebuvimas, į teismą kreiptąsi praėjus ilgam laiko tarpui, siekio žeminti nebuvimas, konkretaus poveikio sveikatai dėl netinkamų kalinimo sąlygų nenustatymas).[194] Žala, padaryta laisvės atėmimo bausmę 1,5 m. atlikus per mažo ploto gyvenamajai patalpai, toje pačioje įstaigoje, turint dienos metu judėjimo ir užsiėmimų laisvę vienu atveju įvertinta 500 Lt, kitu – pažeidimo pripažinimu, nors kitos nustatytos aplinkybės itin panašios.[195] LVAT akibrokštu galima laikyti sprendimą, kuriuo pareiškėjo skundas buvo atmestas kaip nepagrįstas, nors teismas nustatė, kad virš dviejų metų pareiškėjas kalėjo per mažo ploto kameroje, iš kurių 22 d. plotas nesiekė net 2 kv. m., nežiūrint į tai, kad buvo suteikta judėjimo laisvė.[196] Kone vienoda suma (3 530 Lt ir 3 500 Lt) buvo įvertinta žala, patirta toje pačioje kalinimo įstaigoje, kalint per mažo ploto patalpoje, esant panašioms kitoms sąlygoms, nors vienu atveju pažeidimas truko 633 paras, kitu trigubai trumpiau – 203 paras, beje, pastarąjį pažeidimą pripažįstant Konvencijos 3 str. pažeidimu.[197] Tokia nevienoda teismų

[193] „Case of Mironovas and others v. Lithuania," supra note 156, §96.
[194] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-520-790-13", supra note 155.
"Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. spalio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[575]-1703/2014," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.18E92E6C6FC1
[195] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. rugsėjo 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[442]-601/2014," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.ED4B6CFB9141
"Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2590-492/2015," supra note 158.
[196] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gruodžio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[525]-1953/2013," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/43e099605d9211e693cf945f20391699
[197] "Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[756]-1028/2013," supra note 157.

praktika žalos atlyginimo srityje nukentėjusiųjų atžvilgiu trukdo susiformuoti stabiliems teisėtiems lūkesčiams, gali kelti išankstinį nusivylimo jausmą, net paskatinti atsisakyti ginti pažeistą teisę į orumą. Kita vertus, nenuspėjama teismo praktika rodo, kad žmogaus orumas, nors ir ginamas pagal suformuotus standartus, neatsiejamas nuo konkretaus žmogaus, jo ištvermės ir išgyvenimų, kurių vertinimas neapibrėžtas, o tai kaip tik gali paskatinti ginti savo teisę į orumą, stengiantis įrodyti patirtą žalą ir viliantis, kad teismo vidinis įsitikinimas bus adekvatus „plika akimi nematomiems“ nukentėjusiojo patyrimams. Individualumo aspektas, sprendžiant dėl žalos dydžio, taip pat pasireiškia ir vertinant tokias aplinkybes, kaip kreipimosi į teismą data, ankstesnis skundų pateikimas, kas gali liudyti ne tik apie žalos dydį, bet ir apie konkretaus asmens būdą.

Apibendrinant, veiksmingo žmogaus orumo, pažeisto įkalinimo įstaigose, gynimo Lietuvos administraciniuose teismuose ženklai: vertinant kalinimo sąlygas, šalies teismams įtakos neturi kalinčiojo elgesys, statusas, kitos individualios savybės, tad toks žmogaus orumo suvokimas atitinka visuotinai saugomą ir ginamą žmogaus orumo koncepciją; pastaraisiais metais teismai iš esmės vadovaujasi EŽTT suformuotais “algoritmais” ir principais, nusakančiais tam tikrų aplinkybių nustatymo būtinybę bei kalinimo sąlygų vertinimo aspektus; netinkamų kalinimo sąlygų nustatymas yra pagrindas konstatuoti kilusią žalą ir ją daugumoje atvejų atlyginti priteisiant neturtinę žalą pinigais. Žmogaus orumo apgynimo veiksmingumą Lietuvos administraciniuose teismuose mažinantys veiksniai: skirtingas tapačių kalinimo sąlygų ir aplinkybių vertinimas (kaip Konvencijos 3 str. pažeidimą arba šalies teisės aktų pažeidimą); dažnas nepasisakymas dėl kalinimo sąlygų Konvencijos 3 str. požiūriu, nors pareiškėjai tuo ir grindžia savo reikalavimus; nevienoda teismų praktika dėl žalos dydžio priteisimo; Lietuvos ekonomikos rodiklius atitinkančios priteisiamos neturtinės žalos sumos sąlyginai nedidelės, todėl ne visada pajėgios kompensuoti patirtą žalą; priteisiamos neturtinės žalos dydį kartais įtakoja asmens elgesys (laiko tarpas nuo pažeidimo iki kreipimosi į teismą, ankstesnių skundų pateikimas), tad ne kiekvienam, patyrusiam vienodai žiaurų elgesį, gali būti nevienodai atlyginta, o tai neatitinka žmogaus orumo apsaugos besąlygiškumo; procesinių nesklandumų tendencija, nagrinėjant su sveikatos priežiūros suteikimu kalinimo įstaigoje susijusį galimą netinkamą elgesį, nes kone identiški klausimai vienose bylose išsprendžiami be kreipimosi į Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo komisiją, o kitose paliekami nenegrinėti. Iš esmės, jei pareiškėjas, skųsdamasis įkalinimo sąlygomis ir siekdamas apginti pažeistą žmogiškąjį orumą turi tikslą gauti Lietuvos ekonomines sąlygas atitinkančią piniginę kompensaciją, ir jam nėra svarbus žeminančio, nežmoniško, kankinančio aspekto nustatymas, toks tikslas Lietuvos administraciniuose teismuose paprastai pasiekiamas ir žmogaus orumas bus veiksmingai apgintas. Jei pareiškėjui svarbi ne tik teismo sprendimo

“Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[858]-502/2013,” TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/5835ac80154811e6a23dfca0984f2ff9

rezoliucinė dalis, skelbianti apie kompensacijos parinkimą, bet ir ją pagrindžianti dėstomoji dalis, kurioje atsispindėtų pažeidimo įvertinimas Konvencijos 3 str. požiūriu, tuomet pareiškėjas gali likti nusivylęs, nes, kaip minėta, šis aspektas aptariamas ne visada.

Pagrindiniai teigiami Seimo kontrolierių vykdomo žmogaus orumo gynimo aspektai: kalinimo sąlygų tinkamumo klausimai nagrinėjami atsižvelgiant į LVAT, EŽTT praktikas, skundai pripažįstami pagrįstais nustačius kalinimo sąlygų neatitiktį LR teisės aktams bei humanizmo principui; sprendžiant dėl pažeidimų konstatvimo įtakos neturi kalinčiojo individualios savybės. Seimo kontrolierių veiklos aspektai, dėl kurių žmogaus orumo gynimas nelaikytinas pilnaverčiu: Seimo kontrolierių siūlymų rekomendacinis pobūdis; patirtos žalos kompensavimo klausimo nesprendimas. Iš esmės ši įstaiga gali būti pakankama žmogiškojo orumo apgynimo priemonė tik tais atvejais, kai pareiškėjui pakanka jo teisės ar teisės aktų pažeidimo pripažinimo ir laisvės suvaržymo įstaigos atsižvelgimo į rekomendacijas. Manytina, kad galimai didesnę nukentėjusiojo satisfakciją teikia būtent jo teisės, o ne teisės akto pažeidimo pripažinimas, todėl siūlytina, kad Seimo kontrolieriaus sprendime visada būtų pabrėžiamas ne tik teisės akto pažeidimas (kuris iš esmės adresuojamas įkalinimo įstaigai), bet ir nuteistojo teisės pažeidimas (kuris nurodomas ne visada). Nors Seimo kontrolierių nustatyti pažeidimų konstatavimai ne visada iš esmės išsprendžia žmogiškojo orumo pažeidimo klausimą, būtent jie gali būti paskata siekti tolimesnio žmogiškojo orumo apgynimo teisminėmis priemonėmis.

3. ASMENS TEISĖS Į ORUMĄ GYNIMO TEISINĖS PRIEMONĖS IR JŲ VEIKSMINGUMAS

Kaip jau buvo minėta, nevienodas kiekvieno asmens indėlis į savo asmenybės vertybiškumą lemia skirtingą asmens vertingumo suvokimą savo paties ir kitų žmonių akyse - orumą. Skirtingas individų orumas nubrėžia ir skirtingas, individualias teisės į asmens orumą gynimo ribas, visų pirma - suvokimą, kada ši teisė buvo pažeista tokia apimtimi, kuomet būtina ją ginti, antra - kaip ji turi būti apginta. Atsižvelgiant į siekiamą rezultatą, proceso subtilybes, asmens orumo pažeidimo pasireiškimo ypatybes, kitas aplinkybes kiekvienas asmuo turi teisę pasirinkti priemones savam pažeistam orumui apginti – inicijuoti civilinį ar baudžiamąjį procesą, tenkintis ikiteisminės ginčo nagrinėjimo institucijos sprendimu ar imtis teisminio ginčo sprendimo. Bet kokiu atveju, veiksmingu gali būti laikomas tik toks asmens orumo apgynimas, kurio ne tik rezultatas savo esme daugiau ar mažiau atitinka asmens lūkesčius, bet ir pats nagrinėjimo procesas yra ne tik nešališkas (kas yra savaime suprantama), bet ir paremtas principine asmens orumą apibrėžiančia idėja – jo individualumu ir išskirtinumu, t. y. atsižvelgimu į susikurtą individualų socialinį vertingumą. Pakankamo asmens orumo apgynimo veiksmingumo rodiklis yra ir ginčo nagrinėjimo atitikimas aukštesnės instancijos teismų, EŽTT praktikos nuostatoms.

Šioje darbo dalyje siekiama, apžvelgiant asmens teisės į orumą gynimo teisines priemones, iškirti jų taikymo ypatumus ir problematiką, išanalizuoti jų veiksmingumą, be kita ko, nustatant, kas lemia ginčijamos informacijos (veiksmų) žeminančio pobūdžio konstatavimą, ar teisę į asmens orumą ginančios institucijos nagrinėdamos ginčus analizuoja asmens susikurtą socialinį vertingumą, ar jis įtakoja priteisiamos žalos dydį. Šiame darbe aptariami, tačiau menkai nagrinėjami tokie civilinės ir baudžiamosios teisės ir proceso klausimai kaip procesiniai ginčų inicijavimo ir sprendimo aspektai, skirtingo pobūdžio ieškinių, pateikiamų ginant teisę į orumą, ypatumai, nusikalstamos veikos sudėties požymiai, viešų asmenų orumo gynimas administracine tvarka. Siekiant atskleisti asmens orumo gynimo specifiką, analizuojamos būtinos asmens orumo gynimo sąlygos. Dėmesys, nustatant teisės į orumą gynimo veiksmingumą, sutelkiamas į asmens vertybiškumo analizės apraiškas nagrinėjant teisės į orumą pažeidimus civiline ar baudžiamąja tvarka.

3.1. Asmens teisės į orumą gynimas privatinės teisės normomis

Asmens garbės ir orumo gynimo teisinė garantija, tvarka ir ypatumai įtvirtinti Civilinio kodekso 2.24 str. Straipsnio 1 d. nustatyta, kad „asmuo turi teisę reikalauti teismo tvarka paneigti paskleistus duomenis, žeminančius jo garbę ir orumą ir neatitinkančius tikrovės, taip pat atlyginti tokių duomenų paskleidimu jam padarytą turtinę ir neturtinę žalą”, 2 d. skelbia, kad “jeigu tikrovės

neatitinkantys duomenys buvo paskleisti per visuomenės informavimo priemonę, asmuo, apie kurį šie duomenys buvo paskleisti, turi teisę surašyti paneigimą ir pareikalauti, kad ta visuomenės informavimo priemonė šį paneigimą nemokamai išspausdintų ar kitaip paskelbtų.”[198] Taigi, atsižvelgiant į tai, kokioje erdvėje buvo paskleisti tikrovės neatitinkantys ir žeidžiantys orumą duomenys, įtvirtintos teisinės priemonės pažeistą teisę į orumą ginti neteismine ir teismine tvarka. Prieš analizuojant šias asmens orumo gynimo alternatyvas, siekiant susipažinti su asmens teisės į orumą gynimo specifika, tikslinga aptarti būtinas asmens teisės į orumą gynimo sąlygas.

3.1.1. Asmens teisės į orumą gynimo sąlygos

Asmens garbės ir orumo gynimas, tiek neteisminėmis, tiek teisminėmis priemonėmis galimas tik jei nustatoma šių juridinių faktų visuma: 1) informacijos paskleidimo faktas; 2) faktas, jog paskleista informacija yra apie ieškovą/pareiškėją; 3) faktas, jog paskleista informacija neatitinka tikrovės; 4) faktas, kad paskleista informacija yra žeminanti.

Nustatatant informacijos paskleidimo faktą, pirmiausia turi būti išsiaiškinama, ar buvo paskelbta žinia ar nuomonė. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas pateikia žinios ir nuomonės apibrėžimus: nuomonė – tai “visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas požiūris, nusimanymas, nuovoka, supratimas, mintys arba komentarai apie bendro pobūdžio idėjas, faktų ir duomenų, reiškinių ar įvykių vertinimai, išvados ar pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Nuomonė gali remtis faktais, pagrįstais argumentais ir paprastai ji yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai, tačiau ji turi būti reiškiama sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepiant ir neiškreipiant faktų ir duomenų” (2 str. 36 d.), žinia – tai “visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas faktas arba tikri (teisingi) duomenys.”[199] Nuomonės ir žinių atribojimo kriterijai ilgainiui susiformavo nacionalinių teismų jurisprudencijoje, taip pat EŽTT praktikoje. Vienas pagrindinių kriterijų – tiesos kriterijaus taikymas. LAT yra nurodęs, kad “žinia yra informacija apie faktus ir jų duomenis. Faktas – tai tikras, nepramanytas įvykis, dalykas, reiškinys; duomenys – fakto turinį atskleidžianti informacija; žinia – informacija apie faktus ir jų duomenis, t. y. reiškinius, dalykus, savybes, veiksmus, įvykius, grindžiamus tiesa, kurią galima užtikrinti patikrinimo bei įrodymo priemonėmis. Žinia yra laikomas teiginys, kuriuo kas nors tvirtinama, konstatuojama, pasakoma ar pateikiama kaip objektyviai egzistuojantis dalykas. […] Tuo tarpu nuomonė yra asmens subjektyvus faktų ir

[198] “Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas,” supra note 82.
[199] “Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas,“ supra note 85.

duomenų vertinimas."[200] EŽTT konstatavo, kad faktų buvimą, skirtingai nei vertinamųjų teiginių, galima įrodyti. "Kai teiginiai yra vertinamojo pobūdžio, jų reiškimo ribos, apribojimo proporcingumas gali priklausyti nuo to, ar turima pakankamai faktų ginčijamam teiginiui pagrįsti, nes vertinamojo pobūdžio teiginys, neturintis faktinio pagrindo, gali peržengti leistinas ribas."[201] Iš esmės teismų nurodymas, kad tiek žinia, tiek nuomonė turi remtis faktais jų atskyrimą ne palengvina, o netgi daro dar sudėtingesnį. Todėl būtini kiti atskyrimo kriterijai.

LAT, laikosi pozicijos, kad itin svarbus visas informacijos pateikimo kontekstas, jos pateikimo aplinkybės ir viso teksto sakinių konstrukcija, todėl yra nurodęs, kad "siekiant tinkamai atskirti žinią nuo nuomonės negalima apsiriboti tik atskirų frazių pažodiniu vertinimu, todėl vien tai, kad konkrečiose ginčytinose frazėse yra daugiau teigiamojo nei svarstomojo pobūdžio informacijos, neleidžia daryti išvados, kad atsakovas pateikė žinią, o ne savo subjektyvų tam tikrų duomenų vertinimą.[…] Nuomones ir faktus galima atskirti nustačius, ar sakiniai suformuluoti kaip teigimas, ar kaip pasiūlymas, dvejonė, abejonė, klausimas, ar dar kitokia forma."[202] Tokie tekste vartojami žodžiai kaip "aš manau," "man atrodo," "manyčiau," "mano nuomone," "mano supratimu,", "turbūt," "galbūt" ir pan. yra emocinio vertinamojo pobūdžio ir būdingi nuomonei. Visgi klausiamojo pobūdžio žodžiai ar sakiniai patys savaime dar nereiškia, kad pateikiamas subjektyvus vertinimas. Pvz., LAT, be kitų televizijos laidoje išsakytų teiginių, žinia pripažino ir klausimą *„Kodėl estrados princas R. C. slepia savo orientaciją ir kas tikrasis jo draugės vaiko tėvas?"*[203] Šiuo atveju, nors ir klausiamąja forma, tačiau pateikiama informacija, konstatuojanti faktinį teiginį apie ieškovo seksualinę orientaciją ir sukurianti prielaidą neabejoti jos tikrumu, nes klausimas keliamas ne dėl paties fakto, o dėl su juo susijusių aplinkybių. Manyčiau, kitaip būtų vertinamas klausimas, jei jis prasidėtų, pvz., žodžiu "galbūt." Todėl svarbus ir kitas nuomonės ir žinių atribojimo kriterijus – eilinio informacijos gavėjo supratimas.

"Siekiant atskirti žinią nuo nuomonės taip pat vertintinas ir eilinio (vidutinio) informacijos gavėjo supratimas, t. y. ar pateikta informacija galėjo priversti eilinį skaitytoją, klausytoją ir pan. suprasti, kad pateikiami neginčijami faktai apie asmenį, kurie gali būti patikrinti ir įrodyti, ar kad pateikiama autoriaus nuomonė apie tam tikrus su asmeniu susijusius faktus."[204] Net ir ieškovo veiksmai gali įtakoti sprendžiant paskleistos informacijos pobūdį, pvz., pateiktoje

[200] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1-219/2015 (S)," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.95296C5E947A
[201] „Case of Kwiecien v. Poland of 9 January 2007," Eur.Ct. H.R., §53, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78876
[202] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1-219/2015 (S)," op.cit. 200.
[203] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-481/2012," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ebfdfe4001a211e6b9699b2946305ca6
[204] Ibid.

byloje ieškovas ginčijo ne visus tekste nurodytus jam nepalankius teiginius, o tai, teismo nuomone, taip pat rodo, kad buvo pateikta nuomonė, o ne žinios.

Visgi, svarbu pabrėžti, kad nors neigiamos nuomonės reiškimo ribos yra plačios, tačiau jos nėra beribės – viešai išsakytai nuomonei ir kritikai taikomas sąžiningumo, pozityvaus tikslo ir etiškumo testas, be to, ji turi turėti pakankamą faktinį pagrindą. Nesant šių elementų, ir nuomonė gali būti pripažinta kaip žeidžianti asmens orumą. Tačiau, kaip pastebėjo dr. A. Šindeikis, LAT senato suformuotu reikalavimu nuomonę grįsti faktais Lietuvos teismai vadovaujasi retai.[205]

Informacijos paskleidimas yra nustatomas tuomet, kai duomenys yra perduoti bet kokiomis priemonėmis (žodžiu, raštu, internetu, televizija, kitokiais būdais) vienam, keliems ar neapibrėžtam ratui asmenų, išskyrus tą, apie kurį tie duomenys paskleisti. Panevėžio apygardos teismas pritarė pirmosios instancijos teismo sprendimui, jog žinios nelaikomos paskleistomis, jei jos buvo perduotos laišku, adresuotu pačiai ieškovei, todėl civilinė atsakomybė už garbės ir orumo įžeidimą negalima.[206] Pažymėtina, kad sąžiningas asmens kreipimasis į valstybės institucijas dėl pažeistų teisių ar interesų gynimo bei pranešimas apie padarytus ar daromus teisės pažeidimus taip pat nėra asmens garbę ir orumą žeminančių žinių paskleidimas.[207]

Susipažinus su teismų praktika matyti, kad kiekybiniu atžvilgiu bene mažiausiai ginčų kyla, nustatant juridinį faktą, ar paskleista informacija yra apie ieškovą. Ginčų gali kilti tuomet, kai paskleistame tekste konkrečiai nėra minimi asmens vardas ir pavardė, nėra kitų akivaizdžių įrodymų, kad informacija liečia būtent tą asmenį, pvz., šalia teksto nėra nuotraukos, tačiau asmuo paskelbtoje informacijoje atpažįsta save. Požymiai, pagal kuriuos galima identifikuoti konkretų asmenį gali būti profesija, darbovietė, užimamos pareigos, išvaizda, gyvenamoji vieta, ryšys su kitu asmeniu. Byloje *Varapnickaitė-Mažylienė prieš Lietuvą,* kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl pareiškėjos ir jo nepilnamečio sūnaus teisės į privatumą, kai spaudoje buvo išspausdintas straipsnis, kuriame buvo cituojami išrašai iš sūnaus ligos istorijos ir, nors ir nenurodžius vardų, pavardžių ar jų inicialų bei kitos identifikuojančios informacijos, pareiškėja straipsnyje atpažino save ir savo sūnų, EŽTT nurodė, kad „toje ligos istorijoje nurodyta diagnozė buvo nepakankamai išskirtinė, kad pareiškėjos sūnų iš jos būtų galėję atpažinti su juo susijusiame procese nedalyvaujantys asmenys.“[208] Taigi, reta ir išskirtinė liga taip pat galėtų būti asmenį

[205] Algimantas Šindeikis, „Žodžio laisvė ir jos ribų kaita per du atkurtos nepriklausomybės dešimtmečius,“ *Jurisprudencija*, 20(3) (2013): 1046-1047, https://www.mruni.eu/upload/iblock/9a5/JUR-13-20-3-09.pdf
[206] „Panevėžio apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-656-198/2015,“Eteismai, http://eteismai.lt/byla/174275785241851/e2A-656-198/2015
[207] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-507/2006,” Eteismai, http://eteismai.lt/byla/64091116936107/3K-3-507/2006
“Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2012,” TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c54e26e01b9111e69e24a0d5d821547a
[208] “Byla Varapnickaitė-Mažylienė prieš Lietuvą, 2012 m. sausio 17 d. sprendimas,” LRV atstovas EŽTT, §47, http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/VARAPNICKAITE-MAZYLIENE_2012_sprendimas.pdf

identifikuojantis požymis. Nustatant šį faktą turi būti vadovaujamasi ir protingumo kriterijumi. Civilinėje byloje, kurioje buvo nagrinėjamas klausimas, ar žinios savivaldybės tarybos posėdžio metu buvo paskleistos apie ieškovą ar apie politinę partiją, kuriai jis priklausė, LAT neginčijo apeliacinės instancijos teismo, įvertinusio ginčijamus teiginius, pozicijos, kad "ginčo teiginiai, išsakyti Širvintų rajono savivaldybės tarybos posėdyje, kiekvienam protingam žmogui sukelia aiškų įspūdį, jog kalbama būtent apie ieškovus; atsakovas suvokė paskleidžiantis duomenis apie ieškovų, o ne politinės partijos veiksmus […]."[209]

LAT teisėjų senatas yra nubrėžęs kriterijus, pagal kuriuos nustatoma, ar informacija paskleista apie ieškovą. Išaiškinta, kad faktui, jog informacija paskleista apie ieškovą nustatyti pakanka, "kad pagal nurodytus požymius aplinkiniai atpažintų asmenį, apie kurį yra paskleistos žinios. Kai žinios yra paskleistos apie kelis asmenis, susijusius pagal darbą, profesiją, pomėgius ir pan., konkrečiai nenurodant jų pavardžių, ir nustatoma, kad ieškovas priklauso šiai grupei, tai laikytina, jog žinios yra paskleistos ir apie ieškovą. Jeigu aptariama asmenų grupė yra didelė, o paskleistos žinios pernelyg abstrakčios, tai nelaikytina, jog žinios yra apie vieną kurį nors tos grupės asmenį."[210] Jei paskleidžiamos žinios apie juridinio asmens veiklą, konkrečiai nenurodant darbuotojų pavardžių ar kitų duomenų, pagal kuriuos būtų galima atpažinti konkretų asmenį, tuomet laikytina, jog paskleistos žinios yra apie organizaciją. Jei paskeistoje informacijoje nurodomas konkretus darbuotojas, kurio darbinių pareigų atlikimas siejamas su tam tikros organizacijos veikla, gali būti pažeisti tiek juridinio asmens reputacija, tiek nurodyto darbuotojo garbė ir orumas. Kai nurodoma asmens priklausomybė tam tikram juridiniui asmeniui, bet paskleistos žinios yra apie jo asmenines, moralines savybes ir pan., tuomet laikytina, kad žinios yra paskleistos tik apie asmenį. [211] Kaip matyti, svarbu, kad iš paskleistos informacijos aplinkiniai, o ne pats ieškovas atpažintų save.

Civilinio kodekso 2.24 str. 1 dalyje įtvirtinta paskleistų žinių neatitikimo tikrovei prezumpcija. Taigi, ieškovas/pareiškėjas šiuo aspektu gali būti pasyvus, nes pareiga įrodyti, kad paskleistos žinios atitinka tikrovę, tenka atsakovui. Paskleista informacija apie faktus ir jų duomenis gali būti tikra arba neatitikti tikrovės, t.y. būti klaidinga (netiklsi), išgalvota, iškreipta, melaginga, kas reiškia, kad iš tikrųjų tokios aplinkybės neegzistavo arba buvo kitokios. Teismų praktikoje atitiktis tikrovei vertinama dviem aspektais: ar teisingas pranešimas apie faktus ir, ar

[209] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-97/2011," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/120529289149208/3K-3-97/2011
[210] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas,"supra note 27.
[211] Ibid.

teisingai, adekvačiai vertinami įvykę faktai.[212] LAT nurodė, kad "neatitinkančia tikrovei pripažintina ir subjektyviai, vienpusiškai pateikiama informacija, kuria iškraipomos arba nutylimos įvykių arba reiškinių sąsajos, priežastiniai ryšiai su kitais įvykiais ir reiškiniais."[213] Neesminiai paskleistos informacijos netikslumai, tokie kaip netiksli vieta, laikas ar kitokios mažareikšmės aplinkybės, nėra reikšmingos, nustatant, ar informacija atitinka tikrovę, nes jos neįtakoja ginčijamo fakto egzistavimo. LAT pažymėjo, kad "pateikiamiems teiginiams, juolab apie privatų asmenį, negali trūkti aiškaus ir objektyvaus faktinio pagrindo, juose esantys duomenys privalo būti neiškraipyti, galbūt ne visiškai tikslūs, tačiau paskelbti prieš tai ėmusis visų įmanomų priemonių skelbiamų žinių (faktų ir duomenų) tikrumui (jų atitikčiai tikrovei) patikrinti. Duomenis paskleidusiam asmeniui padarius viską, ką tokioje situacijoje būtų padaręs sąžiningas duomenų skleidėjas, siekdamas nustatyti skelbiamos informacijos tikrumą, neesminiai teiginių netikslumai neturėtų būti pagrindas CK 2.24 straipsniui taikyti."[214] Taigi, svarbus informaciją paskleidusio asmens sąžiningumas ir įsitikinimas, kad skleidžiama informacija yra teisinga. Įsitikinimo informacijos teisingumu jausmą pagrįstai gali sąlygoti rėmimasis oficialiais dokumentais ar kita oficialia medžiaga.

Nustatymas, ar paskleista informacija yra žeminančio pobūdžio yra fakto vertinimo klausimas. "Asmens garbę ir orumą žeminančiomis laikytinos tikrovės neatitinkančios žinios, kurios įstatymo, moralės, paprotinių normų laikymosi požiūriu pažeidžia asmens garbę ir orumą, gerą vardą visuomenėje. Tai klaidinga ir diskredituojanti asmenį informacija, kurioje teigiama apie asmens padarytą teisės, moralės ar paprotinių normų pažeidimą, negarbingą poelgį, netinkamą elgesį buityje, šeimoje, viešajame gyvenime, nesąžiningą visuomeninę, gamybinę-ūkinę, komercinę veiklą ir pan."[215] Kaip matyti, LAT teisėjų senato pateiktame išaiškinime žeminančios žinios orientyrais laikomos visuomenėje esančios normos, daugumos suvokimas. Šiuo aspektu asmens teisės į orumą gynimas supanašėtų su žmogaus teisės į orumą gynimu, todėl toks kriterijus taikytinas tik visiškai aiškiais orumo pažeidimo atvejais, kai asmuo nepagrįstai apibūdinamas akivaizdžiai neigiama prasme (pvz., asmens siejimas su nusikalstamų veikų padarymu, išvadinimas alkoholiku, melagiu, išdaviku ir pan.) Kai akivaizdžių kiekvienam suprantamų neigiamo pobūdžio teiginių nėra, vertinant, ar informacija žeidžia asmens orumą, turėtų būti vertinama, ar konkretus ieškinį/pareiškimą pareiškęs asmuo turėjo pagrindo įsižeisti. Turi būti

[212] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2011," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/177515283510387/3K-3-106/2011
[213] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-222/2012," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/221197632332860/3K-3-222/2012?word=Versm%C4%97s%20leidykla
[214] Ibid.
[215] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas,"supra note 27.

atsižvelgiama į jo gyvenimo būdą, pareigas, padėtį visuomenėje, elgesį, kitaip tariant, į jo paties susikurtą socialinį vertingumą, taip pat savęs vertinimą. LAT yra akcentavęs paskleistos informacijos poveikio svarbą konkretaus asmens orumui, pažymėdamas, kad žeminanti garbę ir orumą žinia yra laikoma tokia, kurios paskleidimas menkina gerą asmens vardą visuomenėje bei mažina jo paties savęs vertinimą.[216] Savo poziciją LAT pakartojo ir kitoje byloje, kurioje nurodė, kad tais atvejais, kai iš nuomonės konteksto nėra akivaizdžiai aišku, kad ji yra įžeidi, ieškovas turi nurodyti neigiamus padarinius, kuriuos jam sukėlė ginčytina nuomonė.[217]

Išskirtinas viešųjų asmenų orumo gynimas. Visų pirma, svarbi viešojo asmes sąvoka. Pagal Visuomenės informavimo įstatymo 2 str. 75 p., tai "valstybės politikas, teisėjas, valstybės ar savivaldybės pareigūnas, politinės partijos ir (ar) asociacijos vadovas, kuris dėl einamų pareigų arba savo darbo pobūdžio nuolat dalyvauja valstybinėje ar visuomeninėje veikloje, arba kitas fizinis asmuo, jeigu jis turi viešojo administravimo įgaliojimus ar administruoja viešųjų paslaugų teikimą arba jeigu jo nuolatinė veikla turi reikšmės viešiesiems reikalams."[218] Taigi, asmens žinomumas ir viešumas nėra tapačios sąvokos. Žinomas, tačiau neinantis nurodytų pareigų bei neturintis viešojo administravimo įgaliojimų, asmuo gali būti laikomas viešu, jei jo veikla turi reikšmės viešiesiems reikalams. Pvz., LAT pripažino, kad garsus populiariosios estrados daininkas yra visuomenės veikėjas - viešas asmuo.[219]

Nepaisant to, kad viešųjų asmenų socialinis vertingumas neginčytinas ta prasme, kad jie paprastai yra išsilavinę, profesinėje, mokslo, meno ar kt. srityje daug pasiekę žmonės, jų orumo gynimo ribos pagal Lietuvos teismų ir EŽTT praktiką yra siauresnės nei eilinio žmogaus. Tačiau taip yra ne dėl menkesnio jų asmenybės vertinimo, o dėl pagrįsto visuomenės intereso žinoti apie viešo asmens veiklą. Viešo asmens veiksmų viešas aptarimas, vertinimas ir kritika yra pateisinama ir turi būti ginama, kadangi tai yra proporcinga priemonė siekiamam tikslui - informuoti visuomenę apie viešo asmens veiklą. Asmuo, paskleidęs tikrovės neatitinkančias duomenis apie viešą asmenį, gali išvengti atsakomybės, "jeigu tie duomenys yra paskelbti apie viešą asmenį bei jo valstybinę ar visuomeninę veiklą, o juos paskelbęs asmuo įrodo, kad jis veikė sąžiningai siekdamas supažindinti visuomenę su tuo asmeniu ir jo veikla."[220] Taigi, kitas kriterijus, taikomas nustatant orumo pažeidimo faktą – asmens, apie kurį viešinama informacija, pakantumo kritikai bei neigiamo pobūdžio žinioms laipsnis. Visgi, net ir viešo asmens kritika ar neigiamą pobūdį

[216] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2012," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/139099680624556/3K-3-51/2009
[217] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1-219/2015 (S)," supra note 200.
[218] "Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas," supra note 85.
[219] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-481/2012," supra note 203.
[220] "Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas," supra note 82.

turinčių žinių apie jį viešinimas nėra beribis. Svarbus aspektas, ko buvo siekiama paskleidžiant nuomonę ar žinią apie asmenį – informuoti visuomenę ar įžeisti, pažeminti asmenį, todėl svarbus kriterijus – informacijos skleidėjo tikslas ir sąžiningumas. LAT yra nurodęs, kad nesąžiningas žinių pateikimas yra toks, kuomet akivaizdžiai siekiama ne skelbti teisingą ir objektyvią informaciją, bet pateikti klaidingus duomenis, iš anksto žinant apie jų klaidingumą, turint tikslą įžeisti, pažeminti ar pakenkti asmeniui, kai tokie duomenys visiškai nesusiję su konkretaus viešojo asmens atliekama vieša veikla.[221]

Taigi, nustatytų aukščiau analizuotų juridinių faktų visuma yra pagrindas konstatuoti asmens orumo civilinį deliktą ir jį ginti. Nors nagrinėjant tokius ginčus išskirtinis ir prioritetinis dėmesys skiriamas paskleistos žinios ir nuomonės atribojimui, svarbu pabrėžti, kad ir pastaroji gali pažeisti asmens orumą, jei išsakyta be faktinio pagrindo, neetiškai, nesąžiningai, turint tikslą pažeminti žmogų. Kadangi kiekvieno asmens orumas individualus, todėl nustatant, ar paskleista informacija yra žeminanti asmens orumą, svarbu ne tik paskleistos informacijos vertinimas visuotinai suvokiamu požiūriu, bet jos vertinimas ir poveikis būtent nukentėjusio asmens požiūriu. Neigiamo turinio informacija gali žeisti vieno asmens orumą, o kito – ne. Tai lemia asmens bendrųjų vertybių suvokimas, elgesys, gyvenimo būdas, profesija, išsimokslinimas, savęs vertinimas – jo susikurtas socialinis vertingumas. Todėl svarbu nustatyti, ar konkretus asmuo konkrečioje situacijoje turėjo pagrindo įsižeisti. Asmens susikurto socialinio vertingumo vaidmuo, sprendžiant asmens orumo pažeidimo ginčus, bus nagrinėjamas analizuojant asmens orumo gynimo teisinių priemonių veiksmingumą.

3.1.2. Neteisminis teisės į asmens orumą gynimo mechanizmas ir jo veiksmingumas

Bet kokiame išspausdintame leidinyje, televizijos ar radijo programoje, kino ar kitoje garso ir vaizdo studijos produkcijoje, internete, kitoje visuomenės informavimo priemonėje pažeistą asmens orumą pirmiausia galima ginti neteismine tvarka - kreipiantis į tą visuomenės informavimo priemonę, pateikiant paneigimą, kurį norima paskelbti. Šiuo atveju Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo (toliau – Visuomenės informavimo įstatymas) 44 straipsnyje[222] nustatyti kreipimosi dėl paneigimo turinio reikalavimai (nurodymas, kokia paskelbta informacija neatitinka tikrovės, kada ir kur ji buvo paskelbta, kokie konkretūs paskelbtos informacijos teiginiai žemina asmens garbę ar orumą; reikalavimas paskelbti paneigimą) yra vienintelė ir nesunkiai įgyvendinama taisyklė, kurios privalo laikytis galimą orumo pažeidimą

[221] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2012," supra note 216.
[222] "Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas," supra note 85.

patyręs asmuo. Todėl šis būdas apginti savo pažeistą teisę laikytinas operatyviu, lengvai taikomu, nereikalaujančiu specialių žinių, sueikvojantis itin minimalias laiko ir ekonomines sąnaudas. Visgi, rezultatas yra nulemtas tik skundžiamos šalies - visuomenės informavimo priemonės valios ir jos vidinio situacijos suvokimo ir vertinimo.

Gavusi paneigimą, visuomenės informavimo priemonė privalo jį paskelbti. Vienintelė įstatymo numatyta išimtis neskelbti paneigimo – jei jo turinys prieštarauja gerai moralei.[223] Visgi, net ir esant šiam imperatyviam reikalavimui, akivaizdu, kad visuomenės informavimo priemonė gali jo neskelbti, jei mano kad duomenys atitinka tikrovę ir nėra žeminantys. Taigi, iš esmės visuomenės informavimo priemonė pati sprendžia, skelbti ar neskelbti paneigimą. Nusprendus skelbti, vadovaudamasi Visuomenės informavimo įstatymu (44 str.), tai nemokamai turi būti padaryta per dvi savaites nuo paneigimo gavimo adekvačia ginčijamai informacijai forma ir apimtimi. Jei visuomenės informavimo priemonės periodiškumas yra retesnis kaip dvi savaitės, paneigimas per dvi savaites skelbiamas per Lietuvos nacionalinio radijo pirmąją programą ir visuomenės informavimo priemonės pirmame leidinyje ar programoje nuo paneigimo gavimo dienos, toje pačioje vietoje, tokios pat apimties ir tokios pat formos (televizija ir radijas – tą pačią savaitės dieną ir tuo pačiu metu), kokia buvo paskelbta ginčijama informacija. Neginčytina, kad imperatyviu paneigimo paskelbimo tvarkos nustatymu, be kita ko, siekta apsaugoti nukentėjusiąją šalį, užkirsti kelią paneigimo paskelbimo vilkinimui, tačiau ši nuostata nėra palanki situacijai, kai žeminantys orumą duomenys paskleidžiami, pvz., kino filmo juostoje, rodytoje vienintelį kartą, adekvatumo reikalavimas sunkiai įgyvendinamas ir didelio tiražo knygų išleidimo atveju. Greičiausiai tokiais atvejais paneigimo paskelbimas apsiribotų jo paviešinimu Lietuvos nacionaliniame radijuje, kas nebūtų adekvatu ir neatkurtų pažeistos asmens teisės į orumą. Todėl siūlytina įstatymą papildyti nuostata, leidžiančia tam tikrais atvejais pačiam besikreipiančiajam pasiūlyti proporcingumo ir teisingumo principams neprieštaraujantį paneigimo paskelbimo būdą arba susitarti dėl jo su visuomenės informavimo priemone.

Jei asmeniui, kurio orumas buvo pažeistas, pakanka neteisingos ir žeminančios informacijos paneigimo (nereikalaujama atlyginti žalą), tuo konfliktas neteisminiu keliu gali būti baigtas. Tačiau jei visuomenės informavimo priemonė atsisakė paskelbti prašomą paneigimą arba nukentėjęs asmuo siekia ir žalos atlyginimo, lieka civilinio teisminio proceso inicijavimo galimybė.

Pabrėžtina, kad kreipimasis į visuomenės informavimo priemonę, reikalaujant paneigti paskleistus duomenis, yra būtina neteisminė ginčo sprendimo stadija, kurios nesilaikant tolimesnis teisminis ginčo sprendimo būdas negalimas (ieškinys turi būti nepriimamas nagrinėti). Būtų

[223] „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas," 2.24 str. 2 d., supra note 82.

pagrįsta manyti, kad melagingos ir žeidžiančios asmens garbę ir orumą informacijos, pvz., paskelbtos dideliu tiražu išleistoje knygoje, paneigimas adekvačia forma sunkiai įgyvendinamas kriepiantis į knygos leidėją. Visgi, nei Visuomenės informavimo įstatymas, nei Civilinis kodeksas tokiais atvejais jokių išimčių nenumato ir neeliminuoja imperatyviai nustatytos pareigos nukentėjusiam asmeniui pirmiausia kreiptis į leidėją, reikalaujant paneigti informaciją. Nagrinėdamas civilinę bylą *V. Mačiulis prieš "Lietuvos nepriklausomų žurnalistų sąjungą", J. B., UAB "Vasario leidykla,"* kurioje ieškovas nesinaudojo neteismine bylos sprendimo procedūra ir nesikreipė į knygos "Berija ir jos parankiniai Lietuvoje" rengėją dėl neatitinkančios tikrovės ir jo orumą žeminančios informacijos paneigimo, manydamas, kad adekvačia forma informacija vistiek nebus paneigta, nes knyga buvo išleista gausiu 8000 tiražu, LAT pabrėžė, kad "subjektyvus ieškovo įsitikinimas, kad tikrovės neatitinkančias ir garbę ir orumą žeminančias žinias paskleidęs asmuo atsisakys ar negalės adekvačiu būdu tas žinias paneigti, nepatvirtina kategoriškos išvados apie išankstinės neteisminės bylos sprendimo tvarkos, kuria nukentėjęs asmuo nepasinaudojo, galimus rezultatus ir nepaneigia šios tvarkos poreikio ir vertingumo."[224] Pagal šioje byloje išsakytą teismo poziciją, galima išskirti šiuos paneigimo ikiteisminėje ginčo sprendimo stadijoje svarbą ir prasmę nusakančius aspektus:

- adekvačiu būdu paneigiant informaciją mažinamas veikos žalingumas ar net pašalinamos neatitinkančių tikrovės žinių paskleidimo žalingos pasekmės;
- skelbiantis paneigimą asmuo pripažįsta, jog žinios iš tiesų neatitinka tikrovės;
- ikiteisminė paneigimo sprendimo tvarka sudaro sąlygas viešosios informacijos priemonei savo noru imtis veiksmų apginti besikreipiančio asmens garbę ir orumą, sumažinti ar pašalinti minėtų veiksmų žalingumą;
- ikiteisminė šios kategorijos bylų sprendimo tvarka, kurioje turi būti reiškiamas paneigimo reikalavimas, tenkina ne tik sąžiningo viešosios informacijos rengėjo (leidėjo) interesą išsaugoti savo autoritetą, savanoriškai šalinti jo padarytą žalą, bet ir sąžiningo ieškovo pirminį interesą, kylantį iš garbės ir orumo pažeidimo, operatyviai adekvačiu būdu apginti garbę ir orumą, atstatyti dėl klaidinančių žinių paskleidimo sumenkintą reputaciją ir gerą vardą;
- ikiteisminė ginčo sprendimo procedūra padeda užtikrinti protingą spaudos laisvės ir garbės bei orumo neliečiamumo pusiausvyrą;
- privalomas paneigimo reikalavimas ikiteisminėje stadijoje apsprendžia ieškovo galimybę pagrįstai kreiptis į teismą ir nulemia konkrečių priverstinio garbės ir orumo gynimo būdų parinkimą ir teisingos kompensacijos už moralinę žalą nustatymą.

Iš esmės LAT konstatavo, kad teisingai ir tinkamai išspręsti bylą (ir apskritai pradėti ją

[224] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-709/2001," LAT, http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=11716

spręsti) dėl asmens orumą žeidžiančios ir melagingos informacijos, paskleistos per visuomenės informavimo priemones, galima tik tuo atveju, jei ieškovas reikalavo dar iki teisminio ginčo informaciją paneigti. Pabrėžtina tai, kad, nors kreipimąsis į visuomenės informavimo priemonę su reikalavimu paneigti žinias, yra imperatyviai nustatytas, t. y. privalomas, siekiant apginti asmens orumą teisme, LAT tai laiko ne ieškovo pareiga, bet teise, kurios įgyvendinimas yra būtinoji sąlyga, kad kreipimąsis į teismą dėl orumo gynimo būtų pripažįstamas tinkamu. Žinoma, visų pirma, bendrąją prasme ginti asmens orumą yra kiekvieno asmens teisė. Antra, ikiteisminės ginčo nagrinėjimo procedūros baigtis gali sąlygoti asmens orumo apgynimo sėkmingą pabaigą arba lemti tinkamą tolimesnį jo gynimą, o jo tinkamumu pirmiausia yra suintersuotas pats nukentėjusysis, todėl teisės pasinaudoti ikiteismine ginčo nagrinėjimo procedūros vadinimas pareiga (kuri savo esme dažnai būna nemaloni, priverstinė ir nukreipta į naudą kitam) neatitiktų jos paskirties.

Viešojoje erdvėje nėra informacijos apie konkrečių visuomenės informavimo priemonių gautų ir įvykdytų paneigimų aritmetinį santykį bei tolimesnę ginčo eigą. Tačiau aukščiau išdėstyta informacija sąlygoja išvadą, kad kreipimasis į visuomenės informavimo priemonę su paneigimu ir jo *adekvatus* paskelbimas dėl savo nesudėtingo, prieinamo, ekonomiškai pigaus įgyvendinimo ir operatyvaus rezultato gali būti veiksmingas asmens orumo apgynimo būdas tuo atveju, jei paneigimo paskelbimas šiam asmeniui yra pakankama satisfakcija. Paneigimo paskelbimas išreiškia ne tik visuomenės informavimo priemonės viešą atsiprašymą dėl padarytos klaidos, bet ir to asmens orumo pažeidimo fakto bei asmens socialinio vertingumo pripažinimą.

Kita galimybė neteismine tvarka ginti savo orumą, pažeistą žiniasklaidos priemonėse – kreipimasis į Žurnalistų etikos inspektorių (toliau – Inspektorius). Inspektoriaus institucija dažnai painiojama arba minima kartu su Visuomenės informavimo etikos komisija (iki 2015 m. sausio 27 d. - Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija) (toliau – Komisija), tačiau jų kompetencija ir galios skiriasi. Susipažinus su šių institucijų veiklą reglamentuojančiais teisės aktais[225] ir jų priimtais sprendimais, akivaizdu, kad pareiškėjui palankesnis ir veiksmingesnis būdas ginti savo orumą yra kreipiantis į Inspektorių, nes:

1. Komisija paprastai nesiima tirti skundų dėl garbės ir orumo pažeidimo, o gavusi tokį skundą jį perduoda Inspektoriaus tarnybai.

---

[225] "Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas," supra note 85.
"Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas," VIEK, žiūrėta 2016 m. lapkričio 2 d., http://www.etikoskomisija.lt/teisine-informacija/etikos-kodeksas/item/69-lietuvos-visuomenes-informavimo-etikos-kodeksas
"Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas," VIEK, žiūrėta 2016 m. lapkričio 2 d., http://www.etikoskomisija.lt/teisine-informacija/etikos-kodeksas/item/10-etikos-kodeksas
"Visuomenės informavimo etikos komisijos darbo reglamentas," VIEK, žiūrėta 2016 m. lapkričio 2 d., http://www.etikoskomisija.lt/teisine-informacija/darbo-reglamentas
"Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos nuostatai," TAR, žiūrėta 2016 m. lapkričio 2 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.481CE021DC0E

2. Komisija negali nustatyti, ar visuomenės informavimo priemonėse pateikti faktai atitinka tikrovę.[226] (2013 sausio 21 d. sprendimas Nr. 2 pagal Prapiesčio skundą dėl publikacijos dienraštyje "Lietuvos rytas").

3. Skundo padavimą Komisijai riboja nustatytas vienerių metų senaties terminas. Kreipimuisi į Inspektoriaus tarnybą senatis nenustatyta.

4. Poveikio priemonė – reikalavimas paneigti paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją, žeminančią asmens garbę ir orumą, arba sudarytų asmeniui galimybę pačiam atsakyti ir paneigti tokią informaciją, taikoma tik Inspektoriaus.

5. Inspektoriaus reikalavimų nevykdymas gali užtraukti administracinę atsakomybę pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 505 str.[227] Administracinės atsakomybės dėl Komisijos nurodymų nevykdymo nėra nustatyta.

Atsižvelgiant į neabejotiną kompetencijos ir galių persvarą Inspektoriaus insitucijos naudai, nagrinėjant galimus asmens orumo pažeidimus, toliau analizuojamas tik asmens orumo gynimas kreipiantis į Inspektorių.

Gana operatyviai (per 30 dienų, sudėtingesniais atvejais – per 3 mėnesius) Inspektoriaus išnagrinėto ginčo sprendimo veiksmingumą gali apsunkinti Visuomenės informavimo įstatymo nuostatos, reglamentuojančios jo paskelbimą, neapibrėžtumas. 50 str. 16 d. nustatyta, kad sprendimai skelbiami Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos interneto svetainėje, o rezoliucinė jo dalis turi būti nedelsiant paskelbta pažeidimą įvykdžiusioje visuomenės informavimo priemonėje. Neaiškus termino apibrėžimas gali sąlygoti sprendimo rezoliucijos paskelbimo vilkinimą, o tai užkirstų kelią orumo pažeidimą patyrusiam asmeniui kuo greičiau pamiršti patirtą skriaudą, atsatyti pažeistą orumą ir pajausti satisfakciją. Tokiu būdu būtų menkinamas Inspektoriaus tarnybos veiklos efektyvumas ir orumo pažeidimo gynimo veiksmingumas. Įstatyme taip pat nėra nustatytas terminas, per kurį Inspektorius privalo pritaikyti poveikio priemones – įspėjimą ar įpareigojimą paneigti informaciją. LVAT tokio termino nebuvimą įvardijo kaip teisės spragą, kuri turi būti užpildyta taikant įstatymo analogiją - įstatymus, reglamentuojančius panašias poveikio priemones teikančių subjektų veiklą, todėl toks terminas yra 6 mėnesiai (toje pačioje byloje atnaujinus teismo procesą išplėstinė teisėjų kolegija nors ir nepanaikino priimtos nutarties, tačiau nurodė, kad visgi terminas turėtų būti – 2 metai.)[228] Tai iš esmės naujas teismų praktikos posūkis – iki tol teismai apskritai termino neapibrėžtumo nelaikė teisės spraga. Probleminis

[226] "Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2013 m. sausio 21 d. sprendimas Nr.2 dėl J. Prapiesčio skundo dėl publikacijos dienraštyje "Lietuvos rytas"," VIEK, http://www.etikoskomisija.lt/zurnalistu-ir-leideju-etikos-komisijos-nutarimai/2013

[227] "Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas," supra note 84.

[228] „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[442]-28/2013," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c3ada66042da11e6bd3bfefc575ccac4

asmens orumo apgynimo aspektas yra ir tai, kad Inspektoriaus sprendimo vykdymas sustabdomas jį apskundus teismui. Tokiu atveju Inspektoriaus sprendimas gali būti įvykdytas tik po kelių metų. Taigi orumo apgynimas net ir neteismine tvarka ne visada yra greitas būdas apginti pažeistą teisę.

Minėti įstatyminės bazės trūkumai, tačiau palankus kreipimosi į Inspektorių mechanizmas bei pakankamai plati šios tarnybos kompetencija negali būti pakankamas pagrindas patvirtinti ar paneigti šios įstaigos, kaip teisinės asmens orumo gynimo priemonės, veiksmingumo fakto. Todėl būtina Inspektoriaus sprendimų analizė.

Susipažinus su Inspektoriaus 2012 - 2015 metų veiklos duomenimis, matyti, kad besikreipiančiųjų dėl savo teisių pažeidimo žiniasklaidoje skaičius, smuktelėjęs 2014 metais, 2015 m. vėl išaugo ir yra tik keliais nuošimčiais mažesnis nei 2012 ir 2013 metais (atitinkamai pagal metus - 232, 234, 192, 218 skundai).[229] Nėra aišku, ar šis nežymus mažėjimas atsitiktinis ar jis taps tendencija. Visgi bendras besikreipiančiųjų skaičius rodo, jog šia institucija kaip savo teisių apgynimo priemone, kuri nėra privaloma, yra gana aktyviai naudojamasi. Veiklos ataskaitose nėra duomenų, kiek iš šio skundų srauto yra skundų dėl asmens orumo pažeidimo, tačiau iš pateiktos pažeidimų charakteristikos galima nustatyti, kad nustatytų pažeidimų dėl garbės ir orumo pažeidimo skaičius 2012 – 2014 m buvęs stabilus (apie 12 proc.), 2015 m. išaugo iki 15 proc. visų nustatytų pažeidimų.[230] Nors palankių besikreipiančiajam sprendimų skaičius sąlyginai nėra didelis, tačiau jis rodo, kad *de jure* galimybė apginti savo pažeistą orumą šiuo neteisminiu būdu egzistuoja ir tai nėra pavieniai atvejai. Turint galvoje, kad Inspektoriaus sprendimų pagrįstumas administraciniame teisme paprastai viršija 80 proc. (išskyrus 2013 m., kuomet jis pirmosios instancijos teisme buvo tik 58 proc.), tačiau neįvykdytų sprendimų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu augo (išskyrus 2015 metus, kai neįvykdytų sprendimų skaičius sumažėjo (atitinkamai 6,9 proc., 21,8 proc., 33,3 proc., 14,3 proc.),[231] darytina prielaida, kad, nors Inspektorius laikytinas gebančiu tinkamai išspręsti ginčą dėl asmens orumo pažeidimo ir jį apginti, išlieka tikimybė, kad sprendimas bus neįvykdytas, taigi ir asmens orumas neteismine tvarka liks pilnai neapgintas.

Visgi šiame darbe pagrindiniu teisinės asmens orumo gynimo priemonės veiksmingumo rodikliu pasirinkti ne kiekybiniai ginčų nagrinėjimo rodmenys, bet asmens socialinio vertingumo elementas, jo nustatymas ir paisymas, sprendžiant asmens orumo pažeidimo atvejus. Jei nagrinėjant žmogaus orumo gynimo mechanizmo veiksmingumą, jis buvo atskleistas per tam tikrų žmogaus orumą galinčių pažeisti aplinkybių, nepriklausomų nuo žmogaus elgesio, egzistavimą, tai asmens orumo gynimo atvejais aktualus pačios asmenybės išskirtinumas, nulemtas asmens

[229] "Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2015 metų veiklos ataskaita," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, žiūrėta 2016 m. liepos 6 d., p. 8, http://www.lrs.lt/apps3/1/5122_ZEIT%202015%20M.%20VEIKLOS%20ATASKAITA.pdf
[230] Ibid., p. 9.
[231] Ibid, p. 20, 22.

elgesio, statuso, padėties ir pan. Inspektoriaus sprendimų analizė rodo, kad vaidmuo visuomenėje yra ryškiausias bruožas, pagal kurią galima suskirstyti beisikreipiančius dėl savo orumo pažeidimo, todėl pagal asmenų skirstymą į viešus ir privačius ir nagrinėtini Inspektoriaus sprendimai, siekiant nustatyti, kas lemia informacijos pripažinimą žeminančia, koks asmens susikurto socialinio vertingumo vaidmuo, sprendžiant asmens orumo pažeidimus.

Privatūs asmenys. Siekdamas išsiaiškinti, ar paskleista informacija žeidžia asmens orumą, Inspektorius visada aiškinasi, ar paskleista žinia ar nuomonė, ar žinia atitinka tikrovę, ar ji yra žeminančio pobūdžio. Žinių atitikimo tikrovei samprata bei žinios ir nuomonės atribojimo kriterijai, susiformavę teismų praktikoje, bus kiek plačiau nagrinėjami dalyje apie teisminį asmens orumo gynimą. Šiuo atveju pasakytina tiek, kad tiek žinia, tiek nuomonė (jei ji pateikta neturint faktinio pagrindo, nesąžiningai, neetiškai) gali žeisti asmens orumą, todėl lemiamu veksniu, konstatuojant orumo pažeidimą, gali tapti informacijos žeminančio pobūdžio nustatymo elementas.

Akivaizdus paskleistos informacijos žeminantis pobūdis yra požymis, kuris privalomą informacijos žeminančio pobūdžio nustatymą neretai pakeičia savaiminiu šio elemento konstatavimu. Inspektorius ne kartą yra pabrėžęs, kad paskleistų žinių žeminantis pobūdis nenustatinėjamas, kai žodis ar jų junginiai, kuriais išsakomos žinios, yra akivaizdžiai žeminantys.[232] Nekyla abejonių, kad informacija yra žeminanti, kai, pvz., paskleista žinia, kuria asmeniui priskiriami nusikalstami veiksmai - grasinimas nužudyti, rodant šaunamąjį ginklą;[233] kai asmuo dėl savo išvaizdos socialiniame tinkle išvadinamas menkinančiais gyvūnų pavadinimais, kitais peniekinančiais žodžiais;[234] kai išsakomos užuominos apie galimą narkotikų vartojimą[235] ir kt.

Tačiau ir ne tokia akivaizdžiai žeminanti, tačiau su moralės normomis ir visuomenės nuostatomis nesuderinama informacija paprastai pripažįstama esanti žeminančio pobūdžio. Pvz., informacija apie tai, kaip baro savininkas nuo alkoholio apsvaigusį asmenį nunešė nuo savo baro toliau, kur vėliau įvyko eismo įvykis ir žmogus buvo sužalotas,[236] moters pavadinimas meiluže[237] ir kt. Dažnai žeminančiam informacijos pobūdžiui konstatuoti Inspektorius pasitelkia žodynines ar šnekamojoje visuomenės kalboje esančias ginčijamų žodžių reikšmes (pvz., pateikiama žodžio

[232] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugpjūčio 22 d. sprendimas Nr. SPR-73," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, http://www.lrs.lt/apps3/1/3646_SPR_73.pdf
[233] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. balandžio 18 d. sprendimas Nr. SPR-38," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, http://www.lrs.lt/apps3/1/3084_SPR_38_%202014.pdf
[234] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. lapkričio 15 d. sprendimas Nr. SPR-130," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.460218
[235] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. spalio 11 d. sprendimas Nr. SPR-109," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.457738
[236] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugpjūčio 22 d. sprendimas Nr. SPR-73," supra note 227.
[237] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. kovo 25 d. sprendimas Nr. SPR-37," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.445375

“sąmokslas” reikšmė pagal Dabartinį lietuvių kalbos žodyną,[238] žodžio “mulkina” prasmė šnekamojoje kalboje).[239]

Taigi, atitikimas teisės, moralės ir visuomenėje vyraujančioms normoms yra pagrindinis (dažniausiai, vienintelis) kriterijus, lemiantis informacijos pripažinimą ar nepripažinimą žeminančia. Ir jei tik tokia informacija neatitinka tikrovės, ji absoliučioje daugumoje atvejų pripažįstama žeminančia pareiškėjo orumą. Inspektoriaus sprendimuose nėra analizuojamas pareiškėjo susikurtas socialinis vertingumas, neindividualizuojamas paskleistos informacijos poveikis - neatsižvelgiama į pareiškėjo išsimokslinimą, pareigas, veiklą, įvaizdį, elgesį, reiškiamas nuostatas ir pan.). Pvz., nesiaiškinama, ar asmuo, kuris socialiniame tinklapyje išvadintas gyvūnų pavadinimais, pats toje erdvėje nenaudoja panašių vulgarių ir nemandagių išsireiškimų kitų asmenų atžvilgiu;[240] neužsimenama apie pramogų pasaulyje žinomos merginos, viešai įvardintos kaip Italijos premjero meilužė, dorovines nuostatas, šeimyninę padėtį, įvaizdį, neanalizuojama, ar mergina pati savo valia neviešino savo privataus gyvenimo detales, kurios galėjo būti dviprasmiškai suprastos ir iššaukė tokį žiniasklaidos dėmesį,[241] nenustatoma, kokį poveikį būtent pareiškėjui gali turėti klaidinga informacija, teigianti apie jo vairavimą apsvaigus nuo alkoholio[242] ir pan. Tai, kad Inspektorius neatsižvelgia į pareiškėjo individualumą ir konkretų neigiamą būtent jam poveikį, visų pirma, yra sąlygojamas pačių pareiškėjų – jie negrindžia savo reikalavimų suformuotu vertingumu, savo socialiniu naudingumu. Antra, Inspektoriaus kompetencijoje, ir apskritai skundų nagrinėjimo specifikoje, nėra žodinių apklausų, papildomų įrodymų rinkimo, kas leistų susipažinti su papildoma asmenį apibūdinančia informacija, skundai nagrinėjami pagal raštu pateiktą šalių informaciją. Visgi, tai, kad, nagrinėjant asmens orumo pažeidimus, neatsižvelgiama į asmens susikurtą socialinį vertingumą, Inspektoriui nėra kliūtis konstatuoti orumo pažeidimą, kas paprastai ir daroma. Negalima teigti, kad atsižvelgimas į aplinkybes, galinčias turėti įtakos socialiniam vertingumui įvertinti, lemtų kitokius Inspektoriaus sprendimus, tačiau tokiais atvejais asmens orumas būtų veiksmingai apginamas ne tik rezultato, bet ir pačio pažeidimo nagrinėjimo požiūriu.

Viešieji asmenys. Viešų asmenų orumo gynimo ribos pagal LAT bei EŽTT praktiką yra siauresnės nei privataus asmens. Inspektorius, nagrinėdamas viešųjų asmenų skundus dėl jų garbės ir orumo pažeidimo, taip pat vadovaujasi šia teismų suformuota doktrinine nuostata ir visada akcentuoja jų didenį nei elinio asmens tolerancijos kritikai laipsnį, nurodydamas, kad viešas asmuo

[238] “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. birželio 16 d. sprendimas Nr. SPR-54,” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, http://www.lrs.lt/apps3/1/3441_Scan0019.pdf
[239] “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas Nr. SPR-131,” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.460219
[240] “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. lapkričio 15 d. sprendimas Nr. SPR-130,” supra note 234.
[241] “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. kovo 25 d. sprendimas Nr. SPR-37,” supra note 237.
[242] “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. birželio 16 d. sprendimas Nr. SPR-54,” op cit.

į paskleistą informaciją neturėtų reaguoti taip smulkmeniškai ir jautriai;[243] kad toks asmuo turėtų būti pakantesnis ir nuosaikesnis jo atžvilgiu skleidžiamai informacijai, kuri privataus asmens aspektu gali būti vertinama kaip garbės ir orumo pažeidimas;[244] kad kandi ir griežta viešo asmens kritika yra leistina[245] ir pan. Toks požiūris grindžiamas poreikiu informuoti visuomenę viešojo intereso klausimais ir jos pagrįsta teise žinoti apie viešo asmens veiklą ("Informuojant visuomenę viešo intereso klausimais informacijos rengėjas (skleidėjas) turėtų naudotis plačia laisve kritikuoti valdžios veiksmus, net kai teiginiams trūksta aiškaus faktinio pagrindo."[246]). Į viešo asmens veiklos sąvoką, Inspektoriaus manymu, patenka ne tik profesinė veikla, bet ir bet koks kitas tokio asmens elgesys. Pvz., informacija apie seniūno elgesį viešoje pasilinksminimo vietoje, pasak Inspektoriaus, yra aktuali visuomenei, ypač kai elgesys nebuvo tinkamas.[247]

Paminėtos nuostatos yra bendro pobūdžio, minimos kiekviename viešo asmens galimą orumo pažeidimą nagrinėjančiame Inspektoriaus sprendime. Visgi viešo asmens statusas, kad ir nubrėžia tam tikras galimo orumo pažeidimo vertinimo gaires, pats savaime nereiškia, kad apie jį paskleista informacija negali žeisti asmens orumo. Be žinios ir nuomonės atribojimo bei žinios atitikimo tkrovei fakto nustatymo, svarbus informacijos paskleidimo tikslas bei jos žeminančio pobūdžio elementas.

Fakto, kad informacija yra žeminančio pobūdžio, nustatymas dažniausiai apsiriboja išsiaiškinimu, ar tokia informacija apskritai prieštarauaja teisei, gerai moralei, visuomenėje priimtinoms normoms. Informacija apie tai, kad miesto meras ir kitas, privatus, asmuo yra verslo partneriai, Inspektoriaus nuomone, nėra žeminanti, kadangi savaime žinios, jog asmenys kuria bendrą verslą, nėra žeminančios, jos nėra apie nesąžiningą, negarbingą ar netinkamą elgesį.[248] Informacija, apibūdinanti LR Seimo narį kaip lobistą, palaikantį vieną valstybės tarnautoją, dėl kurio perskyrimo į pareigas galimai buvo skirtas atlygis, pasak Inspektoriaus, nėra priešinga teisei ar gerai moralei, nes lobizmas šiuo atveju siejamas su palaikymu ir pritarimu valstybės tarnautojo veiklai.[249] Informacijoje, kurioje teigiama, kad ligoninės direktorius buvo išmestas iš direktoriaus pareigų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Inspektorius taip pat neįžvelgė jokių gerai moralei

[243] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugpjūčio 19 d. sprendimas Nr. SPR-71," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, http://www.lrs.lt/apps3/1/3644_SPR_71.pdf
[244] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugpjūčio 19 d. sprendimas Nr. SPR-70," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, http://www.lrs.lt/apps3/1/3643_SPR_70.pdf
[245] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. SPR-93," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, http://www.lrs.lt/apps3/1/3642_SPR_93par.pdf
[246] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugpjūčio 19 d. sprendimas Nr. SPR-70," op. cit.
[247] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. SPR-149," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.462870
[248] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugpjūčio 19 d. sprendimas Nr. SPR-71," op. cit.
[249] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. SPR-93," op. cit.

priešingų veiksmų, kurie būtų priskirti pareiškėjui.[250] Informacija apie tai, kad miesto meras sunkmečiu su delegacija išvyko į Maskvą, kai tuo metu kiti darbuotojai negauna atlyginimų, nėra žeminančio pobūdžio, nes joje nėra teigiama apie nesąžiningą, negarbingą ar neteisingą veiklą.[251] Visuomenė asmenį, kuris trukdo kitam asmeniui kalbėti gali laikyti nemandagiu, neetiško, netinkamo elgesio, todėl žinia, kad meras savo aktyviais veiksmais trukdo opozicijos atstovui kalbėti yra neigiamo pobūdžio.[252] Taigi, Inspektorius apie informacijos žeminantį pobūdį iš esmės sprendžia pagal visiems žmonėms bendrą suvokimą apie tai, kas yra nepriimtina, smerktina, netoleruotina. Laikomasi nuostatos - kas neprieštarauja daugumos žmonių suvokiamai gerai moralei, tas negali žeminti pareiškėjo. Jei dauguma žmonių neįsižeistų dėl paskleistos informacijos, laikoma, kad tai nežeidžia ir pareiškėjo. Atsižvelgiama į raiškos būdą, turinį, tačiau, akivaizdu, kad ir akivaizdžiai neįžeidžiamais žodžiais išreikšti teiginiai konkrečiam žmogui gali turėti žeminančią prasmę. Inspektorius iš esmės neanalizuoja asmens susikurto socialinio vertingumo ir poveikio, kurį jam gali padaryti paskleista informacija. Pvz., neatsižvelgiama, ar Seimo narys, kuris publikacijoje vadinamas lobistu ir galimai piniginės paramos davėju, yra nepriekaištingos reputacijos (jei taip, tokio asmens "apkaltinimas" lobistu ir galimu atlygio davimu gali skaudžiai pakenkti asmens savivertei), kiek kadencijų asmuo dirba šiame poste (ilga tarnystė gali rodyti visuomenės pasitikėjimą ir pakenkti jo reputacijai), neužsimenama apie pasekmes karjerai, kurias gali sukelti paskleista informacija;[253] nesiaiškinama, ar meras, kuris straipsnyje melagingai minimas kaip sunkmečio metu vykęs į renginius Maskvoje, yra anksčiau kėlęs abejonių dėl nepagrįstų kelionių ar išlaidavimo, padaręs panašaus pobūdžio tarnybinių nusižengimų[254] ir pan. Tokių ir panašių aplinkybių nenustatinėjimas, kaip ir privačių asmenų skundų atveju, iš esmės sąlygojamas pačių viešųjų asmenų neveiklumu (patys negrindžia savo reikalavimų savo susikurtu socialiniu vertingumu ir jo nedetalizuoja) bei ribota Inspektoriaus kompetencija nagrinėjant skundus. Net jei kone vieninteliu atveju pareiškėjo - LAT teisėjo - pareiškimas Inspektoriui ir buvo grįstas asmens ir jo orumo išskirtinumu (pareiškėjas pabrėžė, kad svarbi ne paskleistų žodžių etimologinė kilmė ar žodyninė reikšmė, bet kokia reikšmė jiems suteikiama tam tikroje socialinėje ir kultūrinėje aplinkoje, kadangi "vieni ir tie patys žodžiai, nelygu, kur ir kam jie pasakyti, vienu atveju yra neutralūs garbės ir orumo požiūriu, kitu – asmenį žeminantys teiginiai;" nurodė ne tik savo pareigų pavadinimą, bet išvardijo ir savo profesines

[250] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugsėjo 26 d. sprendimas Nr. SPR-88," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, http://www.lrs.lt/apps3/1/3563_SPR_88.pdf
[251] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. gruodžio 5 d. sprendimas Nr. SPR-143," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.461799
[252] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugpjūčio 19 d. sprendimas Nr. SPR-70," supra note 244.
[253] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. SPR-93," supra note 245.
[254] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. gruodžio 5 d. sprendimas Nr. SPR-143," op. cit.

funkcijas, jų reikšmę), Inspektorius, jį nagrinėdamas, apie tai net neužsiminė.[255] Taigi, viešų asmenų socialinis vertingumas Inspektoriaus sprendimuose paviršutiniškai paliečiamas tik vienu aspektu – šio statuso konstatavimu, reiškiančiu siauras orumo gynimo ribas. Ir nors visais šioje pastraipoje paminėtais Inspektoriaus sprendimais viešų asmenų skundai buvo pripažinti nepagrįstais (išskyrus LAT teisėjo pareiškimo atveju, kai jis buvo iš dalies pagrįstas), žeminančio informacijos pobūdžio asmeniui nenustatymas nėra vienintelis kriterijus lėmęs tokį sprendimą. Svarbus informacijos viešinimo tikslas.

Vertinant informacijos paskelbimo tikslą, absoliučioje daugumoje atvejų taikoma viešo intereso prezumpcija – informacija yra visuomeninės svarbos, todėl ja siekiama informuoti visuomenę, o ne žeminti asmens orumą. Pvz. informacija apie tai, kad seniūnas šventės metu "prisivaišino ir užmigo už stalo" laikyta aktualia visuomenei.[256] Šiuo atveju galima dvejoti viešo intereso svarba ir svarstyti, žinoti tai visuomenei aktualu ar labiau smalsu, tačiau toks Inspektoriaus požiūris rodo, jog bet kokia informacija apie viešą asmenį gali būti laikoma viešo intereso objektu. Tiesa, šie duomenys atitiko tikrovę, taigi negalėjo pažeminti seniūno orumo.

Apibendrinant, ikiteisminės orumo apgynimo priemonės (kreipiantis į visuomenės informavimo priemonę, Inspektorių) yra patrauklios dėl nesudėtingos, minimalių piniginių sąnaudų reikalaujančios kreipimosi tvarkos, minimalaus paties nukentėjusio asmens dalyvavimo ginče, faktiškai teikiamos nemokamos teisinės pagalbos, operatyvumo. Pagrindinis minusas - nesprendžiamas žalos atlyginimo klausimas. Trūkumais taip pat laikytini paneigimo paskelbimo įgyvendinimas tam tikromis situacijomis, įstatymu neapibrėžti Inspektoriaus sprendimų rezoliucijos skelbimo, poveikio priemonių taikymo terminai, ribotos skundų ištyrimo galimybės. Tačiau galimybė pasiekti informacijos paneigimo, kaip pamatinio pažeisto asmens orumo apgynimo aspekto, įgalina šias neteismines priemones laikyti gebančiomis pakankami apginti pažeistą asmens orumą. Privatūs asmenys, besikreipdami į Inspektorių dėl savo orumo pažeidimo, absoliučioje daugumoje atvejų sulaukia jiems palankaus sprendimo. Viešieji asmenys, atvirkščiai, retai pasiekia savo orumo apgynimo, motyvuojant viešo asmens statusu ir visuomenės teise žinoti apie jį. Žeminantis informacijos pobūdis, tiek privačių, tiek viešų asmenų atveju, nustatomas pagal bendrąjį vardiklį – vertinant, ar tokia informacija nepriimtina visuomenei, prieštarauja teisei, gerai moralei. Asmenų socialinis vertingumas ir individualus informacijos poveikis neanalizuojamas (išskyrus viešų asmenų atveju, kuomet jų socialinis vertingumas paviršutiniškai paliečiamas, konstatuojant jų turimą statusą), visų pirma, dėl to, kad patys besikreipiantys asmenys negrindžia savo reikalavimų savo susikurtu socialiniu vertingumu, o Inspektoriaus galios jį

[255] Žurnalistų etikos inspektoriaus 2012 m. birželio 11 d. sprendimas Nr. SPR-54," Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.426864
[256] "Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. SPR-149," supra note 247.

išanalizuoti ribotos. Šiuo aspektu Inspektoriaus tarnyba negali būti laikoma pakankamai veiksminga asmens orumo pažeidimo atvejus nagrinėjanti institucija.

3.1.3. Civilinio teisminio asmens teisės į orumą gynimo veiksmingumas

Teisės specialistų teigimu,[257] veiksmingiausiai žiniasklaidoje pažeista teisė į orumą ginama civiline teismine tvarka. Veiksmingumas šiuo atveju sietinas su galimybe teikti teismui pažeidimo situaciją atitinkančius ieškininius reikalavimus ir privalomu teismo sprendimų vykdymu. Atsižvelgiant į orumo pažeidimo pobūdį, pasekmes bei asmeninį situacijos vertinimą, vadovaujantis Civilinio kodekso 1.138 str. bei teismų praktika, gali būti pateikiami įvairaus pobūdžio ieškiniai pažeistam orumui apginti: dėl veiksmų, kuriais pažeidžiama asmens teisė į orumą, nutraukimo; dėl veiksmų, keliančių realią grėsmę pažeisti asmens orumą, kuriuos ruošiamasi atlikti ateityje, uždraudimo; dėl duomenų, neatitinkančių tikrovės ir žeminančių asmens orumą, paneigimo; dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo; dėl teisės į orumą pažeidimo pripažinimo. Nepaisant Lietuvos teismų bei EŽTT pozicijos, jog tiek žinių paneigimas, tiek teisės pažeidimo pripažinimas tam tikrais atvejais gali būti pakankama satisfakcija ieškovui, praktikoje šie teisių gynimo būdai dažnai derinami su reikalavimu atlyginti neturtinę žalą, ypač privačių asmenų orumo gynimo atveju. Būtent teismo galia įpareigoti pažeidėją atlyginti patirtą žalą (paprastai, neturtinę) gali būti laikomas vienu pagrindiniu veiksniu, lemiančių teisminio asmens orumo gynimo pasirinkimą.

Visgi, vertinant pastaruosius metus, civilinių bylų dėl asmens orumo pažeidimo nėra gausu. Lietuvos teismų informacinė sistemą *LITEKO* pateikia septyniolika 2007 – 2015 m. LAT išnagrinėtų civilinių bylų dėl fizinio asmens garbės ir orumo pažeidimo, padaryto paskleidus informaciją.[258] Tokio pobūdžio civilinių bylų gausa nepasižymi ir pirmosios instancijos teismai – štai Mažeikių rajono apylinkės teisme 2007 – 2014 m. buvo pateikti septyni tokio pobūdžio ieškiniai, Akmenės rajono apylinkės teisme – 4, Skuodo rajono apylinkės teismo duomenimis tokio pobūdžio civilinių bylų tiriamu laikotarpiu visai nebuvo (2 lentelė).

[257] Liudvika Meškauskaitė, "Žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių gynimo būdai," *Jurisprudencija* 64, 56 (2005):115.

[258] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išnagrinėtos civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo," LITEKO, žiūrėta 2016 m. vasario 2 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/paieska.aspx?detali=2&bnr=&byloseilesnr=&procesinisnr=&eilnr=False&tid=23&br=2&dr=&nuo=2007.01.01%2000:00:00&iki=2015.12.31%2000:00:00&teis=&tk=&bb=&rakt=&txt=garb%C4%97s%20ir%20orumo%20pa%C5%BEeidimas&kat=&term=

2 lentelė. Civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo pirmosios instancijos teismuose 2007 – 2014 m.[259]

		Mažeikių rajono apylinkės teismas			Akmenės rajono apylinkės teismas			Skuodo rajono apylinkės teismas
Iš viso išnagrinėta bylų		**7**			**4**			**-**
Metai		2007	2008	2010	2007	2008	2010	
Tenkinta ieškinių		1						
Byla nutraukta	**Šalims susitaikius**		1	1				
	Atsisakius ieškinio			1	1			
Pareiškimas paliktas nenagrinėtu (nepašalinus teismo nustatytų trūkumų; nesilaikius išankstinio bylos sprendimo ne teisme tvarkos)			2	1	1	1		
Byla perduota nagrinėti kitam teismui							1	

Kaip matyti 2 lentelėje, tik vienoje Mažeikių rajono apylinkės teismo nagrinėtoje byloje ieškinys buvo tenkintas (beje toks sprendimas buvo patvirtintas ir apeliacinėje, ir kasacinėje instancijoje). Dominuoja nutrauktos ir nepradėtos nagrinėti bylos. Nutrauktos bylos (ypač dėl taikaus šalių susitarimo) yra teigiamas ir kone geriausias teisminio proceso rezultatas. Pareiškimų palikimas nenagrinėtais dėl reikalavimų nesilaikymo gali liudyti apie ieškovų nepasirengimą ginčui, teisinių žinių stoką, abejojimą dėl pažeidimo orumui padarymo ar kt., taip pat tikimybę, kad tų asmenų galimai pažeistas orumas taip ir liko neapgintas. Taigi, kreipiantis į teismą su pagrįstu ir reikalavimus atitinkančiu ieškiniu arba šalims nestokojant taikaus nusiteikimo, pažeistas asmens orumas gali būti sėkmingai apgintas jau pirmosios instancijos teisme. Akivaizdu, kad pateikta pirmosios instancijos teismų praktikos apžvalga nepakankama asmens orumo gynimo veiksmingumui įvertinti.

Asmens orumo gynimo veiksmingumą siejant ne tik su teismo proceso galutiniu rezultatu, bet ir su tuo, kuo grindžiant jis pasiektas, konkrečiai - išsiaiškinimu, ar asmens socialinis vertingumas, kaip esminis kiekvieno asmens orumo matas, buvo vertinamas ginant to asmens orumą, būtina išsami teismo sprendimų analizė. Kaip ir Inspektoriaus sprendimų analizės atveju, teismo sprendimų analizei susisteminti tikslinga taikyti asmenų skirstymo į privačius ir viešus kriterijų.

[259] Mažeikių rajono apylinkės teismas, "Civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo 2007 – 2013 m.," (nepublikuota informacija, gauta 2014 m. sausio 28 d.).
Mažeikių rajono apylinkės teismas, "Civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo 2014 m.," (nepublikuota informacija, 2017 m. vasario 10 d.).
Akmenės rajono apylinkės teismas, "Civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo 2007 – 2014 m.," (nepublikuota informacija, 2015 m. liepos 31 d.).
Skuodo rajono apylinkės teismas, "Civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo 2007 – 2014 m.," (nepublikuota informacija, 2015 m. rugpjūčio 7 d.).

Privatūs asmenys. Teismai, vertindami juridinį faktą - ar paskleista informacija yra žeminančio pobūdžio, absoliučioje daugumoje atvejų atsižvelgia į jos suvokimą visuomenės požiūriu, į tai, ar ši informacija prieštarauja visuomenėje esančioms kultūros, papročių, moralės, teisės normoms. Toks informacijos vertinimo testas laikytinas pakankamu tais atvejais, kuomet informacija yra akivaizdžiai neigiama, pvz., asmeniui priskiriamos nusikalstamos veikos. LAT teigimu, paskleidus duomenis, jog asmuo padarė nusikaltimą, nesant apkaltinamojo nuosprendžio, yra akivaizdžiai žeminantys ir duomenų įžeidžiamumo, garbės ir orumo žeminančio pobūdžio nereikia įrodinėti.[260] Todėl, pvz., paskleistų žinių apie įvykdytą vagystę žeminančio pobūdžio nustatymas apsiribojo konstatavimu, kad ji yra vienareikšmiškai žeminanti.[261]

Visgi, informacijos vertinimo pagal daugumos suvokimą testas teismų taikomas ne tik sprendžiant ginčus dėl informacijos apie nusikalstamos veikos padarymą. Pvz., žinios, kurios ieškovę – bažnyčios tarnautoją, vaizduoja kaip netvarkingą, gadinančią bažnyčios inventorių, įvardintos kaip žeminančios, nes tokia informacija visuomenėje vertinama neigiamai.[262] Informacija apie ieškovės įsiskolinimą už elektros energiją, mokesčių nemokėjimą, pasak pirmosios instancijos teismo, kiekvienam protingam ir moraliam žmogui sukelia mintis, kad ieškovė nesąžininga, nerūpestinga, nepatikima.[263] Informacijos, kurioje apeliuojama į laikraščio redaktorės, įmonės vadovės, nemokšiškumą, išsilavinimo, profesionalumo, bendrų įgūdžių stoką ("beraščiai vadovauja laikraščiui", "poniutė", "svariai prisidėjusi prie įmonės bankroto", "mėgstanti išgerti", kt.) pateikimo būdas prieštarauja geros moralės ir kultūros papročiams), todėl yra žeminanti.[264] Ir, atvirkščiai, nuomonė, apibūdinanti laikraščio redakcijos darbuotoją kaip nesąžiningą, įmonę prie bankroto privedusį dalyvį nėra akivaizdžiai žeidžianti ir neetiška.[265] Kitoje byloje kaimynų teiginiai apie nederamą ieškovų elgesį su kaimynais ("apipila vandeniu," "apmėto kiaušiniais," "automobilį fekalijomis ištelpliojo") buvo pripažinti žeminančiais ir sukėlę neturtinę žalą, nes toks elgesys apibūdina šeimą kaip amoralią, nepaisančią visuomenėje priimtų elgesio standartų.[266] Neginčytina, kad visais šiais atvejais informacija yra neigiamo pobūdžio, tačiau nėra vienareikšmiškai akivaizdu, kad ji yra žeminanti konkretaus asmens atžvilgiu. Tokiais atvejais

[260] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-479/2012, TAR, "https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/5044799077bc11e5b7eba10a9b5a9c5f
[261] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2012," supra note 207.
[262] "Vilniaus apygardos teismo 2011 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-25-516/2011," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/77024972989214/2A-25-516/2011?word=2A_25-516/2011
[263] "Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1760-467/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/185045084328947/2A-1760-467/2015?word=2A-1760467/2015
[264] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-49/2013," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/743c3db02c1111e69c3d99cd9039168e
[265] Ibid.
[266] Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2436-603/2014," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/183592176307067/2A-2436-603/2014

atsižvelgimas į asmens susikurto socialinio vertingumo ypatybes sąlygotų tikslesnį šio juridinio fakto nustatymą. Pvz., žinia apie asmens netvarkingumą vienaip galėtų paveikti darbštų, visuomeninėse talkose dalyvaujantį, bendruomenėje gerai žinomą ir gerą reputaciją turintį, garbingos profesijos asmenį, taip pat tokį, kurio darbinė veikla susijusi su švaros palaikymu arba kuris siekia dirbti panašų darbą, tačiau kitaip tokia žinia vertintina, jei išsakyta atžvigiu žmogaus, kuris anksčiau yra ne kartą gavęs ar girdėjęs pagrįstų įspėjimų ar pastabų dėl netinkamo švaros palaikymo darbe ar viešoje vietoje, tačiau tokios ar panašios aplinkybės byloje nebuvo nagrinėtos, nors minėtos žinios ir buvo pripažintos žeminančiomis.[267] Nuomonė, apibūdinanti asmenį kaip nesąžiningą, prisidėjusį prie įmonės bankroto galėjo itin įžeisti puikiai darbe vertinamą asmenį, priiminėjantį svarbius finansinius sprendimus, pakenkti geram asmens vardui, jei, pvz., jis dalyvauja kitų įmonių valdyme, tačiau tokie aspektai byloje nebuvo liečiami.[268] Daugumoje atvejų (įskaitant ir paminėtus) informacijos vertinimas pagal "bendrąjį vardiklį" yra vienintelis jos žeminančio pobūdžio nustatymo rodiklis. To priežastimi laikytina ieškovų pozicija – jie, gindami savo orumą, absoliučioje daugumoje atvejų nedetalizuoja, kodėl paskleista informacija sumenkino jo kaip asmens vertingumą, kokie požymiai, veiksniai, aplinkybės rodo jo asmeninį vertingumą, kurį turint pagrįstai tikimasi pagarbos ir vertinimo iš aplinkinių. Kita vertus, teismai šiuo aspektu nėra aktyvūs ir nesistengia išgauti asmens susikurtą orumą pagrindžiančių duomenų. Tačiau pabrėžtina, kad net ir neanalizuojant asmens socialinio vertingumo, tačiau nustačius paskleistų ir tikrovės neatitinkančių žinių neigiamą prasmę bendru visuomenės požiūriu, paprastai jos pripažįstamos žeminančiomis ir tam tikra apimtimi tenkinami ieškovų reikalavimai.

Visgi, teismų jurisprudencijoje yra pavienių atvejų, kai informacijos vertinimo pagal bendrą visuomenės suvokimą testą papildo asmens socialinio vertingumo veiksnys. Pastebėta, kad į jį atsižvelgiama tais atvejais, kai pats ieškovas juo grindžia savo reikalavimus. Pvz., ieškovas, gindamas savo pažeistą garbę ir orumą (dėl paskleistų žinių, liudijančių apie draugystę su nusikaltėliu, kuris, ieškovui pasiskundus, kerštavo ieškovo karjerai trukdžiusiam profesoriui), nurodė, kad yra aukščiausios kategorijos gydytojas, Neurochirurgijos klinikos vadovas, Europos Komisijos Briuselyje ekspertas, universiteto dėstytojas, profesorius, habilituotas mokslų daktaras, šeimos tėvas, įvairų profesinių organizacijų narys, užsitarnavęs aplinkinių pasitikėjimą, todėl tokios žinios niekina ir žemina, pakerta aplinkinkių pasitikėjimą juo, kas akivaizdžiai jaučiama.[269] Šioje byloje teismas, nusprendęs, kad žinios yra žeminančios ieškovą, atsižvelgė ne tik į tai, kad "demokratinėje visuomenėje ir teisinėje valstybėje asmens ryšiai su nusikaltamo pasaulio atstovais

[267] "Vilniaus apygardos teismo 2011 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-25-516/2011," supra note 262.
[268] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-49/2013," supra note 264.
[269] "Vilniaus apygardos teismo 2011 m. balandžio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-86-623/2011," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/88245927568300/2A-86-623/2011

neigiamai apibūdina asmenį, sumenkina jį visuomenės akyse, pakerta pasitikėjimą juo", bet ir į ieškovo profesinę, pedagoginę ir mokslinę veiklą, kuri lemia tai, kad ieškovui itin svarbus pacientų, studentų bei kolegų pasitikėjimas, taip pat į ieškovo žinomumą Lietuvos ir užsienio medikų bendruomenėje.[270] Todėl tokia informacija turi būti paneigta bei atlyginta neturtinė žala. Kitoje byloje ieškovė, gindama savo garbę ir orumą, nurodė, kad paskleistos žinios apie jos netvarkingumą, laikomą reikalavimų neatitinkantį bityną bei vadinimas ribotos psichikos žmogumi ją žemina, nes ji yra ilgą laiką dirbusi vadovaujamą darbą, yra įgijusi gydytojo profesinę kvalifikaciją, tokios žinios kenkia dėl užimamų ir ketinamų užimti pareigų.[271] Šioje byloje ieškovo socialinis vertingumas buvo analizuotas pirmosios instancijos teisme, kai teismas, pripažindamas žinių žeminantį pobūdį, ieškovės nurodytus profesinius pasiekimus, liudijančius apie jos išskirtinį orumą, papildė argumentais, jog ieškovė yra įgijusi specialių bitininkystės žinių, tobulina savo kvalifikaciją, turi gerą vardą tarp bitininkų, todėl svarbu išlaikyti reputaciją. Visgi, apygardos teismas, nors neneigė ieškovės asmenybės vertingumo, nusprendė, kad dauguma paskleistos informacijos neleidžia suabejoti ieškovų asmenybių pilnavertiškumu, asmeniniu garbingumu ir išsaugo pagarbų požiūrį į juos, todėl paneigtina tik informacija, apibūdinanti ieškovę kaip ribotos psichikos, bei atlyginama neturtinė žala.[272]

Absoliučioje daugumoje atvejų ieškovai reikalauja ne tik pripažinti garbės ir orumo pažeidimą ar paneigti informaciją, bet ir atlyginti neturtinę žalą. Ieškovai, o dažnai ir patys teismai, linkę neatriboti šių dviejų reikalavimų ir jų tenkinimo sąlygų. Ieškovai įprastai reikalavimo priteisti žalą atskirai negrindžia (jis "prišliejamas" prie pagrindinio reikalavimo - pripažinti orumo pažeidimą arba paneigti žinias) arba grindžia abstrakčiai nusakant kilusias neigiamas pasekmes (atsirado dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, sutriko sveikata, bendravimas ir pan.). O teismų sprendimuose aiškiai įžvelgiama neturtinės žalos atlyginimo pinigais prezumcija. Pripažinus, jog paskleista informacija yra žinios ir jos neatitinka tikrovės bei žemina garbę ir orumą, taikoma ir piniginė satisfakcija. Priteisiamas neturtinės žalos dydis, lyginant su reikalaujama suma, yra ženkliai mažesnis, priteisiamos sumos sąlyginai nedidelės (dažnai nesiekia 1000 Lt). Teismai, parinkdami piniginės satisfakcijos dydį, jį grindžia įvairiomis aplinkybėmis, kurios kiekvienu atveju yra skirtingos. Dažniausiai pasitaikanti aplinkybė - kilę neigiami padariniai, nors neretai jų vertinimas apsiriboja abstrakčiu konstatavimu, kad yra patirti nepatogumai. Prie aplinkybių, įtakojančių priteisiamos žalos dydį, taip pat minimos informacijos paviešinimo mastas, tikslas, atsakovo elgesys, patenkintų neturtinių reikalavimų apimtis. Socialinis vertingumas daugumoje

[270] "Vilniaus apygardos teismo 2011 m. balandžio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-86-623/2011," supra note 269.
[271] "Vilniaus apygardos teismo 2015 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-784-585/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/256271117502633/2A-784-585/2015
[272] Ibid.

atvejų nėra tas veiksnys, į kurį atsižvelgiama. Kadangi, kaip jau minėta anksčiau, šio aspekto nenurodo patys ieškovai. Anksčiau minėtoje byloje, kurioje reikalavimus ieškovas grindė savo socialiniu vertingumu, į jį buvo atsižvelgta (teismas akcentavo ieškovo profesiją, kuriai itin svarbus žmonių pasitikėjimas), priteisiant vieną didžiausių sumų tokio pobūdžio bylose Lietuvoje - 7 000 Lt.[273] Pavienių ieškovo socialinio vertingumo vertinimo apraiškų, sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio, aptinkama ir tais atvejais, kai ieškovai juo negrindžia savo reikalavimų. Įdomu tai, kad tokiais atvejais dažniau atsižvelgiama į neigiamas asmens savybes, dėl ko neturtinė žala mažinama. Pvz., priteisiamą 500 Lt neturtinės žalos sumą, teismas, be kita ko, grindė ieškovo netaikumu - ieškovas prieš teismą nebandė susitaikyti su ieškove, paskleidusia apie jį žinią apie neva įvykdytą vagystę.[274] Kitoje byloje, sprendžiant, kad 500 Lt yra tinkama satisfakcija už paskleistas melagingas žinias apie ieškovės netvarkingumą bei sugadintą bažnyčios turtą, buvo atsižvelgta į ieškovės aršų būdą (ji pati nevengia aštrių pasisakymų ir nepagarbių išsireiškimų kitų asmenų atžvilgiu) bei nenorą bendrauti su straipsnį parašiusia žurnaliste.[275]

Viešieji asmenys. Viešieji asmenys, kreipdamiesi į teismą dėl savo garbės ir orumo pažeidimo, kur kas dažniau nei privatūs asmenys, grįsdami savo reikalavimus, užsimena ir apie savo asmenybės išskirtinumą – bruožus ir savybes, kurie yra jų susikurto vertybiškumo dalis. Asmens statusas, pareigos ir visuomeninė veikla neabejotinai yra svarus asmeninis, pasididžiavimą keliantis pasiekimas, be to, ryškiausiai matomas asmens savitumo įrodymas. Todėl, nepaisant to, kad viešo asmens susikurtas socialinis vertingumas nėra tik jo įgytas statusas, būtent tuo dažniausiai apsiribojama nurodant savo vertybiškumą ir pagrindžiant įžeidimo bei jo neigiamų pasekmių egzistavimą. Pvz., ieškovė nurodo, kad yra valstybės tarnautoja, todėl informacija apie miesto puošybai skirtų gėlių panaudojimą asmeninei naudai bei duomenys apie neva darytą įtaką dėl gatvės, kurioje gyvena, remonto bei kita paskleista informacija pažeidžia jos orumą.[276] Kitoje byloje ieškovas teigia, jog paskleista informacija apie ieškovo tėvo sąsajas su KGB daro neigiamą įtaką ieškovui ir jo visuomeninei, politinei veiklai.[277] Kitame ginče atsiliepime į kasacinį skundą ieškovas – politinės partijos pirmininkas nurodo, kad paskleista informacija apie neva didelių pinigų legalizavimą bei įsigytą butą, nors pajamų deklaracijoje nenurodomos tokios didelės disponuojamų pinigų sumos, žemina jį, neigiamai įtakoja visuomeninį gyvenimą, padėtį.[278]

---

[273] "Vilniaus apygardos teismo 2011 m. balandžio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-86-623/2011," supra note 269.
[274] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2012," supra note 207.
[275] "Vilniaus apygardos teismo 2011 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-25-516/2011," supra note 262.
[276] "Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-29-123/2014," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/9524071828092/2A-29-123/2014
[277] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2011," supra note 212.
[278] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2009," supra note 216.

Kaip jau minėta, socialinį asmens vertingumą sudaro ne tik jo statusas, bet ir elgesys, asmeninės savybės, kitos individualios asmens ypatybės, todėl pagrįstai kai kurie viešieji asmenys, apibūdindami savo asmens vertybiškumą, jas nurodo. Seimo narė, siekdama apginti savo orumą, kuris, pasak jos, buvo pažeistas knygoje išspausdinus informaciją, kurioje pateikiamas jos nepalankus požiūris į Lietuvos valstybę ("dergė Lietuvą"), nurodė, kad ji yra ne tik Seimo narė jau trečią kadenciją, bet taip pat pasižymi tautiška ir pilietiška drąsa, kas lemia rinkėjų pasitikėjimą ja.[279] Buvęs savivaldybės tarybos narys, siekdamas įrodyti paskleistos informacijos apie jo bendradarbiavimą su KGB, žeminantį pobūdį, be kita ko, nurodė, kad yra kilęs iš garbingos patriotų šeimos, todėl tai buvo ypač skaudus smūgis.[280]

Teismai, nustatydami paskleistos informacijos apie viešą asmenį pobūdį, visų pirma, ją vertina pagal visuomenės požiūrį ir atitiktį joje egzistuojančioms normoms, pagal vidutinio žmogaus sąmonę. Pvz., duomenys apie ieškovo velionio tėvo bendradarbiavimą su KGB yra visiems akivaizdžiai žeminantys, kadangi "Lietuvos visuomenės savimonėje yra suprantami tik neigiama prasme, kaip bendradarbiavimas su Lietuvos valstybės okupantais, šnipinėjimas priešo naudai, Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos išdavystė, todėl jų žeminančio pobūdžio papildomai nereikia įrodinėti."[281] Kitoje byloje pakartota, kad žinios apie bendradarbiavimą su KGB yra žeminančios, nes visuomenėje suprantamos tik neigiamai.[282] Ir atvirkščiai, žinios apie įmonės turto dydį ir sąsajos su įsteigtu juridiniu asmeniu pagal teiginio konstrukciją ("D.K., UAB "Makveža" – 170 mln. litų.") neturi žeminančio atspalvio, nes moralės požiūriu, vidutinio skaitytojo (įprastai, protingo ir moralaus žmogaus) nevertintinos kaip galinčios pažeminti viešą asmenį visuomenės akyse, sumažinti asmens paties saves vertinimą, jam pakenkti.[283] Informacijos vertinimas pagal daugumos suvokimą ne visada būna neginčytinas. Pvz., teismai laikė akivaizdžiai žeminančiais duomenis, skelbiančius, kad asmuo padavė į teismą vaistinės darbuotojus dėl dingusio suolo, kadangi, teismo nuomone, kiekvieno protingo, moralaus ir sąžiningo žmogaus sąmonėje toks elgesys vertinamas kaip nemandagus, neetiškas, negarbingas.[284] Toks teismo požiūris abejotinas, kadangi savaime žinia apie savo teisių į turtą (kad ir menkavertį) gynimą nėra akivaizdžiai žeminanti. Pvz., asmeniui, vertinančiam autentiškus, senovinius, giminei priklausiusius daiktus,

[279] "Vilniaus apygardos teismo 2014 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-385-302/2014," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/29693423654744/2A-385-302/2014
[280] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260-695/2015," TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.BB16FDDF33DF
[281] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2011," supra note 212.
[282] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260-695/2015," op. cit.
[283] "Vilniaus apygardos teismo 2013 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-800-585/2013," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/240574517555752/2A-800-585/2013
[284] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2011," op. cit.

tai galėjo būti didis praradimas, o panašaus mąstymo žmonės paskleistos informacijos apie savo teisės į prarastą turtą gynimą greičiausiai nesuvoktų kaip žeminančios.

Paskleistos informacijos vertinimo pagal bendrąjį vardiklį taisykė viešųjų asmenų garbės ir orumo pažeidimo bylose nors ir išlieka pagrindinė, tačiau nėra vienintelė – teismai atsižvelgia ir įvertina ieškovo asmens savitumą pagal jo vaidmenį visuomenėje. Paprastai kiekvienu atveju jis nagrinėjamas dėl siekio apibrėžti asmens orumo gynimo ribas, kurios viešiesiems asmenims laikytinos siauresnėmis nei privatiems. Tačiau neretai statusas, pareigos, visuomeninė veikla įvertinami kaip asmens socialinio vertingumo išraiška ir byloje įvertinami ieškovo naudai, nepaisant to, kad patys ieškovai ne visada tai akcentuoja. LAT sutiko su apeliacinės instancijos teismo sprendimu, kuriame teigiama, kad žinia apie įsigytą butą, nedeklaruojant didelės pinigų sumos, yra žeminanti, nes daro neigiamą įtaką ieškovo - viešo asmens (politinės partijos pirmininko), reputacijai, karjerai, statusui visuomenėje (ieškovas apie neigiamą įtaką visuomeninei padėčiai užsiminė tik atsiliepime į kasacinį skundą).[285] Kitoje byloje visų instancijų teismai vieningai nurodė, kad žinios apie ieškovo tėvo sąsajas su KGB bei vaistinės darbuotojų padavimą į teismą yra žeminančios ieškovo garbę ir orumą dar ir dėl to, nes gali turėti neigiamos įtakos asmens reputacijai, statusui visuomenėje, pakenkti geram vardui, viešajai nuomonei (ieškovas buvo nurodęs, kad dalyvauja visuomeninėje, politinėje veikloje, kuriai paskleistos žinios kenkia).[286] Apeliacinis teismas, nuspręsdamas kad žinios apie priklausymą KGB patikėtiniams asmenims, yra žeminančios, be kita ko, atsižvelgė į ieškovo užimamas pareigas, kadangi tokios žinios diskredituoja jį kaip seniūną (ieškovas, grįsdamas ieškinį užsiminė, kad buvo pažeista jo, kaip valstybės tarnautojo reputacija).[287]

Jei, pripažįstant ginčijamą informaciją žeminančia, ieškovo ieškinio negrindimas savo visuomeniniu statusu gali būti ne toks reikšmingas tuo atveju, kai paskleista melaginga žinia yra akivaizdžiai neigiama, tai ieškinio reikalavimų grindimas savo susikurtu socialiniu vertingumu bei jo teisminis įvertinimas gali būti lemiamas tada, kai informacijos žeminantis pobūdis nėra akivaizdžiai neigiamas. Pvz., teismo nuomone ieškovas nepagrindė paskleistos žinios (“D.K., UAB “Makveža” – 170 mln. litų.”) žeminančio pobūdžio, o visą laiką rėmėsi aplinkybe, kad duomenys neatitinka tikrovės, tačiau toks faktas, jei ir būtų nustatytas, savaime nereiškia garbės ir orumo sumenkinimo, todėl ieškovo reikalavimai buvo atmesti.[288] Byloje, kurioje kilo ginčas dėl

[285] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2009,” supra note 216.
[286] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2011,” supra note 212.
[287] “Panevėžio apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-360-252/2009,” Eteismai, http://eteismai.lt/byla/238615720508169/2A-360-252/2014?word=2A-360-252-2014
[288] “Vilniaus apygardos teismo 2013 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-800-585/2013,” supra note 283.

nuomonės, kurioje visuomeninės sporto organizacijos prezidentas vaizduojamas kaip galimai norintis perimti olimpinių loterijų veiklą tam, kad išgelbėti savo bankrutuojančias įmones, bei trukdantis olimpinių žaidynių planams, teismas pažymėjo, kad tais atvejais, kai pagal nuomonės pasireiškimo kontekstą, formuluotes negalima daryti vienareikšmės išvados apie jos įžeidžiantį pobūdį, ieškovas turi nurodyti neigiamus padarinius, kuriuos jam sukėlė ginčytina nuomonė.[289]

Sprendžiant, ar informacija pažeidė viešo asmens orumą, svarbus informacijos paskleidimo tikslas. Teismai paprastai jį nustatinėja atsižvelgdami į visos informacijos kontekstą, teiginių formuluotes. Skelbiantysis informaciją asmuo turi veikti sąžiningai – siekti ne įžeisti, bet informuoti visuomenę apie viešąjį asmenį ir jo veiklą tokiais klausimais, kuriais visuomenė turi pagrįstą ir teisėtą interesą žinoti. Teismų praktikos analizė parodė, kad prezumpcija bet kokią informaciją apie viešą asmenį laikyti viešu interesu neegzistuoja. Teismai leidžiamą skelbti informaciją apie viešą asmenį tapatina su viešo asmens veikla. Pvz., laidos reportažas apie ieškovės - valstybės tarnautojos ir kitų namiškių nesutarimus dėl tėvo palikimo, pasak teismo, buvo susijęs su tarpusavio privačiu ginču, o ne viešojo asmens veikla.[290] Paskleidus tikrovės neatitinkančias žinias apie viešo asmens sąsajas su KGB veikla buvo siekiama ne išsiaiškinti asmens pašalinimo iš partijos priežastis, bet sudaryti įspūdį, kad ieškovas bendradarbiavo su KGB ir taip įžeisti asmenį.[291] Paskelbta informacija apie Lietuvos estrados atlikėjo neva slepiamą seksualinę orientaciją, specifinę operaciją ir abejonės dėl jo vaiko tėvystės, pasak teismo, nėra visuomeninės reikšmės klausimas, priešingai, tikslas – "paskalų skleidimas, siekiant patenkinti atitinkamos televizijos auditorijos smalsumą."[292] Ir atvirkščiai, visuomeninės reikšmės teismas laikė paskleistą informaciją apie savivaldybės įmonės likvidavimo procedūrą, kurioje, be kita ko, teigiama apie likvidatoriui mokamą atlyginimą ir automobilio eksploatavimo išlaidas, jo galimybę patikrinti įmonės sąskaitą ("pats pinigų iš sąskaitos pasiima"), kadangi tikslas – informuoti visuomenę apie savivaldybei priklausančios įmonės veiklą, nemokumą, likvidavimo procedūrą, kurios likvidatoriumi paskirtas ieškovas, beje informacija atitiko tikrovę. [293] Teismo nuomone, visuomenė turėjo teisę žinoti kandidato į Lietuvos Respublikos prezidentus kriminalinę praeitį,

[289] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1-219/2015," supra note 200.
[290] "Vilniaus apygardos teismo 2014 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-771-661/2014," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/248645480842728/2A-771-661/2014
[291] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260-695/2015," supra note 280.
[292] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-481/2012," supra note 203.
[293] "Vilniaus apygardos teismo 2014 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-984-619/2014," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/11047497143066/2A-984-619/2014

nors paskleista informacija apie jo teistumą ir ne visai tiksli.[294] Informacijos paskleidimo tikslas neretai minimas tarp aplinkybių, į kurias atsižvelgiama sprendžiant dėl neturtinės žalos priteisimo.

Kalbant apie neturtinę žalą, pažymėtina, kad viešieji asmenys kur kas rečiau nei privatūs, gindami savo orumą, jos reikalauja, dažniau siekdami paskleistos informacijos paneigimo arba, rečiau - pažeidimo pripažinimo. Teismai neteisingų žinių paneigimą savo jurisprudencijoje taip pat laiko svarbiausiu viešo asmens garbės ir orumo apgynimo būdu ir akcentuoja, kad piniginė satisfakcija negali turėti dominuojančio vaidmens.[295] Vistik iš pastarųjų kelerių metų teismų praktikos matyti, kad tais atvejais, kai vieši asmenys reikalauja neturtinės žalos atlyginimo (nors paprastai kilusios žalos arba apskritai negrindžia, arba grindžia abstrakčiais neigiamais padariniais), o teismas nustato, kad buvo paskleista tikrovės neatitinkanti ir žeminanti žinia (ne nuomonė), dažnai tam tikra prašomos neturtinės žalos dalis yra priteisiama. Spręsdami dėl piniginės satisfakcijos dydžio, teismai dažniausiai atsižvelgia į paskleistos žinios pobūdį ir ginčo teiginių formuluotę, paskleidimo būdą, mąstą, tiklsą, padarinius (jie dažniausiai apibūdinami abstrakčiai: nepatogumai, dvasiniai išgyvenimai, savijautos, reputacijos pablogėjimas), atsakovo elgesį. Ieškovo socialinis vertingumas, kaip ir konkrečios pasekmės, pakenkusios asmens vertinimui, jo visuomeninei veiklai, statusui, reputacijai arba neakcentuojamos, arba paminimi abstrakčiai. Pvz., teismas, pripažinęs žeminančiomis žinias apie garsaus Lietuvos estrados dainininko subtilius sveikatos sutrikimus bei neva slepiamą seksualinę orientaciją, keliančias klausimą, kas yra tikrasis jo draugės vaiko tėvas, ir nuspręsdamas priteisti 10 000 Lt (buvo prašoma 80 000 Lt ieškovui ir 15 000 Lt nepilnamečiui sūnui) neturtinę žalą, atsižvelgė į žinių pobūdį (intymios privataus gyvenimo aplinkybės), paskelbimo vietą ir būdą (pramoginė laida, žiniasklaida), į sukeltus padarinius, kurių nedetalizavo (pats ieškovas nurodė, kad tai sukėlė jam dvasinius išgyvenimus, pažeminimą, reputacijos pablogėjimą, bendravimo galimybių sumažėjimą, asmeninio gyvenimo problemas).[296] Kitoje byloje, kurioje žeminančiomis pripažintos žinios apie ieškovo dalyvavimą KGB veikloje, teismas moralinei nuoskaudai atlyginti priteisė ieškovui 1 000 Eur neturtinę žalą (buvo prašoma 4633,92 Eur), atsižvelgdamas į žinių pobūdį ir teiginių formuluotę (žinios dėl KGB vis dar istoriškai aktualios, visuomenėje vertinamos neigiamai, tačiau teiginiai nedetalizuoti), paskleidimo mastą (mastas nedidelis, nes skelbta rajono laikraštyje), ieškovo reakciją (patyrė išgyvenimų), atsakovo elgesį (nesąžiningas, kadangi skelbė nepatikrintas žinias), ieškovo statusą visuomenėje (pasitraukęs iš aktyvios visuomeninės veiklos).[297] Kitoje

[294] "Vilniaus apygardos teismo 2011 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-907-467/2011," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/12088067878364/2A-907-467/2011
[295] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-97/2011," supra note 209.
[296] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-481/2012," supra note 203.
[297] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260-695/2015," supra note 280.

byloje LAT paliko galioti apeliacinės instancijos teismo sprendimą, kuriuo dėl žeminančių žinių (neva ieškovai reikalavę iš atsakovo grąžinti partijai tam tikrą pinigų sumą) paskelbimo priteista po 1 000 Lt neturtinės žalos (buvo prašoma po 25 000 Lt), atsižvelgiant į ieškovų statusą ir su tuo susijusią galimybę viešai pasisakyti ir patiems paneigti žinias, žinių pobūdį, paskelbimo vietą (tarybos posėdis), žinių paplatinimą žiniasklaidoje, pasekmes (kurios, pasak teismo, nėra didesnės, nei galima tikėtis), tikslą (sumenkinti reputaciją, viešai pasmerkti).[298] Kitu atveju, teismas, spręsdamas dėl piniginės satisfakcijos dydžio dėl žeminančių žinių apie ieškovės ginčą su artimaisiais dėl tėvo palikimo pasklebimo, atsižvelgė į paskelbimo tikslą (paskalų skelbimas, o ne visuomeninės reikšmės klausimų viešinimas) ir atsakovo elgesį (nereagavo į prašymą paneigti žinias, toliau jas platino).[299]

Pavieniais atvejais neturtinės žalos atlyginimo dydį lemia ne abstraktūs neigiami padariniai, bet konkrečios pasekmės ir aplinkybės, susijusios išskirtinai su ieškovo asmens ir veiklos vertinimu bei statusu. Pvz., pripažinus žeminančiomis tikrovės neatitinkančias žinias apie ieškovų - Lietuvos futbolo teisėjų asociacijos darbuotojų neva neteisėtai naudojamas asociacijos lėšas, jų prašymas priteisti neturtinę žalą (kiekvienam po 15 000 Lt) buvo iš dalies patenkintas, priteisiant po 3 000 Lt, atsižvelgiant ne tik į žinių pobūdį (priskirta nusikalstama veika), paskleidimo būdą (specifiniame interneto tinklapyje apie futbolą), neigiamus išgyvenimus, bet ir į tai, kad žinios, pasirodžiusios prieš naujus rinkimus Lietuvos futbolo teisėjų asociacijoje, turėjo įtakos ieškovų neigiamam profesiniam veiklos įvertinimui ir jų asmeniniam apsisprendimui kandidatuoti naujuose rinkimuose.[300]

Apibendrinant, pasakytina, kad teismai, siekdami nustatyti ar paskleista informacija yra žeminančio pobūdžio, tiek privačių, tiek viešų asmenų orumo gynimo bylose, pirmiausia ją vertina pagal visuomenės normas ir stereotipus. Privačių asmenų orumo gynimo atvejais tai dažniausiai ir lieka vienintelis informacijos pobūdžio nustatymo matas, kadangi privatūs asmenys paprastai nelinkę savo reikalavimų grįsti savo individualiu socialiniu vertingumu (profesine veikla, elgesiu, reputacija, išsilavinimu ir pan.) Tokiais atvejais asmens orumo gynimas supanašėja su žmogaus orumo gynimu, taigi negali būti laikomas veiksmingu, kadangi nedetalizuojama, kodėl būtent ieškovui paskleista informacija yra įžeidi ar ne. Juolab, kad ir kilusios neigiamos pasekmės dažnai nurodomos abstrakčiai, nesiejant jų su asmenybės išskirtinumu. Tačiau tais atvejais, kai ieškovai grindžia ieškinius savo asmens išskirtinumu, teismas į tai atsižvelgia ne tik vertindamas paskleistos informacijos pobūdį, bet ir jos poveikį, t. y. spręsdamas dėl neturtinės žalos dydžio. Taigi, asmens

[298] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-97/2011," supra note 209.
[299] "Vilniaus apygardos teismo 2014 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-771-661/2014," supra note 290.
[300] "Vilniaus apygardos teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-297-553/2014," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/242057236856784/2A-297-553/2014

orumo gynimas tampa tikslesniu, todėl ir veiksmingu, nes įgauna individualų pobūdį – akcentuojama ieškovo, ne tik kaip žmogaus, bet ir kaip konkretaus asmens, vertė. Viešieji asmenys, kur kas dažniau nei privatūs, savo reikalavimus dėl pažeisto orumo grindžia savo susikurtu socialiniu vertingumu (tiksliau, vienu iš jo aspektų) - užimama padėtimi visuomenėje ir su tuo susijusiomis aplinkybėmis. Teismai į tai atsižvelgia dvejopai. Iš vienos pusės, kone kiekvienoje byloje viešo asmens statusas minimas kaip aplinkybė, nubrėžianti siauresnes orumo ir asmens įsižeidimo ribas, iš kitos pusės, neretai ieškovo vaidmuo visuomenėje įvertinamas ir kaip asmens socialinio vertingumo išraiška, tuo, kaip vienu iš motyvų pagrindžiant teismo sprendimą pripažinti paskleistas žinias kaip žeminančias orumą. Tai, kad paskleistos žinios apie viešą asmenį teismų vertinamos ne tik pagal visuomenės normas, bet ir pagal jų poveikį konkrečiam viešam asmeniui, gali būti veiksmingo orumo gynimo požymis. Visgi, sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio asmens užimamas statusas, visuomeninė veikla, kaip tam tikri asmens socialinio vertingumo aspektai, minimi ne visada. Iš esmės, pagrindinė kliūtis, trukdanti veiksmingai išspręsti asmens (tiek viešo, tiek privataus) orumo pažeidimo civilinę bylą – ieškovų pasyvumas, kadangi vieni (privatūs) dažniausiai visai nenurodo savo socialinio vertingumo, kiti (vieši asmenys) jį suvokia siaurai, nurodydami tik savo užimamas pareigas.

3.2. Asmens teisės į orumą gynimas viešosios teisės normomis

Asmens garbė ir orumas administracinėje ir baudžiamojoje teisėje taip pat traktuojamos kaip teisinės vertybės ir gėriai, kurie yra saugomi atitinkamai baudžiamuoju ir administraciniu įstatymu, o už jų pažeidimą numatyta baudžiamoji ir administracinė atsakomybė. Baužiamosios teisės požiūriu, asmens orumas gali būti pažeistas apžmeižus asmenį. Taigi, šmeižimas laikomas nusikalstama veika, o už jos įvykdymą nustatyta bausmė, galinti būti realizuota net laisvės atėmimu (Baudžiamojo kodekso 154 str.). Asmens orumo gynimas baudžiamojoje teisėje priskirtas prie privataus kaltinimo bylų, kas reiškia, kad asmuo, kurio orumas pažeistas jį apšmeižus, dėl jo gynimo turi nuspręsti pats (kreiptis į teismą dėl privataus kaltinimo bylos iškėlimo ir pats palaikyti kaltinimą arba įgalioti jį atstovauti teisėtą atstovą) (Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 407 str.).[301] Tam tikrais atvejais baudžiamasis procesas dėl orumo pažeidimo galimas ir prokuroro iniciatyva - 409 str. numatytos išimtys, kai iš privataus kaltinimo privaloma pereiti į valstybinį kaltinimą, neatsižvelgiant, ar yra nukentėjusiojo skundas ar teisėto atstovo pareiškimas: 1) jeigu nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę; 2) jeigu nusikalstama

[301] "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas," TAR, žiūrėta 2017 m. vasario 2 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/djXqOKZdcl

veika padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų.[302] Taigi, šalia civilinės teisės nustatyto mechanizmo, įtvirtinta alternatyva savo orumą ginti baudžiamosios teisės priemonėmis, o asmuo laisvas pasirinkti.

Ilgą laiką nusikalstama veika buvo laikomas ir asmens įžeidimas (Baudžiamojo kodekso155 str.), tačiau keletą metų lokaliose ir tarptautinėse teisininkų, akademinės bendruomenės diskusijose ir forumuose kvestionuojant jos pavojingumą baudžiamosios teisės prasme, nuspręsta ją dekriminalizuoti nuo 2015 m. liepos 10 d.[303] Visgi, nagrinėjant asmens orumo gynimo veiksmingumą bus paminėtos ir įžeidimo bylos. Pabrėžtina, kad įžeidimo dekriminalizavimas nereiškia, kad tokia elgsena tapo toleruotina ir negali užtraukti jokios atsakomybės. Nors teisės normose analogiškos įžeidimui veikos, kaip pagrindo atsakomybei kilti, apibūdinimo neliko, įžeistas ir dėl to neigiamų padarinių patyręs asmuo, turi teisę savo pažeistą orumą ginti civiline tvarka, reikalaudamas žalos atlyginimo. Netiesiogine prasme su įžeidimo draudimu sietinas ir Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) 481 str., numatantis atsakomybę už nedidelį viešosios tvarkos pažeidimą, kurio objektyvusis požymis *inter alia* yra įžeidžiamas kibimas prie žmonių viešoje vietoje.[304] Ir nors šios normos paskirtis užtikrinti viešąją tvarką ir žmonių rimtį ir ja saugomas objektas nėra asmens orumas, praktikoje dažniausiai įžeidžiantis elgesys yra nukreiptas būtent prieš konkrečius viešoje vietoje esančius asmenis, tuo kėsinantis į jų orumą. Pvz., byloje dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 174 str. (kuris atitinka ANK 481 str.) kaltais dėl šio pažeidimo buvo pripažinti asmenys, kurie kavinėje užgauliojo ir įžeidinėjo merginas, kurios išsireiškimus suprato kaip apibūdinančius jas laisvo elgesio merginomis.[305] Taigi, asmenys sutrikdę viešąją tvarką, o tuo pačiu ir įžeidę kitus asmenis, sulaukė atpildo.

Tiesiogiai garbės ir orumo apsauga ANK įtvirtinta 507 ir 508 str. 507 str. numatyta atsakomybė už valstybės politiko, valstybės pareigūno ar valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas vykdančio asmens, 508 str. – už statutinio valstybės tarnautojo, karo policijos ar žvalgybos pareigūno garbės ir orumo pažeminimą, pasireiškiančiais žodžiu, raštu, gestais, įžeidžiančiu, įžūliu, provokuojančiu ar kitokiu elgesiu. Šiuo atveju orumo apsauga siejama su turimu asmens statusu, todėl toks nusižengimas gali būti konstatuotas tik tada, kai minėti asmenys pažeminami dėl savo statuso, tarnybos ar einamų pareigų. Šie nusižengimai atitinka anksčiau galiojusio ATPK 187 str. 2 d., *inter alia* įtvirtinusį atsakomybę už pareigūnų garbės ir

[302] "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas," supra note 301.
[303] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 155 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas," TAR, žiūrėta 2017 m. vasario 2 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/820ae930261511e5bf92d6af3f6a2e8b
[304] „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas," supra note 84.
[305] "Vilniaus apygardos teismo 2013 m. liepos 4 d. administracinio teisės pažeidimo byla Nr. ATP-713-200/2013," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/262107390779633/ATP-713-200/2013

orumo įžeidimą.[306] Teismų praktikoje asmens įžeidimas pagal ATPK 187 str. 2 d. (taigi, ir pagal ANK 507, 508 str.) laikomas "asmens įžeidimas ne dėl jo asmeninių savybių, o dėl turimo pareigūno statuso (pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis byloje Nr. N12-634/2005) ir gali pasireikšti užgaulių žodžių vartojimu, įžeidžiamu elgesiu, kibimu ir pan. Įžeidimas reiškia, kad pažeidėjas pareigas vykdančiam pareigūnui išsako žeminančius žodžius, demonstruoja bendrą neigiamą jo asmenybės vertinimą, diskredituoja jį ir kenkia jo moraliniam prestižui aplinkinių ir jo paties akyse."[307] Verbalinė ar neverbalinė pažeidėjo elgsena yra nukreipta įžeisti, pažeminti, įskaudinti atitinkamo statuso asmenį. Tokiu nusižengimu iš esmės parodoma nepagarba ir pačiai valstybės vidaus tarnybos sistemai, valstybės tarnybai, kurios atstovai ir yra minėti vieši asmenys. Minėtose normose įtvirtinto elgesio draudimu tuo pačiu sudaromos teisinės prielaidos atitinkamų institucijų pareigūnams vykdyti savo tarnybines funkcijas. Įžeidimas valstybės tarnautojų ar viešojo administravimo funkcijas atliekančių asmenų atžvilgiu administraciniu pažeidimu (nusižengimu) tapo visai neseniai – 2016 m. balandžio 1 d., kai, įgyvendinant baudžiamosios atsakomybės, kaip kraštutinės priemonės idėją, veika buvo dekriminalizuota.[308] Atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe, siekiant įvertinti asmens teisės į orumą gynimo priemonių veiksmingumą, analizuojama, ar ginant šią teisę atsižvelgiama į asmens susikurtą socialinį vertingumą, o minėtos ANK orumą saugančios normos pačios savaime deklaruoja tokių asmenų socialinio vertingumo pripažinimą (pareigos, statusas – asmens susikurto socialinio vertingumo elementai) ir būtent dėl to įtvirtina administracinę atsakomybę, šiomis normomis įtvirtintas asmens teisės į orumą gynimas ir jo veiksmingumas darbe nebus analizuojamas. Šioje darbo dalyje nagrinėjamas baudžiamosios teisės normomis įtvirtintas asmens teisės į orumą gynimas ir jo veiksmingumas.

Nagrinėdami civilinės teisės įtvirtintą asmens orumo gynimą, buvo analizuotos asmens orumo gynimo sąlygos, kurių pagalba atskleista ir pati asmens orumo pažeidimo samprata. Asmens orumo pažeidimas baudžiamojoje teisėje įvykdomas šmeižimu, todėl tikslinga pateikti jo sampratą. Tiesa, šmeižimo požymiai iš esmės sutampa su asmens orumo gynimo sąlygomis, nustatytomis civilinėje teisėje ir nagrinėtomis skyriuje apie civilinį asmens orumo gynimą, todėl jų apžvalga siaura.

[306] "Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas," TAR, žiūrėta 2017 m. kovo 16 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FC2B71C84492/TAIS_495302
[307] "Vilniaus apygardos teismo 2013 m. liepos 4 d. administracinio teisės pažeidimo byla Nr. ATP-713-200/2013," supra note 305.
[308] "Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 155 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas," supra note 303.

3.2.1. Šmeižimo samprata

Baudžiamosios teisės plotmėje vertinant asmens poelgį turi būti nustatyta, ar jis turi atitinkamos nusikalstamos veikos, nurodytos Baudžiamajame kodekse, sudėties požymius. Nustačius, kad asmens veikoje yra šmeižimui būdingi požymiai, pažeidėjui inkriminuojamas šis nusikaltimas ir teismo nuosprendžiu skiriama atitinkama bausmė. Siekiant atskleisti šmeižimo sampratą šiame darbe nebus analizuojami visi būtini šios nusikalstamos veikos elementai (objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė), o apsiribojama objektyviaisiais požymiais, pagal kuriuos ir atribojama viena nusikalstama veika nuo kitos, taip pat bus paminėtas kaltės aspektas.

Pagal Baudžiamojo kodekso 154 str. 1 d. dispoziciją, šmeižimas reiškia paskleidimą apie kitą žmogų tikrovės neatitinkančią informaciją, galinčią paniekinti ar pažeminti tą asmenį arba pakirsti pasitikėjimą juo, 2 d. nurodyta, kad šmeižimu laikomas kito asmens apšmeižimas, neva šis padarė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, arba šmeižimas per visuomenės informavimo priemonę ar spaudinyje.[309] Taigi svarbu, ar yra tikrovės neatitinkančios ir žeminantį, niekinantį pobūdį turinčios informacijos paskleidimo faktas. Tai būtinos sąlygos asmens orumui ginti baudžiamąja tvarka. Kaip matyti, baudžiamojoje teisėje šmeižimo požymiu laikoma iš esmės ta pati informacija, už kurios paskleidimą nukentėjusį asmenį galima pripažinti ieškovu orumo pažeidimo civilinėje byloje (žr. 3.1.1. Asmens orumo gynimo sąlygos). Siekiant išvengti kartojimosi, plačiai jie nebus nagrinėjami, pasitelkiami tik necituoti teismų praktikos baudžiamosiose bylose pavyzdžiai.

Kaip ir civilinėje teisėje, neatitinkančia tikrovės laikoma klaidinga, netiklsi, išgalvota, iškreipta, melaginga informacija. LAT baudžiamųjų bylų praktikoje įtvirtinta, kad informacija laikoma žinia. “Bendrąja prasme informacija reiškia žinią, t. y. konstatavimą faktų ir duomenų apie reiškinius, įvykius, asmens veiksmus, savybes.”[310] “Galinti paniekinti ar pažeminti asmenį informacija – tai tikrovės neatitinkančios, žeminančios asmens garbę ir orumą žinios.”[311] Taigi, siekiant teisingai kvalifikuoti veiką, būtina kiekvienu atveju atriboti žinią nuo nuomonės, kadangi už paskleidimą nuomonės apie tam tikrus realius faktus ar įvykius baudžiamoji atsakomybė pagal nagrinėjamą baudžiamojo įstatymo normą nekyla. Pagrindinis atribojimo kriterijus, kaip jau buvo nagrinėta - galimybė informaciją patikrinti įrodymais. Faktus ir duomenis, sudarančius žinios turinį, galima patikrinti įrodymais, jiems taikomas tiesos kriterijus. Nuomonės atitikties tikrovei

[309] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ supra note 301.
[310] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012,” Eteismai, http://eteismai.lt/byla/260440513093740/2A-3/2012
[311] “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-408/2007,” Eteismai, http://eteismai.lt/byla/216989441975780/2K-7-408/2007

įrodyti ne tik nereikalaujama, bet tai apskritai yra neįmanoma, tai akivaizdžiai pažeistų žodžio laisvę. LAT nuomonę apibūdina kone identiškai kaip ir civilinėse bylose - tai faktų supratimas, vertinimas, požiūris į faktus ir vertybes, komentarus, pastabas, tačiau pabrėžia, kad ir nuomonė turi remtis faktais ir turi būti pateikiama sąmoningai neiškreipiant duomenų.[312] Teismai, spręsdami, ar paskleista žinia ar nuomonė, atsižvelgia į visą paskelbtos informacijos kontekstą, jos išraiškos būdą, formą, sakinių konstrukciją. Pvz., sąlyginių frazių, tokių kaip "galima daryti prielaidą" , "jeigu", "manau", "jeigu tikėtume," panaudojimas tekste ar kalboje gali būti viena iš sąlygų ginčijamą informaciją pripažinti nuomone, o ne žinia.[313] Nuomone gali būti laikomi ir neigiami atsiliepimai, jei jie išsakyti spontaniškai, konflikto metu.[314]

Kitas būtinas šmeižimo požymis – asmenį žeminantis informacijos pobūdis. Pagal Baudžiamojo kodekso 154 str., tai tokia informacija, kuri gali paniekinti ar pažeminti tą asmenį arba pakirsti pasitikėjimą juo. Žodžiai "paniekinti" ir "pažeminti" turi panašią reikšmę, todėl laikytini sinonimais (pagal dabartinės lietuvių kalbos žodyną veiksmažodis "paniekinti" reiškia nustoti vertinti, gerbti; palaikyti menku, o veiksmažodis "pažeminti" – sumenkinti, nuniekinti).[315] Pasitikėjimo pakirtimas – tai jo susilpninimas, palaužimas.[316] Šio požymio turiniui paaiškinti baudžiamosiose bylse dažnai pasitelkiamas jau minėtas LAT Senato nutarimas.[317] Atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas asmuo dėl skirtingo indėlio į savo asmenybę, yra skirtingai vertinamas pačio savęs ir kitų akyse, tokia pati paskleista informacija gali skirtingai paveikti kiekvieną individą. Todėl atsižvelgimas į asmens socialinį vertingumą būtų tinkamas aspektas nusikalstamos veikos požymių ir neturtinės žalos nustatymo procese, kuris užtikrintų asmens orumo gynimo veiksmingumą.

Visgi asmens socialinis vertingumas ne visada vienodai svarbus. Apšmeižimas asmens, neva šis padarė nusikaltimą, yra akivaizdžiai žeminantis, o apšmeižimas asmens, neva jis padarė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą yra kvalifikuotas šmeižimo požymis, už kurį numatoma griežtesnė atsakomybė. Šiais atvejais ne tik asmens socialinio vertingumo, bet apskritai žeminančio informacijos pobūdžio neprivaloma įrodinėti ir nustatinėti.[318] Tačiau ir šiuo atveju

---

[312] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012," op. cit.
[313] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012," supra note 310.
"Vilniaus apygardos teismo 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-843-628/2012," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/107749329854053/1A-843-628-2012?word=Nr.%201A-843-628/2012
[314] "Vilniaus apygardos teismo 2014 m. birželio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-525-387/2014," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/27243540890647/1A-525-387-2014?word=1A-525-387/2014
[315] "Dabartinės lietuvių kalbos žodynas," Lietuvių kalbos išteklių IS, žiūrėta 2015 birželio 6 d., http://lkiis.lki.lt/dabartinis
[316] Ibid.
[317] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas,"supra note 27.
[318] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012," op. cit.

asmens socialinis vertingumas gali turėti įtakos sprendžiant dėl neturtinės žalos atlyginimo. Ar teismai, spręsdami bylas dėl asmens garbės ir orumo pažeidimo paskleidus šmeižikišką informaciją, atsižvelgia į asmens socialinį vertingumą bus nagrinėjama kitoje dalyje, apimančioje orumo gynimo veiksmingumą.

Aplinkybė, kur buvo paskleista šmeižikiška informacija yra svarbi, visų pirma, dėl teisingo veikos kvalifikavimo. Informacijos paskleidimas per visuomenės informavimo priemonę ar spaudinį yra kvalifikuotas šmeižimo požymis. Tokia veika pavojingumo laipsniu lenkia asmens apšmeižimą kitais būdais (pvz., žodžiu, laišku ir pan.), kadangi informacijos paplitimo mastas gali būti labai platus ir praktiškai nekontroliuojamas, o tai gali sukelti dideles neigiamas pasekmes, ypač gerą reputaciją turinčiam, profesinėje, mokslo ar kitoje sityje nusipelniusiam, viešam ir žinomam asmeniui.

Jei civilinėse asmens orumo gynimo bylose informacijos skleidėjo tikslas ne visada buvo nustatomas, tai baudžiamosiose jis būtinas. Subjektyvusis šmeižimo požymis – kaltė – ypatingas tuo, kad turi pasireikšti tiesioginės tyčios forma. Tai reiškia, kad kaltininkas supranta, kad skleidžia tikrovės neatitinkančias žinias, suvokia jų žeminantį ir niekinantį pobūdį ir sąmoningai to siekia. Kitaip tariant, asmens, skleidžiančio informaciją, tikslas yra apšmeižti kitą žmogų, t. y. kaltininkas sąmoningai nukreipia savo valios pastangas tam, kad dėl jo veikimo atsirastų neigiami padariniai asmens garbei ir orumui arba kiltų tokių padarinių kilimo grėsmė. Ar asmuo veikė tiesiogine tyčia nustatoma ištyrus ir įvertinus visas bylos aplinkybes ir įrodymus. Situacijos, kai asmuo paskleidė apie kitą asmenį žeminančio pobūdžio ir tikrovės neatitinkančią informaciją, neįsitikinęs jos teisingumu, LAT baudžiamųjų bylų praktikoje traktuojamos kaip veiksmai, neturintys tiesioginės tyčios elemento. LAT nurodo, kad "tyčios turinį sudaro šio požymio suvokimas ir norėjimas paskleisti tokią informaciją, o ne neįsitikinimas, ar informacija tikra."[319] Kitoje byloje LAT patvirtino, jog neįsitikinimas informacijos teisingumu liudija buvus neatsargią kaltės formą.[320] Toks požiūris atitinka kaltės sampratą, tačiau gali atverti kelią piktnaudžiavimui. Manytina, kad informacijos paskleidimas, neįsitikinus jos tikrumu, turėtų būti laikomas neturintis tiesioginės tyčios tuo atveju, kai asmuo turėjo realias galimybes įsitikinti informacijos tikrumu, tačiau sąmoningai to nedarė.

Būtina pažymėti specifinį, šmeižimui būdingą kaltės ir nukentėjusiojo asmens socialinio

"Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-9/2012," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/139920753362360/2A-9/2012
"Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-219/2013," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/129509715921739/2K-219/2013

[319] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-9/2012," supra note 318.

[320] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-4/2011," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/82026737442764/2A-4/2011

vertingumo ryšio aspektą asmens orumo gynimo bylose. Iš tiesioginės tyčios sampratos šmeižimo atveju (asmuo suvokia, kad skleidžia tikrovės neatitinkančias, asmenį žeminančias ir niekinančias žinias, galinčias pakirsti pasitikėjimą juo, ir sąmoningai to siekia) išplaukia tai, kad į nukentėjusiojo rėmimąsi savo socialiniu vertingumu, įrodinėjant žinių žeminantį pobūdį, teismas gali atsižvelgti tik tada, jei kaltinamasis žinojo to asmens socialinį vertingumą. Pvz., asmuo, apšmeižtas korupcinio pobūdžio veika, gali įrodinėti, kad tai jį ypatingai pažemino ir pakirto pasitikėjimą juo, nes jis savo darbe daugelį metų yra atsakingu už korupcijos prevenciją, dėsto seminarus ta tema ir pan., tačiau profesiniai pasiekimai, nustatant kaltę, neturi reikšmės, jei kaltinamasis apie tai nežinojo. Tai iliustruoja ir teismų praktikos pavyzdys. Nukentėjusysis pasijuto pažemintas, kai jį apžiūrintis gydytojas išsakė nepasitenkinimą nepaklusnių pacientų atžvilgiu (pats nukentėjusysis suprato, kad buvo apšmeižtas, neva padarė nusikaltimą, nes nemoka mokesčių), todėl kreipėsi į teismą, nurodydamas, kad tai jį pažemino, be kita ko, dėl to, kad jis yra viešai žinomas žmogus, Lietuvos žmogaus teisių stebėtojų sąjungos narys.[321] Nukentėjusiojo apeliacinio skundo argumentas, kad pirmosios instancijos teismas ignoravo faktą apie jo statusą ir užimamą narystę, buvo atremtas tuo, kad faktas apie jo priklausymą minėtai organizacijai neturi jokio ryšio su byloje nagrinėjamu kaltinimu, nes galimai padarytas šmeižimas nėra susijęs su užimamomis pareigomis, be to, abejotina, ar išteisintasis galėjo žinoti apie pareigas.[322] Visgi, pareigos, statusas, kiti pasiekimai, yra asmens savivertę keliantys elementai, net jei apie juos nežino kiti asmenys, todėl vertinant neturtinę žalą šie elementai gali būti reikšmingi.

Baudžiamojoje teisėje, kaip ir civilinėje, egzistuoja išskirtinis požiūris į viešų asmenų orumo gynimą. Deklaruojama, kad viešųjų asmenų kritikos galimybės yra platesnės nei privačių, tačiau kritikos ribos negali būti peržengtos, pasiteisinant saviraiškos laisvės svarba. LAT yra konstatavęs, kad "kiekvieną kartą ginant vieną šių vertybių (saviraiškos laisvę bei asmens garbę ir orumą), neišvengiamai apribojama kita, todėl, nagrinėdamas bylą, teismas privalo priimti tokį sprendimą, kuris konkrečioje situacijoje užtikrintų šių dviejų vertybių apsaugos pusiausvyrą."[323] EŽTT jau prieš kelis dešimtmečius nurodė, kad "Politikas neišvengiamai ir sąmoningai atsiveria nuodugniai kiekvieno savo žodžio bei darbo kontrolei – tiek žurnalistų, tiek plačiosios visuomenės, ir jis turi rodyti daugiau tolerancijos, ypač kai pats padaro viešų pareiškimų, galinčių duoti pagrindą kritikai."[324] Stipresnį politiko imunitetą kritikai deklaruoja ir LAT, teigdamas, kad Seimo nario veiksmai ir sprendimai turi viešąją reikšmę, todėl viešas jų aptarimas vertintinas ne kaip

[321] "Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-166-417/2015," eteismai, http://eteismai.lt/byla/231760414609229/1A-166-417/2015
[322] Ibid.
[323] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012," supra note 310.
[324] "Case of Oberschlick v. Austria of 23 May 1991," Eur.Ct. H.R., §59, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57716

siekis apšmeižti, o kaip visuomenės informavimas, suteikiant jai galimybę dalyvauti diskusijoje reikšmingais klausimais, o faktų, susijusių su Seimo nario veiksmais vertinimas, gali būti pateiktas aštriai, tačiau neperžengiant leistinų kritikos ir politinės diskusijos ribų.[325]

Taigi, paskleidus apie asmenį tikrovės neatitinkančias žinias, kurios žeidžia ir menkina asmenį bei gali pakirsti pasitikėjimą juo, suvokiant skleidžiamos informacijos neatitiktį tikrovei bei žeidžiantį pobūdį bei to siekiant, padaroma pavojinga nusikalstama veika asmens garbei ir orumui - šmeižimas. Asmuo, manantis, kad jo garbė ir orumas tokiu būdu buvo pažeisti, turi teisę inicijuoti baudžiamąjį procesą ir įgyti privataus kaltintojo statusą. Įrodinėjami faktai didžia dalimi sutampa su civiliniame ginče privalomais nustatyti juridiniais faktais. Pagrindinis skirtumas – baudžiamojoje byloje privatus kaltintojas privalo įrodyti ir kaltininko tiesioginę tyčią – kaltinamojo suvokimą, kad vykdomas šmeižimas, ir siekį apšmeižti. Šiuo atveju svarbu tai, kad nukentėjusysis, grįsdamas savo kaltinimą savo socialiniu vertingumu, turės įrodyti ir tai, kad kaltinamasis žinojo apie jo socialinį vertingumą, suvokė, kad asmuo, susikūręs tokį socialinį vertingumą, bus pažemintas ir sąmoningai to siekė. Taigi, nukentėjęs asmuo turi įvertinti galimybes įrodyti privalomus šmeižimo elementus ir apsispręsti dėl asmens orumo gynimo būdo (civilinio ar baudžiamojo) pasirinkimo.

3.2.2. Asmens teisės į orumą gynimo baudžiamąja tvarka veiksmingumas

Nors baudžiamosios pažeistų teisių gynimo priemonės laikomos kraštutinėmis (*ultima ratio*), asmenys savo orumą ginti šiuo būdu linkę labiau nei civiline tvarka. Štai Mažeikių rajono apylinkės teisme 2007 – 2014 m. buvo pareikšti 37 pareiškimai dėl šmeižimo ar įžeidimo, kai civilinių ieškinių per tą patį laikotarpį buvo tik 7, Akmenės rajono apylinkės teisme nagrinėti 7 tokie pareiškimai ir 4 civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo, Skuodo rajono apylinkės teisme - 22 baudžiamosios bylos, o civilinių ieškinių dėl garbės ir orumo pažeidimo apskritai nebuvo (žr. 2 ir 3 lentelė).

[325] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012," supra note 310.

3 lentelė. Baudžiamosios bylos dėl šmeižimo ir įžeidimo pirmosios instancijos teismuose 2007 – 2014 m.[326]

		Mažeikių rajono apylinkės teismas								Akmenės rajono apylinkės teismas								Skuodo rajono apylinkės teismas							
Iš viso bylų		**37**								**7**								**22**							
Metai		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Išteisinamasis nuosprendis		1	1	1+ 1*	1		5		-							1*		2					2	1+ 1**	
Apkaltinamasis nuosprendis			1		1			2	-							1		2	1		1	1		1+ 1**	
Procesas nutrauktas (atsiėmus skundą; susitaikius)		2	1		4		1	1	-	1						1	1	1		1	2		1		1
Procesas nepradėtas	**nesant nusikalstamos veikos požymių**		1	2	2	2			-																
	grąžinant skundą dėl trūkumų				1		2		-	1	1												1	1	2
Byla perduota kitam teismui/prokurorui				1	2		1		-																

* - Šiaulių apygardos teismas panaikino išteisinamąjį nuosprendį ir priėmė naują – apkaltinamąjį nuosprendį.
** - Byloje priimtas nuosprendis, kuriuo vieni asmenys išteisinti, kiti pripažinti kaltais.

Iš 3 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad tik apie trečdalis (išskyrus Skuodo r. apylinkės teisme, kuriame – 59 proc.) baudžiamųjų bylų dėl šmeižimo ir įžeidimo baigėsi apkaltinamaisiais ar išteisinamaisiais teismo nuosprendžiais. Didžioji dalis tokių pareiškimų nepasiekia bylos nagrinėjimo iš esmės – baudžiamieji procesai nepradedami arba bylos nutraukiamos. Nemažas atvejų, kai asmens orumą atsisakoma pradėti ginti esant akivaizdiems nusikalstamos veikos nebuvimo požymiams, skaičius bei tendencija dažniau priimti išteisinamuosius nei apkaltinamuosius nuosprendžius (Mažeikių rajono apylinkės teisme) rodo, kad asmens orumo gynimas baudžiamąja tvarka nors ir atrodo patrauklus tuo, jog suteikia galimybę ne tik apginti savo teisę, bet ir nubausti – nuteisti pažeidėją, tokiu būdu galimai patenkinant iš pykčio kylantį kerštо pojūtį, tačiau nusikalstamos veikos įvykdymo faktą įrodyti nėra lengva. Pateiktuose apylinkės teismuose pastebėtas nemažas atsiimamų skundų skaičius taip pat liudija, kad siekis inicijuoti baudžiamąjį procesą dėl šmeižto ar įžeidimo galėjo būti paskatintas impulsyvaus neigiamų emocijų proveržio, o ne racionalaus mąstymo. Tą gali rodyti ir atvejai, kai

[326] Mažeikių rajono apylinkės teismas, "Baudžiamosios bylos dėl šmeižimo ir įžeidimo 2007 – 2014 m.," (nepublikuota informacija, 2017 m. vasario 13 d.), PDF dokumentas.
Akmenės rajono apylinkės teismas, "Baudžiamosios bylos dėl šmeižimo ir įžeidimo 2007 – 2014 m.," (nepublikuota informacija, 2017 m. vasario 21 d.).
Skuodo rajono apylinkės teismas, "Baudžiamosios bylos dėl šmeižimo ir įžeidimo 2007 – 2014 m.," (nepublikuotas dokumentas, 2017 m. vasario 2 d.), Microsoft Word dokumentas.

dėl nustatytų trūkumų pareiškimai grąžinami kaltintojams. Iš pateiktos statistinės baudžiamųjų bylų informacijos negalima vienareikšmiškai teigti, kad asmens orumo gynimas baudžiamąja tvarka veiksmingas ar ne. Žvelgiant į Mažeikių rajono apylinkės teismo duomenis galima susidaryti įspūdį, kad asmens orumo gynimas baudžiamąja tvarka nėra efektyvus ta prasme, kad dažniausiai vienoje ar kitoje proceso stadijoje nėra įrodoma, jog padaryta nusikalstama veika, taigi, asmens orumas lieka neapgintas. Tačiau Skuodo rajono apylinkės teisme apkaltinamųjų ir išteisinamųjų nuosprendžių skaičius beveik lygus, kas rodo, jog pusė asmenų sėkmingai apgynė savo pažeistą orumą baudžiamąja tvarka. Teismuose vyraujantis atsiimamų pareiškimų skaičius taip pat laikytina teigiama baudžiamojo proceso baigtimi. Visgi, orumo gynimo veiksmingumą menkinantis veiksnys – kasacinės instancijos nebuvimas (aukščiausia instancija privataus kaltinimo bylose – apygardos teismai, skundai LAT tokiose bylose galimi tik esant absoliutiems teismo nuosprendžio negaliojimo pagrindams). Tačiau šio darbo tikslas yra nustatyti asmens orumo gynimo veiksmingumą ne tik pagal kiekybinius duomenis ir, juo labiau, pagal procesą reglamentuojančias teisės normas, bet atliekant kokybinį tyrimą, siekiant išsiaiškinti, ar asmens orumo gynimas baudžiamosiose bylose siejamas su asmens socialiniu vertingumu. Todėl būtina nagrinėti teismų praktiką.

Susipažinus su baudžiamųjų bylų praktika asmens orumo gynimo bylose matyti, kad didžiausias teismo dėmesys sutelkiamas į žinios ir nuomonės atribojimą bei kaltės formos nustatymą. Iš esmės šie šmeižimo požymiai yra dažniausiai lemiantys vienokį ar kitokį teismo sprendimą. Visgi, nusikalstamą veiką sudaro visi jos požymiai, todėl žeminantis paskleistos informacijos pobūdis taip pat turi būti nustatytas, kurį įrodyti turi privatus kaltintojas.

Privatūs asmenys, gindami savo garbę ir orumą baudžiamąja tvarka, įprastai nelinkę grįsti reiškiamų kaltinimų savo socialiniu vertingumu, todėl žeminančio informacijos pobūdžio įrodinėjimas dažnai apsiriboja nuoroda į visuomenėje egzistuojančias taisykles, paskleistų neigiamų frazių bendrinės reikšmės pateikimu, o prie kilusių padarinių dažnai minima pablogėjusi reputacija nedetalizuojama ženklais, kurie rodytų, kad iki tol asmens reputacija buvo gera. Pvz., privatus kaltintojas teigia, kad pavadinimas apsišaukėliu yra žeminantis, nes įvardijimas apsišaukėliu moralės ir kitų visuomenėje pripažintų normų ir priimtinų elgesio taisyklių požiūriu rodo nepriimtiną ir netoleruotiną elgesį, o asmenį vaizduoja neigiamu aspektu.[327] Išvadinimas paranojiku, sergančiu šizofrenija, pasak privataus kaltintojo, jį žemina, nes bendrinėje šių laikų lietuvių kalboje tokie žodžiai vartojami siekiant atsiliepti užgauliai.[328] Kitoje byloje privati

[327] "Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-47-190/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/20907382964721/1A-47-190/2015

[328] "Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-200/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/54527691241028/1A-75-200/2015

kaltintoja tegia, kad pablogėjo jos reputacija dėl kaimynės paskleistos informacijos, neva privati kaltintoja degina batus, dėl ko miršta kaimynės naminiai paukščiai, bei kitais būdais juos nuodijanti.[329]

Tačiau tokia privačių kaltintojų pozicija teismui yra užtektina, sprendžiant, ar paskleista informacija yra žeminanti privataus kaltintojo atžvilgiu, kadangi patys teismai asmens orumą žeminančią informaciją iš esmės taip pat sieja su jos neatitikimu visuomenėje priimtoms normoms. Privataus kaltintojo pavadinimas apsišaukėliu, šmeižiančiu darbovietę ir teigimas, kad jis palaiko ryšius su nusikalstamu, šešėliniu pasauliu, pasak teismo, yra žeminantys, kadangi diskredituoja asmenį, jį apibūdina neigiamai, atskleidžia visuotinai priimtoms moralės normoms priešingą elgesį, o žodžio "apsišaukėlis" reikšmė yra melagis.[330] Straipsnis, kuriame asmuo išvadinimas paranojiku, sergančiu šizofrenija, teismo nuomone, turi visuotinai suprantamą, įžeidžiamą, neikinamą reikšmę, o užgaulumas, kaip įžeidimo požymis, reiškia, kad veiksmai ir vertinimai akivaizdžiai prieštarauja įprastoms elgesio taisyklėms, bendražmogiškos moralės reikalavimams.[331] Paskleisa informacija apie kaimynės netinkamą elgesį (nuo deginamų batų išmirė kalakutai, nuodijamos vištos), pasak teismo, yra žeminanti, niekinanti ir galinti pakirsti pasitikėjimą, nes tai yra negatyvi, visuomenės akyse asmenį diskredituojanti informacija.[332] Kitoje byloje asmuo nuteistas už privataus kaltintojo įžeidimą – jį išvadinus žlugusiu žmogumi, kuriam reikia gydyti psichiką, valkata, skurdžiumi, o tai, pasak teismo, rodo neigiamą, nepadorų asmenybės įvertinimą, kurie neginčijamai žemintų kiekvieną žmogų.[333] Teismas yra išdėstęs, kad nustatant, ar padaryta nusikalstama veika, atsižvelgiama į objektyvius kriterijus, įvertinant visuomenėje susiklosčiusių vertybių sistemą, visuotinai priimtas elgesio taisykles tiek teisės, tiek moralės atžvilgiu.[334] Taigi, bet kokia neigiama informacija gali būti šmeižimo ir galėjo būti įžeidimo požymis, jei ji akivaizdžiai prieštarauja visuomenės normoms, ir atvirkščiai, visiškai neatsižvelgiant į nukentėjusiojo socialinį vertingumą, jo vertybių sistemą.

Netgi tais atvejais, kai privatūs asmenys, gindami savo orumą baudžiamąja tvarka, nurodydavo kodėl paskleista informacija jį įžeidė ir sumenkino, apeliuodami ne tik į visuotines normas, bet ir į savo, kaip asmens, vertybiškumą ir išskirtinumą (pasiekimus, pareigas, veiklą,

---

[329] "Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-504-107/2014," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/280249453427121/1A-504-107-2014?word=1A-504-107/2014

[330] "Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-47-190/2015," supra note 327.

[331] "Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-200/2015," supra note 328.

[332] "Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-504-107/2014," op. cit.

[333] "Šiaulių apygardos teismo 2015 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-62-300/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/172764787736487/1A-62-300/2015

[334] "Panevėžio apygardos teismo 2014 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-428-491/2014," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/188079445665032/1A-428-491-2014?word=1A-428-491/2014

pan.), teismas dažniausiai to neįvertindavo. Pvz., privati kaltintoja nurodė, kad yra dviejų privačių klinikų direktorė, neabejotinos reputacijos, negirtuokliaujanti, niekada nebuvo patekusi į policijos akiratį, todėl kaltinamojo kreipimasis į Kauno centrinę polikliniką (į kurios vadovo vietą prtendavo privati kaltintoja), išdėstant, kad konkursui pateikti dokumentai gali būti suklastoti, bei kvestionuojant jos tinkamumą vadovauti, nes ji neva neturinti vadovavimo darbo patirties, pažeidė jos orumą ir apšmeižė, trukdė tapti Kauno centrinės poliklinikos vadove, nes jautė nusistaymą iš atrankos komisijos narių, pacientų ir kolegų patyčias.[335] Šioje byloje, informacijos pobūdžio vertinimas iš esmės užsibaigė žinios ar nuomonės nustatymo stadijoje, tad teismui nusprendus, kad paskleista informacija nėra žinios, o tik abejonės, konstatuota, kad ji nėra žeminanti, be to, nebuvo tiesioginės tyčios įžeisti. Kitoje byloje privatus kaltintojas nurodė, kad visuomenės informavimo priemonėse ir spaudiniuose kelis kartus paskleista informacija neva jis keliuose savo mokslo darbuose nukopijavo duomenis iš anksčiau gintos kaltinamosios disertacijos ir tokiu nesąžiningu būdu tapo mokslininku, akademiku nariu ekspertu pažeidė jo, ne tik kaip asmens, bet ir kaip mokslininko garbę ir orumą.[336] Visgi, pasak teismo, šioje byloje paskleista ne žinia, o nuomonė, kuri buvo dėstoma etiškai, todėl neįžeidė, nepažemino garbės ir orumo, taip pat nebuvo tiesioginės tyčios pakenkti (pirmosios instancijos teismas, atvirkščiai, pripažino, kad buvo įvykdytas šmeižimas ir priteisė 30 000 Lt neturtinės žalos). Kitoje byloje, priimant išteisinamąjį nuosprendį, taip pat nuomone pripažinta per televiziją ir internete paskelbta informacija apie tai, kad privatus kaltintojas neatsiskaitė už grūdus, todėl teismas neanalizavo informacijos žeminančio pobūdžio ir neatsižvelgė į privataus kaltintojo, kaip ūkininko ir verslininko, specifiškumą.[337] Kitu atveju, nuspręsta išteisinti kaltinamąjį, susirinkimo metu paskleidusį informaciją, kad bendrijos pirmininkė yra nekompetetinga, nemokanti dirbti kompiuteriu, apgaulingai vedanti apskaitą ir išvadinusį ją melage, aferiste, kadangi nenustatyta tiesioginė tyčia, todėl privačios kaltintojos nurodymas, kad ji užima renkamas pareigas, o tokia informacija gali pakirsti pasitikėjimą ja, liko neįvertintas.[338] Šie pavyzdžiai leidžia teigti, kad įžeistojo ar apšmeižtojo socialinis vertingumas nevertinamas (o dažnu atveju ir apskritai žeminantis informacijos pobūdis nenustatinėjamas), kai paskleidžiama ne žinia arba nėra tiesioginės tyčios. Manytina, kad teismas turtėų aptarti visus nusikalstamos veikos požymius, tame tarpe ir žeminantį ar ne informacijos pobūdį, nepamirštant privataus kaltintojo nurodomą savo asmens išskirtinumą. Tokiu atveju ne tik dažnai priimamas

[335] "Kauno miesto apylinkės teismo 2015 m. sausio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-303-738/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/63372991477271/PK-303-738/2015
[336] "Kauno apygardos teismo 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-49-582/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/164308395264384/1A-49-582/2015
[337] "Panevėžio apygardos teismo 2014 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-373-581/2014," eteismai, http://eteismai.lt/byla/195716902190245/1A-373-581-2014?word=1A-373-581/2014
[338] "Vilniaus apygardos teismo 2013 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-336-387/2013", Eteismai, http://eteismai.lt/byla/105570338411402/1A-336-387-2013?word=1A-336-387/2013

išteisinamasis nuosprendis "nenustačius visų nusikaltamos veikos požymių" būtų aiškesnis, bet ir atkreipiamas dėmesys į privataus kaltintojo socialinį vertingumą, kas jau savaime jam gali teikti savotišką minimalią satisfakciją.

Sprendžiant dėl neturtinės žalos atlyginimo privačiam apšmeižtam ar įžeistam asmeniui, jo socialinis vertingumas taip pat neminimas. Priteisiant 144 Eur neturtinę žalą, kilusią dėl paskleistų žinių apie privačios kaltintojos neva turimą banko kortelę ir pasisavintus pinigus, teismas atsižvelgė į paskleidimo būdą (laikraštis), formą, turinį, apimtį (vienas sakinys), sistemingumą (vieną kartą), tikslus.[339] Kitoje byloje už išvadinimą žodžiais "valkata", "debilas", "skurdžius", "žlugusiu žmogumi, kurį reikia gydyti" privačiam kaltintojui priteista 144,81 Eur neturtinės žalos, nes patirti dvasiniai išgyvenimai ir pažeminimas, kurių paplitimo mastas ir trukmė nebuvo dideli.[340] Kitu atveju, argumentuojant sumenkusia reputacija, informacijos paskleidimo mastu (trys straipsniai), bet nesant įrodymų dėl neigiamos įtakos sveikatai, priteista 500 Eur neturtinė žala už išvadinimą paranojiku, sergančiu šizofrenija.[341] Kitoje byloje už šmeižikiškų žinių apie neva nederamą privataus kaltintojo elgesį (deginami batai, nuo kurių miršta kalakutai, nuodijamos vištos ir kt.) paskleidimą priteista 500 Lt neturtinė žala, abstrakčiai atsižvelgiant į tai, kad patirti dvasiniai išgyvenimai.[342] Kitame teisminiame ginče, nuteisiant asmenį už įžeidimą, teismas nurodė, kad frazės, kuriomis išsakoma, jog privati kaltintoja yra laisvo elgesio moteris, prostitutė, piktnaudžiaujanti alkoholiu, yra užgaulios, sukėlusios neigiamas emocijas, todėl ji neabejotinai įgijo teisę į neturtinės žalos atlyginimą, kurios dydį įvertino 1000 Lt.[343]

Iš teismų praktikos matyti, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą nusikalstamos veikos asmens orumui padarymo atveju realiai egzistuoja ir yra vienintelė kompensacija už patirtą skriaudą. Baudžiamosiose asmens orumo gynimo bylose neteko sutikti atvejų, kai prašoma neturtinė žala būtų pakeista kita alternatyva, pvz., įpareigojimu viešai paneigti įskaudinusias žinias. Priteisiamos neturtinės žalos dydžiui nukentėjusiojo socialinis vertingumas įtakos neturi. Priteisiamos sumos už patirtą neturtinę žalą asmens orumui dažniausiai nėra didelės (nesiekia 1000 Lt arba 289 Eur), todėl šiuo aspektu nėra ryškaus skirtumo tarp civilinėse ir baudžiamosiose bylose paprastai priteisiamo neturtinės žalos dydžio privatiems asmenims.

Nors, kaip matyti, privataus asmens socialiniam vertingumui tokiose bylose neteikiama

---

[339] "Šiaulių apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-190-300/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/193289883854513/1A-190-300/2015

[340] "Šiaulių apygardos teismo 2015 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-62-300/2015," supra note 333.

[341] Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-200/2015," supra note 328.

[342] "Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-504-107/2014," supra note 329.

[343] "Vilniaus apygardos teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-664-312/2013," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/146233745808171/1A-664-312-2013?word=1A-664-312/2013

svarbi reikšmė, stebima tendencija nepripažinti, jog buvo pažeista garbė ir orumas, tais atvejais, kai nustatoma, jog kaltinamasis ir privatus kaltintojas yra tarpusavyje konfliktuojantys. Privataus kaltintojo konfliktiškumas yra ta savybė, į kurią teismai atsižvelgia, spręsdami dėl jo garbės ir orumo gynimo. Ir nors šis aspektas teismui labiau svarbus sprendžiant kaltės klausimą, tačiau asmens socialinį vertingumą suvokiant ir kaip jo būdą ir elgesį, jo konfliktiškumo įvertinimas tam tikra prasme yra ir jo socialinio vertingumo įvertinimas. Pvz., byloje, kurioje priimtas išteisinamasis nuosprendis, nustatyta, kad pati privati kaltintoja daugumos konfliktų su kaltinamąja metu elgiasi iššaukiančiai ir rėkia ant pastarosios, o ilgalaikiai konfliktiniai santykiai rodo ne kaltinmaojo siekį įžeisti, o išsakyti pasipiktinimą."[344] Kitoje byloje LAT, nusprendęs nutraukti baudžiamąją bylą, nurodė, kad abi šalys konflikto metu keikėsi, pykosi, siekė pakenkti viena kitai, nukentėjusioji į teismą kreipėsi praėjus pusmečiui nuo konflikto, kai pati buvo paduota į teismą, todėl abejojama didelio pažeminimo objektyvumu.[345]

Viešieji asmenys, kreipdamiesi į teismą dėl savo garbės ir orumo pažeidimo, kitaip nei privatūs, įrodinėdami paskleistos informacijos žeminantį pobūdį ir jos sukeltus padarinius, dažniausiai remiasi savo susikurtu socialiniu vertingumu – statusu, pareigomis, veikla, viešumu, taip pabrėždami savo išskirtinumą ir teisėtus lūkesčius iš aplinkinių reikalauti pagarbos ir vertinimo. Teismas paprastai į tai atsižvelgia, tokiu būdu paskleistų žinių vertinimą pagal bendrąjį vardiklį papildydami jų vertinimu pagal konkretaus asmens savitumą. Tiesa, neretai socialinio vertingumo aspektas teismų paliečiamas ne vertinant juridinį faktą, ar paskleistos žinios yra žeminančios, bet nustatant kitus nusikaltimo požymius, pvz., kaltę. Pvz., televizijos laidose pacientui paskleidus informaciją apie gydytoją, teigiant, kad jis neva nemokšiškai atliko rankos operaciją ir netinkamai vykdė pooperacinę priežiūrą, išvadinant jį nevykėliu, šūndaktariu, Frankenšteinu ir kt., gydytojas kreipėsi į teismą dėl įžeidimo ir šmeižimo, nurodydamas, kad tokia informacija pažeidė jo garbę ir orumą ir gali pakirsti pasitikėjimą juo kaip gydytoju, kadangi dirbant tokį darbą labai svarbus visuomenės pasitikėjimas, o "sugadinta reputacija gali lemti jo kaip gydytojo praktikos pabaigą."[346] Visų instancijų teismai pabrėžė privataus kaltintojo profesijos svarbą, LAT nurodė, kad tokia informacija žemina garbę ir orumą, pakerta pasitikėjimą juo kaip gydytoju, menkina jo, kaip gydytojo autoritetą ir profesinį prestižą televizijos laidų dalyvių ir žiūrovų, įskaitant potencialius pacientus, akyse.[347] Kitoje byloje privatus kaltintojas, įrodinėdamas šmeižimo požymius nurodo, kad interneto komentarai, kuriuose jis vadinamas gėjumi, pedofilu,

[344] "Vilniaus apygardos teismo 2013 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-336-387/2013", supra note 338.
[345] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-95-788/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/224119320242152/2K-95-788/2015
[346] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-693/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/273540787598027/2K-57-693/2015
[347] Ibid.

išnaudojančiu ir svaiginančiu vaiką yra žeminančio pobūdžio, nes tai yra duomenys apie asmens neteisėtus, visuotinai nepriimtinus ir gerai moralei prieštaraujančius veiksmus, be to, jis turi žmoną, abu globoja vaikus, užsiima įvairia su pagalba vaikams susijusia veikla, todėl kaltinamasis turėjo suvokti, kad tai aiškiai pakirs pasitikėjimą juo, tad tokie komentarai sumenkino jo autoritetą, pažeidė reputaciją, sukėlė neigiamas pasekmes jam, žmonai, globojamiems vaikams.[348] Šioje byloje teismas nurodė, kad pavartoti žodžiai yra neigiami, nepadorūs, užgaulūs, prieštaraujantys įprastoms elgesio taisyklėms bei moralės reikalavimams, o kaltinamasis turėjo suprasti, kad tai pakirs privataus kaltintojo pasitikėjimą, kadangi jis globoja vaikus, užsiima su globa susijusia veikla, dalyvauja politikoje, todėl, pasak teismo, privatus kaltintojas buvo pažemintas, sumenkintas nukentėjusiojo, kaip politiko, globos namų direktoriaus ir vaikų gobėjo bei paprasto žmogaus autoritetas ir profesinis prestižas kitų žmonių akyse.[349] Abiejose paminėtose bylose buvo priimti apkaltinamieji teismo nuosprendžiai, o tokią bylos baigtį, be kita ko, įtakojo ir privačių kaltintojų susikurto socialinio vertingumo įvertinimas. Taigi, viešo, todėl ir kritikai pakantaus, asmens statusas anaiptol nebuvo kliūtis veiksmingai ir sėkmingai apginti savo orumą.

Visgi viešo asmens socialinis vertingumas neturi jokios įtakos nukentėjusiojo naudai byloje tada, kai paskelbta informacija pripažįstama nuomone (nes, kaip minėta, už nuomonės išsakymą baudžiamoji atsakomybė nekyla) arba nenustatoma tiesioginė tyčia. Tokiais atvejais asmens socialinis vertingumas, kaip galimo asmens orumo pažeidimo rodmuo, bei kaip kriterijus, taikytinas objektyviam šmeižimo požymiui – žemiančios informacijos, buvimui nustatyti, teismams tampa nesvarbiu - jie dažniausiai visai nepasisako dėl asmens užimamo statuso ir paskleistos informacijos įtakos jį turinčiam asmeniui. Dažnai net nepasisakoma dėl žeminančio informacijos pobūdžio. Pvz., interneto komentatorius, išvadinęs viešosios įstaigos gydytoją „senu durniumi, kurį laikas vyti iš darbo, nes jis tik pinigus ima“, buvo išteisintas, nes tai buvo be siekio įžeisti išsakyta nuomonė.[350] Nepaisant to, kad nukentėjusysis akcentavo, kad yra ilgametis gydytojas, turintis galiojančią gydytojo licenciją, buvęs gydymo įstaigos vadovas, todėl tokie komentarai jį sumenkino, įžeidė ir pažemino ligonių ir vietos gyventojų tarpe, teismai šių aplinkybių nevertino informacijos pobūdžio ir jos įtakos nukentėjusiojo asmenybei nustatymo kontekste. Teismai šioje byloje apskritai nenustatinėjo, ar paskelbta informacija yra žeminančio pobūdžio. Nukentėjusiojo profesiniai nuopelnai nepaliesti ir nustatinėjant kaltę.[351] Kitoje byloje tokiu pat pagrindu (nesant nusikalstamos veikos požymių: be tikslo sumekinti išsakytas

[348] “Vilniaus apygardos teismo 2015 m. spalio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-610-487/2015,” Eteismai, http://eteismai.lt/byla/230192292325187/1A-610-487/2015
[349] Ibid.
[350] “Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-381-487/2015,” Eteismai, http://eteismai.lt/byla/127513897739810/1A-381-487/2015
[351] Ibid.

subjektyvus vertinimas) išteisintas asmuo, kuris parašė spaudoje straipsnį, jame nurodydamas, kad savivaldybės tarybos posėdžio metu politikas (privatus kaltintojas) grasino jam fiziniu smurtu.[352] Teismas nenustatinėjo, ar informacija yra žeminanti nukentėjusiojo atžvilgiu, todėl pastarojo argumentai, kad jos paskleidimas neigiamai įtakojo jo visuomeninę veiklą, t. y. pakirto pasitikėjimą asmenų, su kuriais jam nuolat tenka spręsti darbinius, visuomeninius, partinius klausimus, nebuvo vertinami. Atsakydamas į apelianto argumentą, kad pirmosios instancijos teismas neanalizavo ir nevertino padarytos žalos, apygardos teismas nurodė, kad „nustačius, kad nėra vieno iš nusikalstamos veikos požymio – tyčios, teismas neprivalėjo nustatinėti kitų aplinkybių, turinčių reikšmės veikos kvalifikavimui buvimą ar nebuvimą.“[353] Taigi, objektyvus šmeižimo požymis – ar informacija yra asmenį žeminanti, menkinanti ar pakertanti pasitikėjimą, gali likti nenustatytas, kaip ir neįvertintas asmens socialinis vertingumas. Dažnai jis neįvertinamas ir nustatinėjant kaltę.

Atsižvelgiant į deklaruojamą viešų asmenų didesnį pakantumą kritikai, nukentėjusiojo statusas gali būti papildomas išteisinamąjį nuosprendį pagrindžiantis argumentas. Tačiau teismai dažnai į jį neatsižvelgia, net jei kaltinamasis juo remiasi. Pvz., nuteistasis apeliaciniame skunde nurodė, kad nukentėjusioji yra viešas asmuo, eina Raudonojo Kryžiaus draugijos generalinio sekretoriaus pareigas, kas sąlygoja teisę išsakyti nuomonę apie jos vykdomą veiklą (ginčas kilo, nes nuteistasis išsiuntinėjo laiškus su informacija, kad nukentėjusioji nepripažįsta savo klaidų, meluoja, klastoja dokumentus, jos atžvilgiu iškeltos baudžiamosios bylos), tačiau teismas, išteisindamas kaltinamąjį, tuo nesirėmė.[354] Tokia pozicija atsispindi daugumoje bylų, pasibaigusių išteisinamaisiais nuosprendžiais.

Nors pavieniai atvejai neatsveria tendencijos, tačiau verta paminėti vieną tokių, įrodantį, kad asmens socialinis vertingumas gali būti pastebėtas net tada, kai pripažįstama, kad paskleista informacija yra nuomonė, o jos skleidėjas neturėjo tiesioginės tyčios pažeminti. Pvz., Vilniaus apygardos teismas, priešingai nei pirmosios instancijos teismas, Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininko išsakytą informaciją laikė esant be siekio pažeminti išsakyta nuomone apie vieno didžiausių dienraščių leidėją ir savininką bei jo netinkamą elgesį su kitais žmonėmis, darbuotojais, valstybe (“išdavė ir pardavė žurnalistiką”, “buvo parduota ir Lietuva bei joje sukurta demokratiška žiniasklaidos sistema”, “jo leidžiamais laikraščiais bandoma sukompromituoti konkretų žmogų, juo labiau politiką ar verslininką”, “kaip galima pasitikėti ir tikėti tuo leidėju, apie kurį net buvę

[352] “Vilniaus apygardos teismo 2014 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24-626/2014,” Eteismai, http://eteismai.lt/byla/250821286985187/1A-24-626-2014?word=1A-24-626/2014
[353] “Vilniaus apygardos teismo 2014 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24-626/2014,” supra note 352.
[354] “Vilniaus apygardos teismo 2012 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-712-387/2012,” Eteismai, http://eteismai.lt/byla/25312149012361/1A-712-387-2012?word=1A-712/2012

darbuotojai negali geru žodžiu atsiliepti", kt.), taip pat, grįsdamas platesnėmis leistinos kritikos ribomis, nurodė, kad nukentėjusysis yra viešai žinomas visuomenėje asmuo, vieno iš didžiausių Lietuvoje dienraščio leidėjas ir savininkas, buvęs Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Iniciatyvinės grupės narys, taigi asmuo aktyviai dalyvaujantis visuomeninėje veikloje.[355] Nėra aišku, kodėl panašiais atvejais vienur viešų asmenų statusas akcentuojamas, kitur – ne. Galima tik spėti, kad tai lemia proceso šalių išskirtinis viešumas ir žinomumas, aktyvus abiejų proceso šalių nukentėjusiojo socialinio vertingumo akcentavimas (pastarojoje byloje ne tik nukentėjusysis pabrėžė savo iškisrtinumą, nurodydamas savo pareigas ir kitus pasiekimus, tarp jų ir apdovanojimus už įvairią visuomeninę veiklą, bet ir kaltinamasis, be kita ko, nurodė, kad nukentėjusysis visuomenėje neretai buvo vertinamas neigiamai, todėl jo garbei ir reputacijai paskleista informacija negalėjo pakenkti).

Teismui pripažinus, kad buvo įvykdyta nusikalstama veika viešo asmens orumui, kaip ir privačių asmenų orumo gynimo atvejais, neturtinės žalos atlyginimas tampa privalomu. Taigi, jei viešas asmuo reikalauja neturtinės žalos už įvykdytą šmeižimą ar įžeidimą, tam tikro dydžio suma, kaip ir privačių asmenų atveju, bus priteista. Visgi, nukentėjusiojo socialinio vertingumo aspektas neturtinės žalos dydžio nustatymo kontekste privačių ir viešų asmenų atveju skiriasi. Jei priteisiant neturtinę žalą privatiems asmenims, jų socialinis vertingumas paprastai nebuvo minimas tarp žalos dydį įtakojančių veiksnių, tai pritesiant ją viešiems asmenims, jų socialinio vertingumo elementai dažniausiai nurodomi. Pvz., televizijos laidose įžeistam ir apšmeižtam gydytojui priteista 20 000 Lt neturtinė žala, atsižvelgiant į informacijos paskleidimo vietą, mastą (aukštus reitingus turinčiose trijose televizijos laidose) bei jo profesiją ir reputaciją, nurodant, kad jo, kaip gydytojo, reputacija turi esminę reikšmę ne tik kaip žmogui, bet ir kaip profesionalui, o sugadinta reputacija gali lemti gydytojo praktikos pabaigą.[356] Kitoje byloje, priteisiant 1737,72 Eur neturtinę žalą už įžeidžiančius, necenzūriniais žodžiais išreikštus komentarus internete, buvo atsižvelgta į tai, kad nukentėjusysis žinomas viešas asmuo, politikas, tokiomis frazėmis buvo pažemintas ir sukrėstas, sumenkinta kaip asmens ir kaip politiko reputacija.[357] Kitoje byloje teismas, priteisdamas 10 000 Lt neturtinę žalą, akcentavo nukentėjusiojo statusą ir užimamas pareigas kaip svarbiausią aplinkybę sprendžiant neturtinės žalos priteisimo klausimą, nurodydamas, kad paskleistos žinios apie tai, kad nukentėjusysis, būdamas prokuroru, neva reikalavo kyšio, yra žeminanti, įžeidžianti, kompromituojanti kaip pareigūną, galinti jį paniekinti bei pakirsti pasitikėjimą juo kaip pareigūnu ir kaip asmeniu ir dėl to pastarasis neabejotinai patyrė didelį emocinį ir dvasinį sukrėtimą,

[355] "Vilniaus apygardos teismo 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-843-628/2012," supra note 313.
[356] "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-693/2015," supra note 346.
[357] "Kauno miesto apylinkės teismo 2015 m. vasario 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-287-288/2015," Eteismai, http://eteismai.lt/byla/99248046654044/PK-287-288/2015

nepatogumus, pablogėjo jo, kaip viešo asmens geras vardas ir reputacija, tikėtina, kad jam pasidarė sunkiau atlikti savo pareigas ir „būtent padarytų nusikaltimų pasekmės – pakirsta reputacija, sumenkintas kitų žmonių pasitikėjimas juo, kaip asmens ir kaip pareigūno pažeminimas, ir yra laikomos, šioje byloje, esminiu neturtinės žalos atlyginimo kriterijumi.“[358] Kitu atveju teismas sprendė, kad užgauli ir šmeižikiška informacija („nušokęs nuo proto“, „pjaunantis grybą“, „prisitaikėlis“, „tamsūs darbeliai“, „neteisėti veiksmai“, kt.), paskleista laiškų pavidalu plačiam svarbių valdžios asmenų ratui, padarė žalą nukentėjusiojo, kaip viešo asmens, valdininko autoritetui, sukėlė dvasinius išgyvenimus, apribojo socialinius ryšius, sumažino darbingumą, tačiau neapribojo galimybės dirbti rajono vyriausiojo architekto darbo ir nebuvo atleidimo iš darbo priežastis, todėl vietoje prašomų 60 000 Lt priteisė 5 000 Lt neturtinės žalos.[359] Nors neturtinė žala viešam asmeniui retai kada atlyginama visos prašomos apimties, priteisiamos sumos yra didesnės nei privatiems asmenims baudžiamosiose bylose. Pastebėta bendra tendencija, kad baudžiamosiose viešo asmens orumo gynimo bylose priteisiama piniginė satisfakcija dažniausiai viršija (neretai žymiai) 1 500 Eur, kai tuo tarpu civilinėse bylose tai nutinka rečiau.

Taigi, nepaisant nepalankių baudžiamojo proceso normų, pagal kurias privataus kaltinimo bylose nėra kasacinės instancijos, bei akivaizdaus nutrauktų procesų ir išteisinamųjų nuosprendžių kiekybinio pranašumo prieš apkaltinamuosius, asmenys savo orumą dažniau renkasi ginti baudžiamąja, nei civiline, tvarka. Privatūs asmenys įrodinėdami, kad paskleista informacija yra žeminanti, dažniau remiasi visuomenėje priimtinais standartais nei savo susikurtu socialiniu vertingumu. Bet kokiu atveju teismai paprastai į tai neatsižvelgia, todėl galima teigti, kad savo socialinio vertingumo nurodymas teismui yra perteklinė informacija. Privataus asmens socialinio vertingumo įvertinimo apraiška galima laikyti tik teismų atsižvelgimą į privataus kaltintojo konfliktiškumą, kas neretai suponuoja teismo išvadą nepripažinti asmens orumo pažeidimo. Priteisiamos neturtinė žalos sumos panašios kaip ir civilinėse privataus asmens orumo gynimo bylose, o asmens socialinis vertingumas neminimas tarp neturtinės žalos dydį įtakojančių veiksnių. Viešieji asmenys, gindami savo orumą, paprastai visada akcentuoja savo pareigas, veiklą, statusą, reputaciją, autoritetą ir pan. Į šiuos socialinio vertingumo elementus teismai kone visada atsižvelgia, priimdami apkaltinamąjį nuosprendį ir spręsdami dėl neturtinės žalos dydžio, kuris paprastai būna didesnis, nei priteisiamas civilinėse bylose. Tačiau viešo asmens statusas ir pasiekimai retai įvertinami be tyčios apšmeižti paskleistos nuomonės ginčijimo atvejais. Taigi, privataus asmens orumo gynimas baudžiamąja tvarka nelaikytinas veiksmingu tuo aspektu, kad

[358] “Vilniaus apygardos teismo 2012 m. gegužės 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-359-303/2012,” Eteismai, http://eteismai.lt/byla/222817125974835/1A-359-303-2012?word=1A-359-303/2012
[359] „Panevėžio apygardos teismo 2010 m. kovo 2 d. nusoprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-85-349-2010,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/5784612339709/1A-85-349-2010

neįvertinamas jo socialinis vertingumas. Viešų asmenų orumas šiuo požiūriu yra veiksmingesnis.

IŠVADOS

1. Moksle dominuoja dvilypė žmogaus orumo samprata. Vienu aspektu, tai kiekvienam žmogui priklausantis visų vienodas ir besąlygiškas orumas, išreiškiantis žmogaus, kaip tokio, vertybiškumą, kokybę ir pagarbą jam. Kitu aspektu, orumas - tai kiekvieno individo pastangomis susikurtas socialinis vertingumas, kuris kiekvieno asmens skirtingas.

2. Orumo, kaip žmogaus teisių objekto, skyrimas į žmogaus ir asmens sąlygoja skirtingą teisės į žmogaus ir asmens orumą gynimą ir veiksmingo apgynimo sampratą. Veiksmingo teisės į *žmogaus* orumą gynimo pagrindas – žmogaus laikymas savaime vertingu, todėl neaktualios individualios asmens savybės. Veiksmingo teisė į *asmens* orumą apgynimo pamatinė sąlyga – asmens individualių pastangų, kuriant savo vertybiškumą, įvertinimas.

3. *Žmogaus* teisės į orumą galimų pažeidimų, pasireiškiančių žmogaus kankinimu, žalojimu, žeminimu, spektras, kaip ir patys visuomeniniai santykiai, yra platus ir neapsiriboja fizinės jėgos poveikiu žmogui. Ši teisė ginama ne tik pačio žmogaus, bet ir valdžios iniciatyva. Aukščiausiu teisiniu lygiu žmogaus orumas ginamas konstituciniuose teismuose, EŽTT.

4. Dažniausi teisės į žmogaus orumą gynimo atvejai asmens iniciatyva susiję su žmogaus orumo pažeidimu laisvės suvaržymo įstaigose. Žmogaus orumo gynimas tokiais atvejais realizuojamas kreipiantis į LR Seimo kontrolierių, administracinius teismus, EŽTT.

5. Žmogaus orumas Seimo kontrolieriaus įstaigoje ginamas vadovaujantis besąlygiško žmogaus orumo koncepcija, laikant jį kiekvieno žmogaus kokybine išraiška, todėl sprendžiant dėl galimo pažeidimo įtakos neturi asmens savitumas. Skundai šioje įstaigoje sprendžiami laikantis teismų praktikos ir, nustačius pažeidimą, tenkinami. Žmogaus orumo gynimas nelaikytinas pilnaverčiu tik dėl ribotos Seimo kontrolieriaus įstaigos kompetencijos.

6. Žmogaus orumo, pažeisto laisvės suvaržymo įstaigose, gynimas Lietuvos administraciniuose teismuose yra veiksmingas šiais aspektais: galimai žeminančių ir žiaurių kalinimo sąlygų vertinimo neįtakoja asmens išskirtinumas; bylos nagrinėjamos pagal EŽTT suformuotus “algoritmus” ir principus; netinkamų kalinimo sąlygų nustatymas yra pagrindas konstatuoti kilusią žalą ir, dažniausiai, ją atlyginti priteisiant pinigais, o ne pažeidimo pripažinimu.

7. Žmogaus orumo apgynimo administraciniuose teismuose probleminiai aspektai: skirtingas tapačių netinkamų kalinimo sąlygų ir aplinkybių vertinimas; dažnas nepasisakymas dėl kalinimo sąlygų Konvencijos 3 str. požiūriu, nors pareiškėjai tuo ir grindžia savo reikalavimus; nevienoda teismų praktika dėl žalos dydžio priteisimo; priteisiama sumos ne visada pajėgios kompensuoti patirtą žalą; neturtinės žalos dydį kartais įtakoja asmens elgesys, tad ne kiekvienam, patyrusiam vienodai žiaurų elgesį, gali būti vienodai atlyginta; procesinių nesklandumų tendencija, nagrinėjant su sveikatos priežiūra kalinimo įstaigoje susijusį galimai žeminantį elgesį.

8. Pareiškėjo lūkesčių aspektu, žmogaus orumo gynimas administraciniuose

teismuose laikytina veiksminga žmogaus orumo gynimo priemone, jei apgynimas siejamas su Lietuvos ekonomines sąlygas atitinkančios piniginės kompensacijos priteisimu ir nėra svarbu pažeidimo įvertinimas Konvencijos 3 str. požiūriu.

9. *Asmens* orumo, pažeisto paskelbus tikrovės neatitinkančią ir žeminančią informaciją visuomenės informavimo priemonėse, gynimas kreipiantis į visuomenės informavimo priemonę dėl paneigimo paskelbimo laikytinas veiksmingu, jei nukentėjusiajam pakanka informacijos viešo paneigimo ir nereikalaujama atlyginti žalą.

10. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje sprendžiant, ar paskleista informacija žemina *asmens* orumą, neanalizuojamas asmens socialinis vertingumas ir individualus informacijos poveikis, nes, visų pirma, patys pareiškėjai juo negrindžia savo reikalavimų. Viešo asmens statuso akcentavimas nelaikytinas asmens socialinio vertingumo įvertinimu ar analize, tai paprastai priežastis nepripažinti orumo pažeidimo, motyvuojant visuomenės teise žinoti apie jį.

11. Pasyvi civilinių ieškovų, *privačių* asmenų, pozicija - savo ieškininių reikalavimų negrindimas savo susikurtu socialiniu vertingumu, bei neaktyvus teismo vaidmuo savo iniciatyva jį nustatyti lemia nepakankamai efektyvų asmens orumo apgynimą teisme tuo aspektu, kad paskleistos informacijos žeminantis pobūdis ir jos poveikis nustatomas stereotipinės daugumos, o ne konkrečiai ieškovo, atžvilgiu.

12. Sprendžiant dėl paskleistos informacijos žeminančio pobūdžio *viešo* asmens atžvilgiu, teismas atsižvelgia į ieškovo susikurto socialinio vertingumo elementus, iš vienos pusės nubrėžiančius siauresnes orumo gynimo ribas, iš kitos – esančius tinkamumo gyventi visuomenėje išraiška. Visgi, siauras tiek pačių ieškovų, tiek teismo socialinio vertingumo suvokimas (tik užimamų pareigų ir statuso požiūriu) ir paprastai bereikšmė jo įtaka, sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio, mažina viešo asmens orumo apgynimo veiksmingumą.

13. Nepaisant baudžiamajame asmens orumo gynimo procese nukentėjusiajam tenkančios didesnės įrodinėjimo naštos, nei civiliniame procese, bei kasacinės instancijos nebuvimo, asmens orumo gynimas baudžiamosios teisės priemonėmis dažnesnis nei civilinėmis.

14. *Privataus* asmens orumo gynimo baudžiamaje teismo procese paskleistos informacijos pobūdis, kaip galimai žeminantis, menkinantis orumą ar pakertantis pasitikėjimą, nustatomas pagal visuomenės suvokimą ir joje esamas normas, neteikiant reikšmės nukentėjusiojo asmens individualiam vertybiškumui, net jei juo ir grindžiami kaltinimai.

15. Viešųjų asmenų orumo gynimas baudžiamosios teisės priemonėmis laikytinas pakankamai veiksmingu, nes šmeižimo konstatavimas ir priteisiamos neturtinės žalos dydžio nustatymas grindžiamas viešo asmens susikurto asmeninio socialinio kapitalo įvertinimu, priteisiama neturtinė žala būna didesnė nei civilinėse bylose. Visgi viešo asmens statusas ir pasiekimai paprastai lieka neįvertinti be tyčios apšmeižti paskleistos nuomonės ginčijimo atvejais.

PASIŪLYMAI

1. Siūlytina Seimo kontrolieriaus sprendimuose, kuriuose pareiškėjų skundai pripažįstami pagrįstais, visada nurodyti ne tik teisės akto pažeidimą (kuris iš esmės adresuojamas įkalinimo įstaigai ir tuo supanašėja su bet kokio patikrinimo išvadomis), bet ir pareiškėjo, kaip pažeidimo aukos, teisių (teisės į žmogaus orumą, teisės kalėti žmogiškomis sąlygomis ir pan.) pažeidimą, kas savaime teiktų didesnę satifakciją pareiškėjui. Be to, tokiu būdu būtų pabrėžiamas ir pačio žmogaus kaip būtybės vertingumas ir apsauga.

2. Siūlytina administraciniams teismams, sprendžiantiems dėl laisvės suvaržymo įstaigose esančių asmenų orumo pažeidimo, visais atvejais (net jei pareiškėjai negrindžia tuo savo reikalavimų) pasisakyti dėl pažeidimo įvertinimo Konvencijos 3 str. kontekste. Tokiu būdu būtų pareiškėjui suteikiama didesnė (galbūt tam tikrais atvejais, pakankama) satisfakcija, sukuriamas aiškumas, galintis įtakoti apsisprendimą dėl tolimesnio žmogaus orumo teisminio gynimo EŽTT, pabrėžiamas žmogaus vertybiškumas, taip pat teigiamai atsilieptų pačiai teismų praktikai dėl galimybės suformuoti aiškesnę ir vienodesnę žmogiškojo orumo sampratą, jo apsaugos ribas ir gynimo standartus Konvencijos 3 str. kontekste.

3. Siūlytina atsisakyti reikalavimo kreiptis į Pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisiją, kaip privalomą ikiteisminę instituciją ginčams dėl pacientų teisių pažeidimo, tais atvejais, kai ginčas kilęs dėl sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo (suteikimo fakto, o ne suteiktų paslaugų kokybės) laisvės suvaržymo vietoje ir kitų kalinimo sąlygų. Tokiu būdu kalinčio asmens žmogiškojo orumo, galimai pažeisto ir dėl medicinos paslaugų nesuteikimo (ar nesuteikimo laiku), ir dėl kitų kalinimo sąlygų, gynimas būtų įgyvendintas viename procese. Tai ne tik veiksmingo žmogaus orumo apgynimo aspektas, bet ir teisminio proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principo įgyvendinimas, be to prisidėtų prie teismų praktikos tokio pobūdžio bylose vienodinimo.

4. Kadangi tik adekvatus asmens orumą pažeminusios informacijos paneigimas gali kompensuoti patirtą skriaudą, o tam tikrais atvejais adekvataus paneigimo reikalavimas sunkiai įgyvendinamas, siūlytina papildyti Visuomenės informavimo įstatymo 44 str. 3 d. sakiniu: “Tais atevjais, kai adekvačios formos paneigimas neįmanomas ar sunkiai įgyvendinamas, dėl paneigimo besikreipiantis asmuo turi teisę siūlyti proporcingumo ir teisingumo principams neprieštaraujantį paneigimo paskelbimo būdą arba susitarti dėl jo su visuomenės informavimo priemone.”

5. Siekiant stiprinti asmens teisės į orumą gynimo veiksmingumą Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje, siūlytina aiškiai nustatyti terminą, per kurį Inspektoriaus sprendimo rezoliucinė dalis privalo būti paskelbta pažeidimą įvykdžiusioje visuomenės informavimo

priemonėje bei terminą, per kurį Inspektorius gali pritaikyti poveikio priemones – įspėjimą, įpareigojimą paneigti informaciją.

6. Siūlytina teismams baudžiamosiose šmeižimo bylose visais atvejais pasisakyti dėl visų šios nusikalstamos veikos požymių, tarp jų - ir žeminančio, menkinančio ar pasitikėjimą pakertančio paskleistos informacijos pobūdžio nukentėjusiojo asmens atžvilgiu, kuris (požymis - *autoriaus pastaba*), nenustačius kitų būtinų šmeižimo požymių, neretai lieka neaptartas. Tai suteiktų aiškumo ir pilnai pagrįstų išteisinamąjį nuosprendį, priimtą nenustačius nusikalstamos veikos požymių, be to, būtų atkreipiamas dėmesys į privataus kaltintojo socialinį vertingumą, kas jau savaime jam gali teikti kad ir minimalią satisfakciją.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. TEISĖS AKTAI

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. “Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas.“ TAR. Žiūrėta 2017 m. sausio 2 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b

2. “Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas.” TAR. Žiūrėta 2017 m. kovo 16 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FC2B71C84492/TAIS_495302

3. “Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. kovo 12 d. nutarimas Nr. I-1136 Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų.” TAR. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 30 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6D939C208B5C

4. “Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.” TAR. Žiūrėta 2017 m. sausio 2 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/xEUhPgLmWt

5. “Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 155 ir 290 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas.” TAR. Žiūrėta 2017 vasario 2 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/820ae930261511e5bf92d6af3f6a2e8b

6. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.“ TAR. Žiūrėta 2017 m. vasario 2 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/djXqOKZdcl

7. „Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas.“ TAR. Žiūrėta 2017 m. vasario 20 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A0A0CCC6B997/pFPvxpcgVN

8. “Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.”TAR. Žiūrėta 2017 m. sausio 2 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/XmJgbEJJPg

9. “Lietuvos Respublikos Konstitucija.” Valstybės žinios 33, 1014 (1992).

10. “Lietuvos Respublikos Prezidento 2012 m. gegužės 9 d. dekretas Nr. 1K-1060 Dėl malonės suteikimo.“ TAR. Žiūrėta 2015 m. sausio 2 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E68A45EF92B1

11. „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymas Nr. 194 „Dėl pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo.““ LRS. Žiūrėta 2015 m. vasario 2 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.370963

12. “Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas.“ TAR. Žiūrėta 2017 m. vasario 2 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.065AB8483E1E/XhVVkCWwuc

13. “Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodeksas.” VIEK. Žiūrėta 2016 lapkričio 2 d. http://www.etikoskomisija.lt/teisine-informacija/etikos-kodeksas/item/69-lietuvos-visuomenes-informavimo-etikos-kodeksas

14. “Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas.” VIEK. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 2 d. http://www.etikoskomisija.lt/teisine-informacija/etikos-kodeksas/item/10-etikos-kodeksas.

15. “Visuomenės informavimo etikos komisijos darbo reglamentas.” VIEK. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 2 d. http://www.etikoskomisija.lt/teisine-informacija/darbo-reglamentas.

16. “Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos nuostatai.” TAR. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 2 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.481CE021DC0E

Tarptautiniai ir užsienio valstybių teisės aktai

1. “Constitution of the Turkish Republic.” Ankara, 1961. http://www.anayasa.gen.tr/1961constitution-text.pdf

2. “Constitution of the Republic of Turkey.“ Wikisource. Žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 6 d. https://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Republic_of_Turkey#17

3. “Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.” EUR-Lex. Žiūrėta 2013 lapkričio 30 d. http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:lt:PDF

4. “Europos socialinė chartija.“ *Valstybės žinios* 49, 1704 (2001).

5. “Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.” *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).

6. “Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje.” *Valstybės žinios* 97, 4258 (2002).

7. “Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas,“ Valstybės žinios 77, 3288 (2002).

8. “Visuotinė žmogaus genomo ir žmogaus teisių deklaracija”, UNESCO. Žiūrėta 2013 lapkričio 30 d. http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=13177&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

9. “Visuotinė žmogaus teisių deklaracija.” *Valstybės žinios* 68, 2497 (2006).

II. SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990.

2. Balčius, Vidas. “*Bioetika ir bioetikos*.” Paskaitos Lietuvos edukologijos universitete, krikščioniškosios antropologinės pedagogikos programoje, Vilnius, 2011. Cituota iš: Paškelevičienė, Rima. “Krikščioniška asmens orumo samprata ir pagarba kitam asmeniui kaip agresyvumo mokykloje prevencijos pamatas.” Magistro darbas, Lietuvos edukologijos universitetas, 2012. http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20120806_141042-77032/DS.005.0.01.ETD

3. Bendor, Ariel L. ir Michael Sachs. “The constitutional status of human dignity in Germany and Israel.” *Israel Law Review* 44, 1-2 (2011):25-61. Žiūrėta 2015 m. birželio 2 d. http://law.huji.ac.il/upload/ILR44BendorSachsCRC.pdf

4. “Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.” Lietuvių kalbos išteklių IS. Žiūrėta 2015 birželio 6 d. http://lkiis.lki.lt/dabartinis

5. Dworkin, Ronald. *Taking Rights Seriously*. United States of America: Harvard University Press, 1977.

6. Гаскарова, Маргарита Левиновна. “Правовая защита чести и достоинства личности: вопросы теории.” Daktaro disertacija, Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, 1999. http://www.dslib.net/teoria-prava/pravovaja-zawita-chesti-i-dostoinstva-lichnosti.html

7. Genzelis, Bronius. *Filosofijos istorijos chrestomatija. Viduramžiai*. Vilnius: Mintis, 1980.

8. Jablonski, Mariusz. “Pojęcie i ochrona godnosci czlowieka w orzecznictwie organow wladzy sądowniczej w Polsce.” Iš *Godnosc czelowieka jako kategorija prawa: (opracowani a i materialy),* Krystian Complak, 295-296. Wroclaw: Centrum Handlu i Poligrafi, 2001.

9. Jovaišas, Karolis. *Žmogaus teisių katekizmas*. Vilnius: K. Jovaišo personalinė įmonė, Teisės institutas, 2006.

10. Jovaišas, Karolis. „Žmogaus garbė ir orumas: interpretavimo ir gynimo problemos.“ *Teisės problemos* 1, 43 (2004): 26.

11. Kamali, Mohammad Hashim. *The dignity of man: an Islamic perspective.* Islamic Texts Society, 2002. http://www.its.org.uk/wp-content/uploads/2015/12/Dignity-of-Man.pdf

12. Kantas, Imanuelis. *Dorovės metafizikos pagrindai*. Vilnius: Mintis,1980.

13. Kantas, Imanuleis. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1987.

14. *Katalikų Bažnyčios Katekizmas*. Kaunas: Tarpdiecezinės Katechetikos Komisijos leidykla,1996. http://katekizmas.lt/kbk1996p2003/N1163E.html

15. Круглов, Александр. “Что такое достоинство?” Александр Круглов. Žiūrėta 2013 lapkričio 6 d. http://alkruglov.narod.ru/dignity.html

16. Липатова, Светлана Львовна. “Понятие чести и достоинства, его содержание и развитие в Российской правовой системе.” Gendocs. Žiūrėta 2013 lapkričio 6 d. http://do.gendocs.ru/docs/index-307730.html

17. Lobato, Abelardo. *Žmogaus orumas ir likimas*. Vilnius: Logos, 2001.

18. Mc.Crudden, Christopher. “Human dignity and judicial interpretation of human rights.” *The European Journal of International Law* 19, 4 (2008): 655-724. http://ejil.org/pdfs/19/4/1658.pdf

19. Meškauskaitė, Liudvika. “Žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių gynimo būdai.” *Jurisprudencija* 64, 56 (2005):114-123.

20. Osovska, Marija. “Dorovės normos, ginančios žmogaus orumą.” Iš *Gėrio kontūrai. Iš XX a. užsienio etikos*, Bronius Kuzmickas et al., 369-370, 373-374. Vilnius: Mintis, 1989.

21. Peters, Gerhard and John T. Woolley, “Inaugural Address,” The American Presidency Project. Žiūrėta 2015 m. kovo 24 d. http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=8032

22. Peičius, Eimantas. “Žmogaus orumo koncepcija kaip autonomijos reikalavimas,” Mintys posakiai. Žiūrėta 2013 m. lapkričio 6 d. http://www.mintysposakiai.lt/?id=tema8

23. Pico della Mirandola, Giovanni. „Kalba apie žmogaus orumą.“ Cituota iš: Bronius Genzelis. *Filosofijos istorijos chrestomatija. Renesansas*. Vilnius: Mintis, 1984.

24. Прусак, Андрей Иванович. “Достоинство личности в социологическом дискурсе.” ЭСМ. Žiūrėta 2015 m. vasario 6 d. http://ecsocman.hse.ru/data/952/662/1216/prusak.pdf

25. Rosen, Michael. “Dignity: it’s history and meaning.” The Diane Rehm Show. 2012 m. kovo 27. https://thedianerehmshow.org/shows/2012-03-27/michael-rosen-dignity-its-history-and-meaning

26. Soniewska, Marta ir Justyna Holocher. “The concept of human dignity in Polish legal culture.” Academia. Žiūrėta 2016 m. kovo 1 d. https://www.academia.edu/11015761/The_Concept_of_Human_Dignity_in_Polish_Legal_Culture_draft_version

27. Šindeikis, Algimantas. „Žodžio laisvė ir jos ribų kaita per du atkurtos nepriklausomybės dešimtmečius.“ *Jurisprudencija* 20, 3 (2013): 1023-1060. https://www.mruni.eu/upload/iblock/9a5/JUR-13-20-3-09.pdf

28. Šulcienė, Lina ir Leonardas Lapašinskas. *Filosofijos chrestomatija*. Kaunas: KTU leidykla „Technologija,“ 2001.

29. Tatarkiewicz, Władysław. *Filosofijos istorija/Senovės ir viduramžių filosofija*. Vilnius: Alma littera, 2001.

30. *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.

31. Vaišvila, Alfonsas. “Žmogaus orumas ir teisė į orumą.” Iš *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*, Alfonsas Vaišvila et al., 42-45. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004.

32. Vaišvila, Alfonsas. „Žmogaus orumas ir teisė į orumą teisinio personalizmo požiūriu (nuo statiškojo prie tampančiojo orumo sampratos).“ *Jurisprudencija* 71, 63 (2005): 49-61.

33. Venckienė, Eglė. „Žmogaus orumas kaip teisinė kategorija.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2008. http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090120_141405-05051/DS.005.0.02.ETD

34. Venckienė, Eglė. „Žmogaus orumas – probleminiai terminologijos aspektai.“ *Jurisprudencija* 10, 112 (2008): 43-51.

35. Власов, Анатолий Александрович. “Особенности судебной защиты чести, достоинства и деловой репутации.” Iš *Дела судебные. Адвокаты делятся опытом. Выпуск 1,* Д. Коваленко, 32. Maskva: Юрлитинформ, 2004.

36. Waldron, Jeremy. *Dignity, rank and rights.* University of California, Berekeley, 2009. http://tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/w/Waldron_09.pdf

III. TEISMŲ IR NETEISMINIŲ GINČŲ NAGRINĖJIMO INSTITUCIJŲ PRAKTIKA

Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. “Kauno apygardos teismo 2015 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-49-582/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/164308395264384/1A-49-582/2015

2. “Kauno miesto apylinkės teismo 2015 m. sausio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-303-738/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/63372991477271/PK-303-738/2015

3. “Kauno miesto apylinkės teismo 2015 m. vasario 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-287-288/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/99248046654044/PK-287-288/2015

4. “Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-29-123/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/9524071828092/2A-29-123/2014

5. “Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-504-107/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/280249453427121/1A-504-107-2014?word=1A-504-107/2014

6. “Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-166-417/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/231760414609229/1A-166-417/2015

7. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 71 straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas.” *Teismų praktika,* 9 (1998).

8. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-709/2001.” LAT, http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=11716

9. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-507/2006.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/64091116936107/3K-3-507/2006

10. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-408/2007.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/216989441975780/2K-7-408/2007

11. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-51/2012.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/139099680624556/3K-3-51/2009

12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-97/2011.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/120529289149208/3K-3-97/2011

13. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2011.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/177515283510387/3K-3-106/2011

14. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-4/2011.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/82026737442764/2A-4/2011

15. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-3/2012.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/260440513093740/2A-3/2012

16. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-222/2012.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/221197632332860/3K-3-222/2012?word=Versm%C4%97s%20leidykla

17. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2012.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c54e26e01b9111e69e24a0d5d821547a

18. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-9/2012.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/139920753362360/2A-9/2012

19. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-479/2012.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/5044799077bc11e5b7eba10a9b5a9c5f

20. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-481/2012.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ebfdfe4001a211e6b9699b2946305ca6

21. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-49/2013.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/743c3db02c1111e69c3d99cd9039168e

22. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-219/2013.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/129509715921739/2K-219/2013

23. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-693/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/273540787598027/2K-57-693/2015

24. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1-219/2015.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.95296C5E947A

25. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-95-788/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/224119320242152/2K-95-788/2015

26. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260-695/2015.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.BB16FDDF33DF

27. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ LRKT. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta385/content

28. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.” LRKT. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta363/content

29. “Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ LRKT. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta309/content

30. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 metų balandžio 24 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ LRKT. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta281/content

31. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos),

6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ LRKT. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta277/content

32. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ LRKT. http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta217/content

33. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. spalio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A4-1625/2006.” Nepublikuotas dokumentas, 2006 m. spalio 20 d.

34. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. liepos 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A63-1343/2008.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/54380651628166/A-63-1343-08

35. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-146-320-12.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/83807945035015/A-146-320-12?word=A146-320/2012

36. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A556 - 1906/2012. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ad238040026b11e6b9699b2946305ca6

37. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-822-2477/2012.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/218365016643111/A-822-2477-12

38. “Lietuvos Vyriausiojo adminitstracinio teismo 2012 m. rugsėjo 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-2634/2012.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/77698644410094/A-822-2634-12?word=A822-2634/2012

39. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-2634/2012. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/627264f01c5911e69e24a0d5d821547a

40. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. rugsėjo 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-1888/2012. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7e0da7e001a311e6b9699b2946305ca6

41. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. sausio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A858-105/2013.“ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/083788501ac711e69e24a0d5d821547a

42. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A556-73/2013.“ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/203913b02b4811e69c3d99cd9039168e

43. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. sausio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A602-369/2013. “ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/0c56af4077bd11e5b7eba10a9b5a9c5f

44. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. vasario 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A146-170/2013.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/fb653b1004c611e6a238c18f7a3f1736

45. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. balandžio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A602-608/2013.“ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/12171810161011e6a23dfca0984f2ff9

46. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. balandžio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-974/2013. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6c637010161111e6a23dfca0984f2ff9

47. „Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. balandžio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A143-642/2013.“ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e4507c00154711e6a23dfca0984f2ff9

48. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A442-28/2013.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c3ada66042da11e6bd3bfefc575ccac4

49. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-790/2013.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/552fc53077b811e5b7eba10a9b5a9c5f

50. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-1028/2013.“ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/bcecd0e0479311e6bd3bfefc575ccac4

51. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A552 -733/2013. TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1ce815b0332411e69cf5d89a5fdd27cc

52. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-2221/2013.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a0b0c4e05cc911e68827af6e444cca37

53. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A858-502/2013.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/5835ac80154811e6a23dfca0984f2ff9

54. „Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-1466/2013.“ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/fb82ff805e5b11e68abac33170fc3720

55. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-1463/2013.“ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/879731a05d9211e693cf945f20391699

56. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A261-1798/2013.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ce121f201c5911e69e24a0d5d821547a

57. “Lietuvos Vyriasiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A261-1802/2013.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/cb3405701c5911e69e24a0d5d821547a

58. “Lietuvos Vyriasiojo administracinio teismo 2013 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A442-1840/2013.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/8963869561515/A-442-1840-13?word=A-442-1840/2013

59. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gruodžio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A525-1953/2013.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/43e099605d9211e693cf945f20391699

60. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A756-1028/2013.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/bcecd0e0479311e6bd3bfefc575ccac4

61. “Lietuvos Vyriausiojo adminitstracinio teismo 2014 m. gegužės 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A858-338/2015.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.34B1A14FA641

62. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. rugsėjo 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A442-601/2014.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.ED4B6CFB9141.

63. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. spalio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A575-1703/2014.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.18E92E6C6FC1

64. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A858-1493/2014.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.42BABEDDCCE7

65. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. vasario 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-403-575/2015.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.124798234764

66. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-401-858/2015.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.093AE846D139

67. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-667-442/2015.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.91A8A632F3A1

68. “Lietuvos Vyriasiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A678-442/2015.” TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/LITEKO.902726D8A9F4

69. „Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1801-575/2015.“ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/0eff38608e1611e5a6f4e928c954d72b

70. „Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2590-492/2015.“ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1b656460b3cf11e598c4c7724bda031b

71. “Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A- 1913-146/2016. LITEKO. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=72410f83-1a70-4594-8d78-5ef3e15993e7

72. “Panevėžio apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-360-252/2009.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/238615720508169/2A-360-252/2014?word=2A-360-252-2014

73. „Panevėžio apygardos teismo 2010 m. kovo 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-85-349-2010.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/5784612339709/1A-85-349-2010

74. “Panevėžio apygardos teismo 2014 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-373-581/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/195716902190245/1A-373-581-2014?word=1A-373-581/2014

75. “Panevėžio apygardos teismo 2014 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-428-491/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/188079445665032/1A-428-491-2014?word=1A-428-491/2014

76. „Panevėžio apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2A-656-198/2015.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/174275785241851/e2A-656-198/2015

77. “Šiaulių apygardos teismo 2015 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-62-300/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/172764787736487/1A-62-300/2015

78. “Šiaulių apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-190-300/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/193289883854513/1A-190-300/2015

79. “Vilniaus apygardos teismo 2011 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-25-516/2011.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/77024972989214/2A-25-516/2011?word=2A_25-516/2011

80. “Vilniaus apygardos teismo 2011 m. balandžio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-86-623/2011.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/88245927568300/2A-86-623/2011

81. “Vilniaus apygardos teismo 2011 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-907-467/2011.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/12088067878364/2A-907-467/2011

82. “Vilniaus apygardos teismo 2012 m. gegužės 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-359-303/2012.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/222817125974835/1A-359-303-2012?word=1A-359-303/2012

83. “Vilniaus apygardos teismo 2012 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-712-387/2012.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/25312149012361/1A-712-387-2012?word=1A-712/2012

84. “Vilniaus apygardos teismo 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-843-628/2012.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/107749329854053/1A-843-628-2012?word=Nr.%201A-843-628/2012

85. “Vilniaus apygardos teismo 2013 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-800-585/2013.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/240574517555752/2A-800-585/2013

86. “Vilniaus apygardos teismo 2013 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-336-387/2013.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/105570338411402/1A-336-387-2013?word=1A-336-387/2013

87. “Vilniaus apygardos teismo 2013 m. liepos 4 d. administracinio teisės pažeidimo byla Nr. ATP-713-200/2013.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/262107390779633/ATP-713-200/2013

88. “Vilniaus apygardos teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-664-312/2013.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/146233745808171/1A-664-312-2013?word=1A-664-312/2013

89. “Vilniaus apygardos teismo 2014 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A_385-302/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/29693423654744/2A-385-302/2014

90. “Vilniaus apygardos teismo 2014 m. birželio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-525-387/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/27243540890647/1A-525-387-2014?word=1A-525-387/2014

91. “Vilniaus apygardos teismo 2014 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24-626/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/250821286985187/1A-24-626-2014?word=1A-24-626/2014

92. “Vilniaus apygardos teismo 2014 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-297-553/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/242057236856784/2A-297-553/2014

93. “Vilniaus apygardos teismo 2014 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-771-661/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/248645480842728/2A-771-661/2014

94. “Vilniaus apygardos teismo 2014 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-984-619/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/11047497143066/2A-984-619/2014

95. “Vilniaus apygardos teismo 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-2436-603/2014.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/183592176307067/2A-2436-603/2014

96. “Vilniaus apygardos teismo 2015 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-784-585/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/256271117502633/2A-784-585/2015

97. “Vilniaus apygardos teismo 2015 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-47-190/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/20907382964721/1A-47-190/2015

98. “Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1760-467/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/185045084328947/2A-1760-467/2015?word=2A-1760467/2015

99. “Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-381-487/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/127513897739810/1A-381-487/2015

100. “Vilniaus apygardos teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-200/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/54527691241028/1A-75-200/2015

101. “Vilniaus apygardos teismo 2015 m. spalio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-610-487/2015.” Eteismai. http://eteismai.lt/byla/230192292325187/1A-610-487/2015

Lietuvos Respublikos neteisminių ginčų nagrinėjimo institucijų praktika

1. “LR Seimo kontrolieriaus 2015 m. sausio 20 d. pažyma Nr. 4D-2015/1-4 dėl skundo prieš Marijampolės pataisos namus.” LRSKI. http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/send/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9144-pazyma-del-skundo-pries-marijampoles-pataisos-namus.html

2. “LR Seimo kontrolieriaus 2015 m. vasario 23 d. pažyma Nr. 4D-2014/1-5 dėl skundo prieš Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą.” LRSKI. http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/send/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9254-pazyma-del-skundo-pries-lukiskiu-izoliatoriu-kalejima.html

3. “LR Seimo kontrolieriaus 2015 m. kovo 16 d. pažyma Nr. 4D-2014/1-1746 dėl skundo prieš Laisvės atėmimo vietų ligoninę.” LRSKI. http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/send/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9304-pazyma-del-skundo-pries-laisves-atemimo-vietu-ligonine.html

4. “LR Seimo kontrolieriaus 2015 m. kovo 23 d. pažyma Nr. 4D-2015/1-111 dėl skundo prieš Marijampolės pataisos namus.” LRSKI. http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9320-pazyma-del-skundo-pries-marijampoles-pataisos-namus.html

5. “Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2015 m. kovo 31 d. pažyma Nr. 4D-2015/1-97 dėl skundo prieš Marijampolės pataisos namus.” LRSKI. http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9332-pazyma-del-skundo-pries-marijampoles-pataisos-namus.html

6. “Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2016 m. sausio 9 d. pažyma Nr. 4D-2013/1-642 dėl skundo prieš Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato Visagino policijos komisariatą ir Lukiškių tardymo izoliatorių – kalėjimą.” LRSKI. http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/9148-pazyma-del-skundo-pries-utenos-apskrities-vyriausiojo-policijos-komisariato-visagino-policijos-komisariata-ir-lukiskiu-tardymo-izoliatoriu-kalejima.html

7. “Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos 2013 m. sausio 21 d. sprendimas Nr.2 dėl J. Prapiesčio skundo dėl publikacijos dienraštyje “Lietuvos rytas.”” VIEK. http://www.etikoskomisija.lt/zurnalistu-ir-leideju-etikos-komisijos-nutarimai/2013

8. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2012 m. birželio 11 d. sprendimas Nr. SPR-54.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.426864

9. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. kovo 25 d. sprendimas Nr. SPR-37.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.445375

10. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. spalio 11 d. sprendimas Nr. SPR-109.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.457738

11. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. lapkričio 15 d. sprendimas Nr. SPR-130.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.460218

12. Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas Nr. SPR-131.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.460219

13. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. gruodžio 5 d. sprendimas Nr. SPR-143.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.461799

14. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2013 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. SPR-149.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.462870

15. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. balandžio 18 d. sprendimas Nr. SPR-38.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. http://www.lrs.lt/apps3/1/3084_SPR_38_%202014.pdf

16. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. birželio 16 d. sprendimas Nr. SPR-54.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. http://www.lrs.lt/apps3/1/3441_Scan0019.pdf

17. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugpjūčio 19 d. sprendimas Nr. SPR-71.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. http://www.lrs.lt/apps3/1/3644_SPR_71.pdf

18. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugpjūčio 19 d. sprendimas Nr. SPR-70.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. http://www.lrs.lt/apps3/1/3643_SPR_70.pdf

19. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugpjūčio 22 d. sprendimas Nr. SPR-73.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. http://www.lrs.lt/apps3/1/3646_SPR_73.pdf

20. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. rugsėjo 26 d. sprendimas Nr. SPR-88.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. http://www.lrs.lt/apps3/1/3563_SPR_88.pdf

21. “Žurnalistų etikos inspektoriaus 2014 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. SPR-93.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. http://www.lrs.lt/apps3/1/3642_SPR_93par.pdf

Tarptautinių bei užsienio valstybių teismų praktika

1. „Byla Karalevičius prieš Lietuvą, 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas,“ LRV atstovas EŽTT. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/KARALEVICIUS_2005_sprendimas.pdf
2. “Byla Kasperovičius prieš Lietuvą, 2012 m. lapkričio 20 d. sprendimas.” LRV atstovas EŽTT. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/KASPEROVOCIUS_2012_sprendimas.pdf
3. „Byla Savenkovas prieš Lietuvą, 2008 m. lapkričio 18 d. sprendimas.“ LRV atstovas EŽTT. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/SAVENKOVAS_2008_sprendimas.pdf
4. “Byla Varapnickaitė-Mažylienė prieš Lietuvą, 2012 m. sausio 17 d. sprendimas.” LRV atstovas EŽTT. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/VARAPNICKAITE-MAZYLIENE_2012_sprendimas.pdf
5. “Case of Davtyan v. Armenia of 31 March 2015.” Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153350
6. „Case of Dmitriy Sazonov v. Russia of 1 March 2012.“ Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109326
7. “Case of Iacov Stanciu v. Romania of 24 July 2012.” Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112420
8. “Case of Jelcovas v. Lithuania of 19 July 2011.“ Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105685
9. “Case of Jirsák v. the Czech Republic of 5 April 2012.” Eur.Ct.H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110249
10. “Case of Geanopol v. Romania of 5 March 2013.” Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116973
11. “Case of Kafkaris v. Cyprus of 12 February 2008.“ Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85019
12. „Case of Kwiecien v. Poland of 9 January 2007.“ Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78876
13. „Case of Lautaru v. Romania of 18 October 2011.“ Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107028
14. “Case of Longin v. Croatia of 6 November 2012.” Eur.Ct.H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114247
15. „Case of Mironovas and others v. Lithuania of 8 December 2015.“ LRV atstovas EŽTT. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/bylos/MIRONOVAS_AND_OTHERS_2015_judgment.pdf

16. “Case of Oberschlick v. Austria of 23 May 1991.” Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57716

17. “Case of Shkarupa v. Russia of 15 January 2015.” Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150320

18. “Case of Sulejmanovic v. Italy of 16 July 2009.” Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93563

19. “Case of Varga and others v. Hungary of 10 March 2015.“ Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152784

20. “Case of Veretco v. The Republic of Moldova of 7 April 2015.” Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153472

21.“Case of Vinter and others v. United Kingdom of 9 July 2013.“ Eur.Ct. H.R. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664

22. “Decision of the Constitutional Court of Republic of Slovenia U-I-109/10 of 26 October 2011.” Republic of Slovenia Constitutional Court. http://odlocitve.us-rs.si/en/odlocitev/AN03530

23. “Decision of the Federal Administrative Court 64,274 (1981).” Cituota iš: Hörnle, Tatjana and Mordechai Kremnitzer. “Human dignity as a protected interest in criminal law.“ *Israel Law Review* 1-2, 44 (2011):143-167. Žiūrėta 2015 birželio 6 d. http://law.huji.ac.il/upload/ILR44HoernleKremnitzerInterestCRC.pdf

24. “Judgment of the Constitutional Court of the Republic of Turkey of 12, December 1965.” Cituota iš: Bahadir Kilinç, „The concept of Human Dignity in Law and Practise of Turkish Constitutional Court.“ *A summer school on Comparative Interpretation of European Constitutional Jurisprudence*, 2 (2007): 1-7. http://www.jus.unitn.it/cocoa/papers/PAPERS%202nd%20PDF/Dignity/Turkey-dignity.pdf

25. “Judgment of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland of 5th March 2003, case Ref. No. K7/0.” Cituota iš: “Judgment of the Constitutional Tribunal of 7 th March 2007, case Ref. No. K28/05.” Trybunał Konstytucyjny. http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/K_28_05_GB.pdf

26. “Judgment of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland of 7 th March 2007, case Ref. No. K28/05.” Trybunał Konstytucyjny. http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/K_28_05_GB.pdf

27. “Judgment of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland of 30th September 2008, case Ref. No. K44/07.” Trybunał Konstytucyjny. http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/K_44_07_GB.pdf

28. “Judgment of the Federal Constitutional Court BvR 357/05 of 15 February 2006.” Bundesverfassungsgericht. http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2006/02/rs20060215_1bvr035705en.html

Tarptautinių neteisminių ginčų nagrinėjimo institucijų praktika

1. “Jungtinių tautų žmogaus teisių komiteto išvada (pranešimo Nr. 836/1998) K. Gelažauskas prieš Lietuvą, 2003 m. kovo 17 d.“ LRV EŽTT. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Gelazauskas_836-1998_JT_ZTK_isvada.pdf

2. “Views of the Human Rights Committee of 15 July 2002 in case Mannuel Wackenheim v. France (Communication no. 854/1999).” OHCHR. http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2f75%2fD%2f854%2f1999&Lang=en

IV. KITI ŠALTINIAI

1. Akmenės rajono apylinkės teismas. “Baudžiamosios bylos dėl šmeižimo ir įžeidimo 2007 – 2014 m.” Nepublikuota informacija, 2017 m. vasario 21 d.

2. Akmenės rajono apylinkės teismas. “Civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo 2007 – 2014 m.” Nepublikuota informacija, 2015 m. liepos 31 d.

3. “Bylos, kuriose EŽTT nustatė Konvencijos pažeidimą/us.” LRV atstovas EŽTT. Žiūrėta 2016 spalio 3 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_pazeidimai_2016-07-01.pdf

4. EŽTT nutarimai ir sprendimai pagal metus. LRV atstovas EŽTT. Žiūrėta 2016 birželio 6 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/eztt-nutarimai-ir-sprendimai-pagal-metus

5. “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išnagrinėtos civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo.” LITEKO. Žiūrėta 2016 m. vasario 2 d. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/paieska.aspx?detali=2&bnr=&byloseilesnr=&procesinisnr=&eilnr=False&tid=23&br=2&dr=&nuo=2007.01.01%2000:00:00&iki=2015.12.31%2000:00:00&teis=&tk=&bb=&rakt=&txt=garb%C4%97s%20ir%20orumo%20pa%C5%BEeidimas&kat=&term=

6. “Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2012 metų veiklos ataskaita.” LRSKI. Žiūrėta 2015 balandžio 16 d. http://www.lrski.lt/images/dokumentai/Seimo%20kontrolieriu%20ataskaita%202012.pdf

7. “Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2013 metų veiklos ataskaita.” LRSKI. Žiūrėta 2015 balandžio 16 d. http://www.lrski.lt/images/dokumentai/nuotraukos/SK%20ataskaita%20INT.pdf

8. “Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2014 metų veiklos ataskaita.” LRSKI. Žiūrėta 2015 balandžio 16 d. http://www.lrski.lt/images/dokumentai/SK%20ataskaita%20LT%202014_galutin.pdf

9. “Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2015 metų veiklos ataskaita.” LRSKI. Žiūrėta 2016 spalio 1 d. http://www.lrski.lt/images/Seimo_kontrolieriai_ataskaita_2015.pdf

10. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga. “Veiklos ataskaita: duomenys.” Nepublikuota informacija. 2016 m. spalio 7 d.

11. “Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2013 metų veiklos ataskaita.” LRV atstovas EŽTT. Žiūrėta 2016 birželio 6 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Vyr_atstovo_EZTT_Ataskaita_uz_2013.pdf

12. “Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2014 metų veiklos ataskaita.” LRV atstovas EŽTT. Žiūrėta 2016 birželio 6 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Vyriausybes_atstovo_EZTT_Ataskaita_uz_2014.pdf

13. “Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2015 metų veiklos ataskaita.”LRV atstovas EŽTT. Žiūrėta 2016 rugpjūčio 6 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/Vyr_atstovo_EZTT_Ataskaita_uz_2015.pdf

14. Mažeikių rajono apylinkės teismas. “Baudžiamosios bylos dėl šmeižimo ir įžeidimo 2007 – 2014 m.” Nepublikuota informacija, 2017 m. vasario 13 d. PDF dokumentas.

15. Mažeikių rajono apylinkės teismas. “Civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo 2007 – 2013 m.” Nepublikuota informacija, 2014 m. sausio 28 d.

16. Mažeikių rajono apylinkės teismas. “Civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo 2014 m.” Nepublikuota informacija, 2017 m. vasario 10 d.

17. Skuodo rajono apylinkės teismas. “Baudžiamosios bylos dėl šmeižimo ir įžeidimo 2007 – 2014 m.” Nepublikuotas dokumentas, 2017 m. vasario 2 d. Microsoft Word dokumentas.

18. Skuodo rajono apylinkės teismas. “Civilinės bylos dėl garbės ir orumo pažeidimo 2007 – 2014 m.” Nepublikuota informacija. 2015 m. rugpjūčio 7 d.

19. “Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2015 metų veiklos ataskaita.” Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Žiūrėta 2016 m. liepos 6 d. http://www.lrs.lt/apps3/1/5122_ZEIT%202015%20M.%20VEIKLOS%20ATASKAITA.pdf

ANOTACIJA

Žmogaus orumo dualizmas, skiriant jį į žmogaus ir asmens orumą, lemia skirtingą jų gynimą ir veiksmingo apgynimo sampratą. Ginant teisę į žmogaus orumą ginamas orumas, kuris kiekvieno žmogaus vienodas. Ši teisė išplaukia iš pačio žmogaus, kaip tokio, kokybės pripažinimo ir laikymo jį savaime vertingu, nepriklausomai nuo asmens elgesio. Teisės į asmens orumą gynimas - tai savo pastangomis susikurto individualuas socialinio vertingumo, kuris yra ir tinkamumo gyventi visuomenėje rodiklis, gynimas. Tai veiksmingo orumo apgynimo pagrindai.

Ikiteisminės ir teisminės praktikos analizė, siekiant išsiaiškinti žmogaus ir asmens orumo gynimo Lietuvoje veiksmingumą ir problematiką, be kita ko, atskleidė, kad, sprendžiant dėl *žmogaus* orumo pažeidimo konstatavimo, asmens elgesys įtakos neturi. Ginant asmens *orumą*, asmens socialinio vertingumo įvertinimui teikiama nepakankama reikšmė.

ANNOTATION

The dualism of human dignity, by separating it into human dignity and individual dignity, determines the different ways of protecting it and the concept of effective protection. Dignity, equal for every person, is protected when protecting the right to human dignity, regardless of the individual's behaviour. This right derives from acknowledging the quality of human being and considering him to be inherently valuable, regardless of the individual's behaviour. Protecting an individual's right to dignity is protecting the unique social value created by the individual's own efforts, which is also is the indicator of suitability to live in a society. This is the basics for effective protection of dignity.

The analysis of pre-judicial and judicial practice, seeking to determine the effectiveness and problems of protecting human and individual dignity in Lithuania, among other things, revealed that an individual's behaviour does not affect decisions regarding violations of human dignity. When protecting the individual dignity, insufficient importance is given to assessing the social value of a person.

SANTRAUKA

ŽMOGAUS TEISĖ Į ORUMĄ IR JOS GYNIMO TEISINIS MECHANIZMAS

Dvilypė žmogaus orumo, kaip žmogaus teisės objekto, samparata, skiriant jį į *žmogaus* ir *asmens* orumą, lemia skirtingą jų pažeidimo pobūdį, gynimą ir veiksmingo apgynimo suvokimą. Teisės į žmogaus orumą, išreiškiančios žmogaus, kaip tokio, kokybę ir vertę, pažeidimų spektras platus ir neapsiriboja ryškiausia žmogaus orumo neigimo forma - žmogaus fiziniu kankinimu. Ginant teisę į *žmogaus* orumą, ginamas orumas, kuris kiekvieno žmogaus vienodas, nepriklausomai nuo asmens elgesio. Subjektinė teisė į *asmens* orumą gali būti pažeidžiama paskleidus apie asmenį tikrovės neatitinkančią, žeminančią informaciją. Tokiu atveju ginamas individualus, asmens pastangomis susikurtas orumas, išreiškiantis asmens socialinį vertingumą ir tinkamumą gyventi visuomenėje, kuris visų skirtingas.

Tyrimo tikslas - analizuojant ikiteisminę ir teisminę praktiką, išsiaiškinti, ar esamomis teisinėmis priemonėmis Lietuvoje veiksmingai apginamas žmogaus ir asmens orumas, be kita ko nustatant, ar gynimas paremtas dvilype žmogaus orumo koncepcija.

Tyrimo tikslui pasiekti pateikiamos žmogaus orumo ir teisės į orumą sampratos, aptariamas šios teisės teisinis reglamentavimas (I skyrius), atskleidžiama, kaip pasireiškia teisės į *žmogaus* orumą apsaugos ir gynimo įgyvendinimas šalių vidaus ir tarptautinėse teisminėse institucijose, analizuojamas teisės į *žmogaus* orumą gynimo veiksmingumas Lietuvoje, palyginant su EŽTT praktika (II skyrius) bei teisės į *asmens* orumą gynimo realizavimas civiline ir baudžiamąja tvarka Lietuvoje, išskiriant teigiamus ir probleminius aspektus (III skyrius). Brutaliausias žmogaus orumo pažeidimas - kankinimas, žeminimas ar nežmoniškas elgesys, EŽTT praktikoje dažniausiai nustatomas įkalintų ar sulaikytų asmenų atžvilgiu. Tokių asmenų pateikiamų peticijų prieš Lietuvą skaičius ir nustatytų pažeidimų statistika paskatino teisės į *žmogaus* orumo gynymo veiksmingumą ir problematiką atskleisti per teisminės praktikos dėl kalinimo ar sulaikymo sąlygų analizę.

Ikiteisminės ir teisminės praktikos analizė, siekiant išsiaiškinti *žmogaus* ir *asmens* orumo gynimo Lietuvoje veiksmingumą ir problematiką, be kita ko, atskleidė, kad, sprendžiant dėl žmogaus orumo pažeidimo konstatavimo, asmens elgesys įtakos neturi. Ginant asmens orumą, asmens socialinio vertingumo įvertinimui teikiama nepakankama reikšmė.

SUMMARY

THE RIGHT TO HUMAN DIGNITY AND THE LEGAL MECHANISM FOR PROTECTING IT

The dual concept of human dignity, as an object of human rights, by dividing it into human and individual dignity, leads to different nature of violation, protection and the conception of effective protection. The variety of possible violations of the right to human dignity, which determines the quality and value of human being as such, is wide and not limited to the most obvious form of the denial of human dignity – physical torture of human being. Dignity, equal for every person, is protected when protecting the right to human dignity, regardless of the individual's behaviour. The subjective right to individual dignity can be violated by spreading false, demeaning information about an individual. In such cases the individual dignity, created by the individual's own efforts, expressing the social value and suitability of an individual to live as part of society, which is different for everyone, is protected.

Aim of the analysis – to determine if human and individual dignity is effectively protected by current legal means in Lithuania by analysing pre-judicial and judicial practice, by determining, among other things, if protection is based on the dual concept of human dignity.

In order to reach the aim of the analysis the concepts of human dignity and the right to human dignity are provided, the legal regulation of this right is discussed (chapter I), the implementation of human dignity protection and defense in state's domestic and international judicial institutions is revealed, the effectiveness of protection of the right to human dignity in Lithuania is analysed by comparing it with the practice of the ECHR (chapter II), and the realization of protecting the right to individual dignity according to civil and criminal procedure in Lithuania are analysed, by distinguishing positive and problematic aspects (chapter III). In ECHR practice, the most brutal violation of human dignity – torture, humiliation or inhuman treatment – is most often determined against incarcerated or arrested individuals. The number of petitions against Lithuania made by such persons and the statistics of identified violations led to reveal effectiveness and problems of protecting the right to human dignity through an analysis of legal practice regarding incarceration and arrest conditions.

The analysis of pre-judicial and judicial practice, seeking to determine the effectiveness and problems of protecting human and individual dignity in Lithuania, among other things, revealed that an individual's behaviour does not affect decisions regarding violations of human dignity. When protecting the individual dignity, insufficient importance is given to assessing the social value of a person.